

en un zona on existeixi únicament gran propietat i ma d'obra a jornal, i on la petita i mitjana propietat siguin quasi inexistent, pot donar la visió d'una certa equidistribució de la terra quan en realitat el que succeix és el contrari. Cal, per tant, ser prudents en utilitzar aquests càlculs matemàtics i cal, sobretot, conèixer previament la societat a la qual s'apliquen per tal de poder contrastar els resultats amb la realitat. Aquestes reflexions crítiques sobre l'Índex de Gini no desautoritzen però la seva utilització, però sí que ens posen en guàrdia davant d'una utilització abusiva. En aquest sentit assumim en part, les observacions que prestigiosos economistes com L.Ruiz Maya (7) o com LL.Benelbas (8) han fet aquests últims anys. Crítiques lògiques ja que des de que Carlo Gini va publicar el seu llibre d'estadística (9) han passat algunes dècades i han sorgit càlculs més ajustats que encara no han penetrat en el món de la investigació històrica. Tanmateix, en la mesura que aquest índex continua essent utilitzat pels estudiosos de l'estructura de la propietat ens ha semblat adequat emprar-lo.

Un problema que hem intentat superar, al menys parcialment, és la excessiva linealitat del càlcul de concentració quan es realitza sobre una única variable. La sol.lució ha estat fer el càlcul conjunt de l'índex de Gini per la terra controlada i pel líquid imposable de rústica. No hi ha una relació mecànica entre concentració de la terra i concentració de la riquesa. A vegades índexs elevats de concentració de la terra, no van acompanyats d'un mateix nivell de concentració de riquesa, com observarem en les anàlisis per àrees i per municipis.

a) En l'estructura de la propietat-explotació.

Quan parlem de concentració de la terra hem de tenir present que ens estem referint al control de la terra dins l'estructura de l'explotació-propietat de la mateixa, que ha estat elaborada pels

tretze pobles estudiats, i que únicament en el cas de set pobles podrem analitzar la concentració de la propietat de la terra. Començarem analitzant globalment, pels anys 1860-1864, els índexs de concentració l'exploració de la terra i de la riquesa , rústica i total (10).

Quadre 7.5.

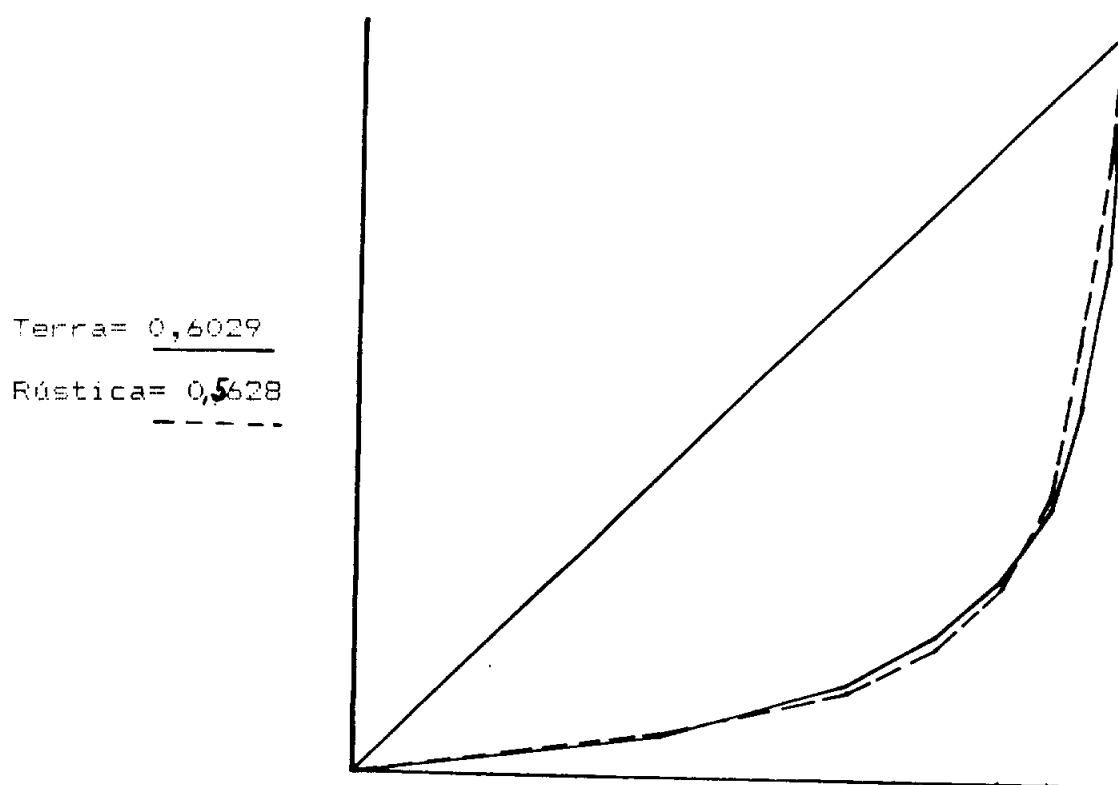
Índexs de concentració. Baix Llobregat, 1861-64.

	Ic explotació	Ic rústica
Riba Esquerra	0.3983	0.4911
Riba Dreta	0.5097	0.5258
Delta	0.7202	0.6678

Baix Llobregat	0.6029	0.5628

Gràfica 7.1.

Concentració de la terra i de la riquesa. Baix Llobregat, 1861-1864.

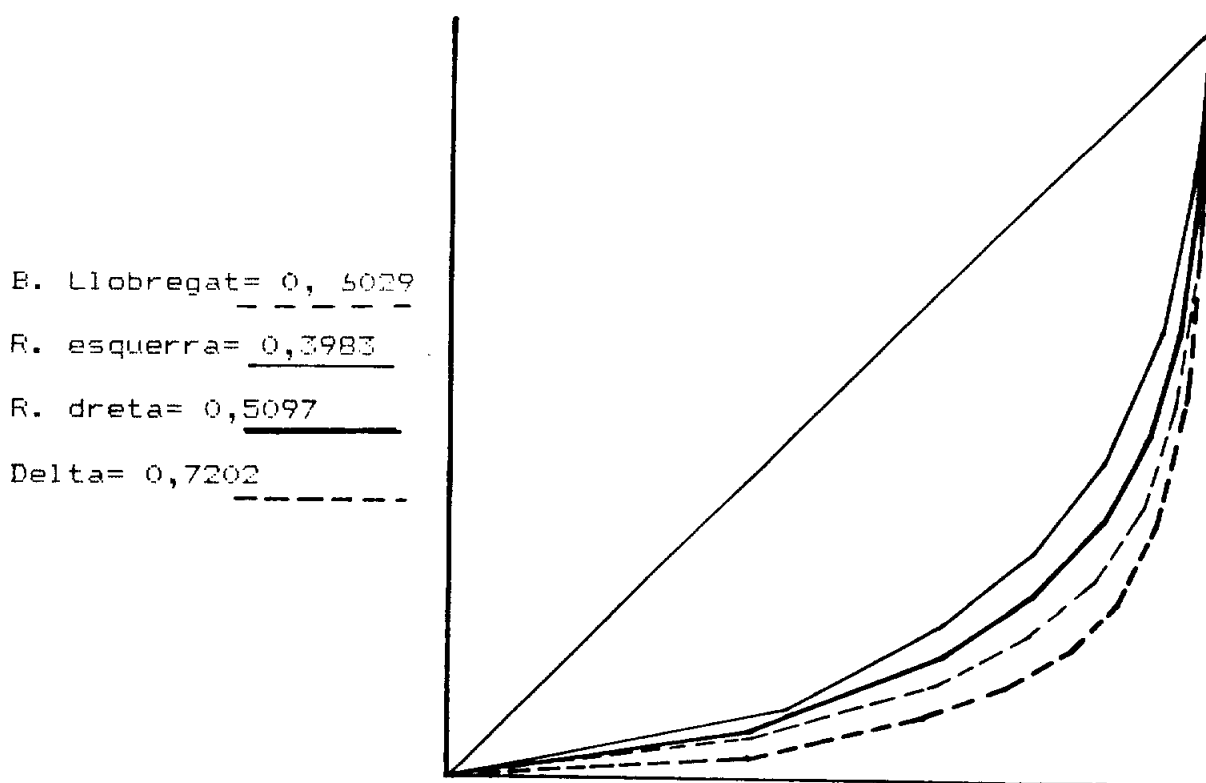
El delta era l'àrea que oferia uns nivells més alts de

concentració, tan pel que es refereix a la terra com per la riquesa rústica. Ambdós valors estaven molt per sobre de la mitjana calculada pel conjunt dels tretze pobles: més d'una dècima en els dos casos 0,1173 i 0,105. Al delta el fet que la concentració de la riquesa rústica estigués per sota de la concentració de la terra responia a la presència d'extensos ermots i pinedes a la plana i boscos a les vessants muntanyoses (11).

A mitjan segle XIX, la riba dreta tenia uns índexs de concentració bastant homogènis i era la zona que donava uns valors més propers a la mitjana. Aquí l'índex de concentració de la riquesa rústica era més elevat que el de l'explotació de la terra, tot i que el regadiu no estava tant estès com a l'altra riba les productives terres al·luvials de la vall baixa, així com la inexistència d'erms i la menor importància dels boscos ajuden a explicar que la concentració de la riquesa agrícola sigués més elevada que la concentració de la explotació de la terra.

Gràfica 7.2.

Concentració de la terra, Baix Llobregat, 1861-1864.

La riba esquerra tenia un comportament diferent: era la zona que amb uns índexs de concentració més baixos i més allunyats de la mitjana, sobre tot el de concentració de la terra. Aquesta situació s'explica per la importància que tenia la petita propietat a aquesta àrea, malgrat l'existència d'algunes grans propietats. La diferència positiva entre l'índex de concentració de la terra (0,3983) i l'índex de concentració de la riquesa (0,4911) era la més elevada: 0,0928. Aquest fet es fa entenedor si tenim present que a aquesta àrea, a mitjan segle XIX, l'extensió del regadiu era una realitat. La major productivitat agrícola de bona part de les mitjanes i grans propietats de la riba esquerra, situades a les millors terres de regadiu, justifiquen la major concentració de la riquesa enfront d'una menor concentració de la terra. A més, una bona part de les petites propietats eren vinyes que tenien uns nivells més baixos de riquesa agrícola per unitat de superfície i que, per tant, ajudaven a fer créixer la concentració de la riquesa rústica i a fer disminuir la concentració de la terra.

Quadre 7.6.

Concentració de la terra i de la riquesa. Riba esquerra, 1862-1864.

	Ic explotació	Ic rústica	Ic total
Cornellà	0.5839	0.6673	0.5578
Sant Joan	0.6159	0.5397	0.5081
Sant Feliu	0.5345	0.6256	0.5059
Molins de Rei	0.4069	0.5203	0.4354
El Papiol	0.4012	0.5019	0.5656

Observant globalment els valors dels índexs de concentració hom pot comprovar que la diferència entre els Ic-total (Índexs de concentració de la riquesa total) i els Ic-rústica (Índexs de concentració de la riquesa rústica) és sempre negativa, es a dir a la riba esquerra la

riquesa total estava més repartida que la riquesa rústica. Aquest fet es lògic atenent que en la riquesa total hi entra la rústica, l'urbana, la ramaderia i la parceria. Les dues primeres graven comparativament molt més als grups inferiors de la piràmide social i són molt més importants que la parceria, que pertoca sobretot als grups intermedis i grans.

En canvi si analitzem les diferències entre els Ic-rústica i els Ic-explotació (Index de concentració de la explotació-propietat de la terra), a tots els pobles la diferència es positiva excepte a Sant Joan Despí, es a dir és un fet general que la concentració de la riquesa rústica a la riba esquerra estava molt per sobre de la concentració de la terra, situació d'altra banda coherent en relació a l'elevada productivitat de bona part del sòl, a la presència del regadiu i a la bona ubicació de la major part de les grans finques. Aquest fenomen sembla accentuat en els casos de Molins de Rei i el Papiol, que tenen les diferències superiors. Ara bé, el poble que tenia una major concentració de riquesa rústica era Cornellà, poble amb la major extensió de regadiu de la riba esquerra (348,5 hec. que representaven el 63,38 % del seu sòl agrícola). A Sant Joan Despí la situació la podem explicar en part per l'existència d'un bon nucli de masies disperses i de grans propietats al costat d'una menor presència del grup de petits propietaris, més nombrosos als pobles veïns.

Les diferències entre els Ic-totals i els Ic-explotació eren negatives en tres casos (Cornellà, Sant Joan i Sant Feliu) i únicament en dos la concentració de la riquesa total era superior a la concentració de la terra (Molins de Rei i el Papiol). A Molins de Rei, però sobretot al Papiol, la suma del líquid imposable de parceria als grups de grans propietaris augmentava la concentració de la riquesa total, però als dos pobles hi havia també una certa concentració de la riquesa urbana a mans dels grans propietaris de rústica, com succeïa en

el cas dels Roca de Molins de Rei (12). El cas dels tres primers pobles, en que la concentració de la riquesa total era inferior a la concentració de la terra, s'explica per què els petits propietaris assumien bona part de la riquesa urbana i en l'absència de parceria, fets ambdós que ajuden a matisar la polarització entorn el repartiment de la riquesa.

Quadre 7.7.

Concentració de la terra i de la riquesa, Ribes dreta, 1861-1863.

	Ic explotació	Ic rústica	Ic total
Pallejà	0.4549	0.3769	0.4069
Sant Vicens	0.4023	0.4952	0.4310
Santa Coloma	0.7048	0.7262	0.7201
Sant Boi	0.4675	0.4638	0.4172

Globalment els índexs de concentració tenen un comportament contradictori: la diferència entre els Ic-totals i els de rústica és negativa excepte en el cas de Pallejà. Això significa que a Sant Vicens, Santa Coloma de Cervelló i Sant Boi la concentració de la riquesa rústica era més elevada que la de la riquesa total. Aquesta situació respon a la presència de terres regades i molt productives als tres termes i en les millors propietats, malgrat que el regadiu no fos una realitat tan estesa com a l'altra riba. També s'explica, en part, per què Pallejà tenia l'estructura agrària menys productiva amb amplies zones forestals (13). A més, la menor atribució de la càrrega d'urbana i de ramaderia entre els grups inferiors de l'estructura de la propietat-explotació, justifica una menor concentració de la riquesa total a Sant Vicens, Sant Boi i Santa Coloma en comparació de la riquesa rústica. Recordem que al capítol anterior hem indicat com a la riba esquerra era la petita explotació la que suportava una notable pressió tributària d'urbana i, en canvi, a la riba dreta aquest fenomen

es donava a la mitjana propietat.

Si observem les diferències entre els índexs de riquesa rústica i els de la riquesa total en relació als índexs de concentració de la terra, comprovarem com a Pallejà i a Sant Boi les diferències són negatives. Les diferències de Pallejà són més accentuades i es justifiquen en una agricultura poc productiva i en la importància de boscos i erms. A Sant Boi la diferència negativa més elevada correspon al índex total, possiblement la importància dels petits i mitjans propietaris així com la seva participació en la tributació d'urbana fan que la concentració de la terra es suavitzzi, quant a repartiment de la riquesa rústica, i que la riquesa total estigui menys concentrada.

Santa Coloma i Sant Vicenç ofereixen una altra perspectiva: els índexs més elevats corresponen a la riquesa rústica, però la concentració de la riquesa total està per sobre de la concentració de la terra. L'apropiació de les millors terres de regadiu per part dels grans propietaris i la presència de parceria ho justifiquen.

Quadre 7.8.

Concentració de la terra i de la riquesa, Delta, 1861-1862.

	Ic explotació	Ic rústica	Ic total
El Prat	0.8010	0.7083	0.6304
Viladecans	0.5553	0.3172	0.4398
Gavà	0.6961	0.5384	0.4979
Castelldefels	0.7083	0.6536	0.6387

Al delta es donen els índexs de concentració més elevats. Les causes són diverses: la quasi inexistència de líquid imposable de parceria i que el pes de la riquesa urbana no sobrecaarregui gaire als grups inferiors de l'estructura de la propietat, justifiquen els elevats IC-totals. Que algunes grans propietats es localitzin en les millors terres agrícoles i d'altres incloguin, en canvi, grans

extensions ermes, pinedes i boscos ó zones salitroses i poc productives explica, en part, els elevats índexs de concentració de la terra i de la riquesa rústica i, sobretot, fa entenedor la diversitat de comportament dels índexs municipals. En definitiva, l'existència d'una estructura social més polaritzada fa comprensible que la zona deltaica tingui els índexs de concentració més elevats en tots els conceptes.

Sobresurt l'índex de concentració de la terra del Prat que era superior al 0,8, que ens recorda la gran importància que la gran propietat tenia a aquest municipi i ens fa pensar en un paisatge agrari amb una petita proporció de superfície conreada, o com assenyala L.BENELBAS, en comparar els índexs comarcals amb els municipals per l'any 1972, "amb el predomini de pastures i masses forestals" (14) que es donen a la zona pirenaica. Al Prat, gràcies al que coneixem del procés desamortitzador sabem que, a mitjan segle XIX, més d'un terç del municipi no estava conreat (15) i existien a més moltes terres ermes dedicades a pastures, d'una extensió de 963 hectàrees, aprofitament que també era important als pobles deltaics veïns (16). Per tant, és lògic que donada la configuració del sòl agrícola a unes elevades concentracions de la terra els hi corresponguin uns índexs de concentració de la riquesa rústica més baixos, contràriament al que succeïa a la riba esquerra, i que disminuïxi la concentració de la riquesa total en relació a la rústica en la mesura que, com succeïx en les altres àrees, la riquesa urbana i la ramaderia gravaven els grups més petites de l'estructura de la propietat-explotació.

Viladecans era l'únic poble en que la concentració de la riquesa total augmentava en relació a la riquesa rústica. A més de la nombrosa existència i ínfima qualitat de moltes petites propietats - recordem que no hem dubtat en qualificar l'estructura de la propietat d'aquest poble de liliputença-, una altra raó l'hauríem de cercar en

que els parcera i petits pagesos no eren propietaris de les seves cases i, per tant, la riquesa urbana gravava als grups intermedis o superiors de l'estructura de la propietat.

b) En l'estructura de la propietat estricta

No repetirem els raonaments que acabem d'exposar per explicar el comportament dels índexs de concentració a les diferents àrees, ja que globalment són vàlids per comentar els quadres 7.9, 7.10 i 7.11. Dues qüestions prèvies, però, cal puntualitzar: en treballar amb un model més proper a la veritable estructura de la propietat la concentració de la terra augmenta i, en general, augmenten també els altres dos índexs, malgrat tot el comportament no és sempre similar com veurem a continuació (17).

Quadre 7.9.

Concentració de la terra i de la riquesa. Baix Llobregat, 1861-64.

	Ic terra	Ic riq. rústica
Riba Esquerra	0.5428	0.5092
Riba Dreta	0.7207	0.6052

La tendència a la concentració de la terra augmenta en ambdós casos. A la riba esquerra es passa de 0,3983 a 0,5428, i la riba dreta es de 0,5097 a 0,7207, els salts són doncs considerables. El mateix succeix amb la riquesa rústica, però els salts no són tan importants :de 0,4911 a la riba esquerra es passa a 0,5092 i de 0,5258 que correspon a la riba dreta es passa a 0,6052. Ambdues ribes comparteixen la tendència a l'augment de la concentració de la terra i de la riquesa rústica. Possiblement la presència de propietats mitjanes en terres de regadiu fa disminuir la concentració de la riquesa rústica en relació a la concentració de la terra.

Quadre 7.10.

Concentració de la terra i de la riquesa, Ribes de Segura, 1862-1864.

	Ic propietat	Ic rústica	Ic total
Molins de Rei	0.5430	0.5495	0.4649
El Fapiol	0.5462	0.4735	0.5552

A aquest dos pobles creixen de manera lògica la concentració dels tres conceptes: terra, riquesa rústica i riquesa total. Curiosament el Fapiol ofereix un índex de concentració de la riquesa total inferior al que tenia per la propietat-explotació (0,5552 enfront 0,5656), fet que pot explicar-se, en part, per què el líquid imposable de parceria correspon, sovint, als mitjans propietaris i això fa disminuir la concentració de la riquesa total.

Quadre 7.11.

Concentració de la terra i de la riquesa, Ribes de Segura, 1861-1863.

	Ic propietat	Ic rústica	Ic total
Pallejà	0.7348	0.4055	0.4614
Sant Vicenç	0.6442	0.5685	0.4858
Santa Coloma	0.7526	0.7573	0.7327

Els índexs de concentració de la riba dreta, corresponents a la propietat estricta, són en tots els casos més elevats que els de l'estructura de la propietat-explotació, comportament que creiem coherent amb els raonaments que ja hem exposat.

Dels dos pobles que tenim informació del delta també hem fet els càlculs, que són els que al nostre entendre són de menys fiar per què les dades són molt parcials i deficitàries (18), però la tendència general a l'augment dels tres índexs també es compleix.

En resum, les conclusions que apuntàvem després del anàlisi dels índexs de concentració dels quadres d'explotació-propietat, corresponents als tretze pobles, són vàlides també per l'anàlisi dels

índexs de concentració de la propietat estricta, en el benentès que en aquest darrer cas la tendència a l'augment de concentració en els tres conceptes és general.

7.2.L'accés a la terra.

En aquest apartat estudiarem la relació que, a mitjan segle XIX, existia a les diverses àrees baixllobregatines entre la propietat veïna i la propietat forastera, el protagonisme que a alguns pobles adquiria la gran propietat, majoritàriament barcelonina, i aspectes relacionats amb la mobilitat de la propietat i el valor de la terra.

7.2.1.Propietat forastera i propietat veïna.

Els quadres que hem elaborat sobre la propietat veïna i la propietat forastera, pels anys 1860-1864, ens ajudaran a copsar la importància que, a algunes zones de la comarca, adquiriren determinades formes de propietat, fet que guarda relació amb els sistemes de cultius i amb les rendes mitjanes.

a)petita explotació-propietat

Sabem, gràcies a l'anàlisi de l'estructura de la propietat de mitjan segle XIX realitzat al capítol sis, que percentualment i dins el conjunt de municipis de cada àrea, era a la riba esquerra on la petita propietat-explotació adquiria més importància socio-econòmica i, en canvi, al delta era on la gran propietat tenia un paper més rellevant. Però, quin pes tenia la propietat veïna en cadascuna d'aquestes àrees? I dins de cada grup de propietaris? Intentarem respondre aquests interrogants pel grup de la petita propietat (19).

Quadre 7.12.

Petita explotació, 022.99 h., residència = Baix Llobregat, 1862-1864.

	veïns		barcelonins		forasters		desconeguda		totals
	T	%	T	%	T	%	T	%	
RE	452	63.57	61	8.58	188	26.45	10	1.40	711
RD	500	58.14	85	9.88	262	30.46	3	1.51	860
D	470	56.08	39	4.65	322	38.42	7	0.83	838

	1422	59.02	185	7.67	772	32.04	20	0.83	2409

A la riba esquerra la petita propietat veïna tenia, en termes relatius, els valors més elevats (20) . Mentre que el percentatge mitjà era de 59.02 la riba esquerra assolía el valor de 63.57 %. Per tant, la petita propietat veïna era més important a la riba esquerra, en canvi la petita propietat barcelonina adquiria més relleu a la riba dreta i la petita propietat forastera, majoritàriament dels pobles veïns, només sobrepassava la mitjana al delta.

La petita propietat barcelonina augmentava en els pobles més propers a la gran ciutat de cada àrea. A més, la majoria d'aquesta petita propietat era en realitat "molt petita propietat" (0>0,99 hect.) a totes les zones.

La petita propietat forastera era més important als municipis dèltics, que havien colonitzat les planes maresmes durant l'edat moderna a partir d'antics nuclis urbans medievals o de les masies de muntanya. Aixó explica que molts propietaris constessin com a residents a un poble veí, d'on eren fills els seus avantpassats colonitzadors i molts d'ells encara hi vivien. A les Marines de Castelldefels hi consten molt petits propietaris de Gavà i a les Marines de Viladecans molts propietaris de Sant Climent de Llobregat, poble del qual Viladecans es desagregà a mitjan segle XVIII. Un altre cas semblant eren les terres planes de Santa Coloma on hi consten molts propietaris

forasters que són santboians o veïns de Sant Vicenç.

Si ara observem els quadres per àrees podrem anar detallant algunes de les observacions que acabem de fer. En els apèndixs adjuntem els quadres municipals que hom pot consultar per tal de conèixer millor que succeïa a cada poble.

Quadre 7.13.

Petita Expl., 022.99 h., residència = Riba esquerra, 1862-1864.

	veïns		barcelonins		forasters		desconeguda		totals
	T	%	T	%	T	%	T	%	
C	62	43.36	22	15.38	58	40.56	1	0.7	143
SJ	98	55.68	21	11.94	57	32.38			176
SF	68	78.16	8	9.19	5	5.76	6	6.89	87
MR	115	89.15	3	2.32	9	6.98	2	1.55	129
P	109	61.93	7	3.98	59	33.52	1	0.57	176

Total	452	63.57	61	8.58	188	26.45	10	1.40	711

Del conjunt de municipis de la riba esquerra sobresurtia Molins de Rei amb un percentatge de 89,15% de petita propietat veïna, seguit de Sant Feliu amb 78,16%. Papiol tenia uns valors intermedis de petita propietat veïna un xic per sota de la mitjana i una propietat barcelonina poc important, igual que Molins de Rei i Sant Feliu. La propietat forastera del Papiol era majoritàriament de Molins de Rei. Cornellà i Sant Joan Despí tenien els valors més baixos de petita propietat veïna i els més alts de petita propietat barcelonina, fet lògic si tenim en compte la major proximitat a la ciutat d'ambdós municipis. A més, a aquests dos municipis els elevats percentatges de la petita propietat forastera encobrien propietats barcelonines, a més d'alguns propietaris d'Esplugues o de Sant Just (21).

Quadre 7.14.

Petita Expl., 0>2.99 h., residència, Ribes dreta, 1861-1863.

	veïns		barcelonins		forasters		desconeguda		totals
	T	%	T	%	T	%	T	%	
Pj	107	60	2	1.3	41	25.3	12	7.4	162
SV	152	80.42	16	8.46	21	11.12			189
STC	10	19.23			41	78.85	1	1.92	52
SB	231	50.54	67	14.67	159	34.79			457

T	500	58.14	85	9.88	262	30.46	3	1.51	860

Pallejà i Sant Vicenç tenien els percentatges més elevats de petita propietat veïna. El cas de Sant Vicenç dels Horts, com indica el mateix topònim, gràcies a la proliferació de petits horts a la zona regada vora el riu (22). Santa Coloma de Cervelló era un poble atípic ja que tenia molt poca propietat veïna i, en canvi, un percentatge elevat d'explotacions forasteres (78.85 %). En realitat es tractava d'explotacions de pagesos residents als dos grans pobles veïns, Sant Boi i Sant Vicenç. Sant Boi, amb un percentatge per sota de la mitjana de l'àrea, era el municipi que tenia el nombre més elevat de petites explotacions veïnes a causa de la gran extensió de les terres planes al·luvials del seu terme, que estaven bastant fragmentades. També era el municipi que tenia més petites explotacions barcelonines, de manera semblant al que succeïa a l'altra riba a Cornellà i Sant Joan. La majoria de petites explotacions forasteres estaven en mans de "climentons", antics propietaris de la zona de marina de Sant Boi, i de pagesos de Viladecans.

Quadre 7.15.

Petita Expl., 0>2.99 h., residència, Delta 1861-1862.

	veïns	barcelonins	forasters	desconeguda	totals
--	-------	-------------	-----------	-------------	--------

	T	%	T	%	T	%	T	%
EP	21	67.74	8	25.80	2	6.45		31
V	190	47.62	18	4.51	191	47.87		399
G	208	73.5	10	3.53	65	22.97		283
CF	51	40.8	3	2.4	64	51.2	7	5.6

T	470	56.08	39	4.65	322	38.42	7	0.83

El Prat, poble on a mitjan segle XIX la petita propietat era poc important, detentava el percentatge més elevat de petita propietat barcelonina, fet versemblant per ser aquest el municipi més proper a la gran urbs. A Viladecans, tal com succeïa a la riba dreta amb Sant Coloma, la petita propietat forastera era la més important, fet que s'explica pel paper de colonitzadors de les Marines que protagonitzaren els habitants de Sant Climent de Llobregat o "climentons", però en el que també hi compta la residència gavanenca o santboiana de molts petits pagesos. Gavà era el poble dèltic que ofería la fesomia d'una petita propietat veïna més consolidada amb el percentatge més elevat de la zona (73,5%). Finalment, a Castelldefels succeïa com a Viladecans: la petita propietat era més forastera que veïna, però molts d'aquests forasters eren en realitat gavanencs.

mitjana explotació-propietat

A mesura que augmentava l'extensió de l'explotació s'incrementava la presència de propietaris barcelonins i disminuïa la de forasters. Mentre que al grup anterior era la riba esquerra l'àrea que ofería la perspectiva d'una petita propietat veïna ben consolidada, al grup de la mitjana propietat era la riba dreta la que jugava aquest paper.

Quadre 7.16.

Mitjana Expl., 329.99 h., residència, Baix Llobregat, 1862-1864.

	veïns		barcelonins		forasters		desconeguda		totals
	T	%	T	%	T	%	T	%	
RE	84	57.93	38	26.21	22	15.17	1	0.69	145
RD	107	62.94	36	21.17	24	14.12	3	1.77	170
D	88	50.05	33	21.02	35	22.29	1	0.64	157

	279	59.11	107	22.66	81	17.16	5	1.05	472

Observem com, tant en termes absoluts com relatius, la riba dreta era la que tenia els valors més alts de mitjana propietat veïna. Els percentatges de propietat barcelonina han augmentat a les tres àrees en relació al grup de petits propietaris, assolint la riba esquerra els valors màxims. Al delta era on la propietat mitjana forastera -entenguis propietaris de pobles veïns- tenia més importància a causa del procés de colonització de la plana per antics nuclis de muntanya. Analitzem tot seguit la residència dels explotadors- propietaris del grup de 329,99, a cadascuna de les àrees estudiades .

Quadre 7.17.

Mitjana Expl., 329,99 h., residència, Riba esquerra, 1862-1864.

	veïns		barcelonins		forasters		desconeguda		totals
	T	%	T	%	T	%	T	%	
C	5	20.83	11	45.83	8	33.33			24
SJ	6	21.43	16	57.14	6	21.43			28
SF	9	52.95	5	29.41	2	11.76	1	5.88	17
MR	16	88.89	2	11.11					18
P	48	82.76	4	6.9	6	10.34			58

T	84	57.93	38	26.21	22	15.17	1	0.69	145

A la riba esquerra, com hom pot observar, Molins de Rei i el Papiol eren els dos pobles on la propietat mitjana veïna era més important. A l'altre extrem Cornellà i Sant Joan eren municipis on la propietat

mitjana era majoritàriament barcelonina, amb percentatges molt superiors a la mitjana de la zona i amb uns elevats valors relatius de propietat forastera, elements que determinaven una fesomia de la propietat mitjana depenen dels foranis, ja fossin barcelonins o propietaris mitjos veïns. Sant Feliu es trobava en una situació intermèdia entre aquests dos grups. A aquesta àrea, d'agricultura intensiva d'alts rendiments, hom pot considerar, sovint, la propietat mitjana com a gran propietat de zones més pobres, en el cas que la major part del sòl agrícola sigui de regadiu.

Quadre 7.18.

Mitjana Expl., 329.99 h., residència, Riba dreta, 1862-1863.

	veïns		barcelonins		forasters		desconeguda		totals
	T	%	T	%	T	%	T	%	
Pj	24	75	4	12.5	3	9.4	1	3.1	32
SV	26	70.2	4	10.8	5	13.6	2	5.4	37
STC	2	50			2	50			4
SB	55	56.70	28	13.6	14	14.43			97

T	107	62.94	36	21.17	24	14.12	3	1.77	170

A la riba dreta la mitjana propietat era majoritàriament veïna. Tots els seus percentatges eren propers a la mitjana, malgrat que dos fossin inferiors. Un d'ells, el de Sant Boi, complementat amb el percentatge més elevat de propietat barcelonina. Alguns dels pagesos mitjos que tenien les terres en explotació a aquest poble eren veïns de Viladecans o de Santa Coloma.

Quadre 7.19.

Mitjana Expl., 329.99 h., residència, Delta, 1861-1862.

	veïns	barcelonins	forasters	desconeguda	totals
--	-------	-------------	-----------	-------------	--------

	T	%	T	%	T	%	T	%
EP	3	27.27	5	45.45	3	27.27		11
V	35	50.72	15	21.74	19	27.54		69
G	40	67.80	9	15.25	10	16.95		59
CF	10	55.55	4	22.22	3	16.67	1	5.55

T	88	50.05	33	21.02	35	22.29	1	0.64
								157

Al delta, Gavà i Castelldefels tenien una sòlida propietat mitjana veïna, seguits per Viladecans. Per contra, al Prat, el percentatge més elevat corresponia a la mitjana propietat barcelonina, fet que el fa semblant a la situació de Cornellà i Sant Joan i que converteix a la propietat mitjana pratenca en una propietat depenent. Viladecans tenia el percentatge més elevat de propietaris forasters seguit del Prat, situació que reflectia el procés de colonització pagesa de la plana dèltica a partir dels vells nuclis de muntanya. Així, molts forasters del Prat eren veïns de Sant Boi i, en menor proporció, de Viladecans o Cornellà, i els forasters de Viladecans eren majoritàriament "climentons" i propietaris santboians.

el gran propietat-explotació

Globalment la gran propietat veïna tenia menys importància percentual que la petita propietat veïna. Tanmateix, per aquest ordre i sense arribar al 50%, la gran propietat veïna de la riba dreta i de la riba esquerra estaven molt per sobre de la del delta que assolía el 25.75%. Per contra, al delta, la gran propietat barcelonina superava amb escreix el cinquanta per cent (53.79%) i, en canvi, a les dues ribes el percentatge de la gran propietat barcelonina rondava el 38 %.

Quadre 7.20.

Gran explotació, ≥ 10 h., residència, = Baix Llobregat, 1862-1864.

	veïns		barcelonins		forasters		desconeguda		totals
	T	%	T	%	T	%	T	%	
RE	24	44.44	21	38.89	9	16.67			54
RD	38	46.9	31	38.28	11	13.58	1	1.24	81
D	34	25.75	71	53.79	23	17.42	4	3.03	132

	96	35.95	123	46.06	43	16.10	5	1.87	267

Una primera reflexió es despren d'aquest quadre: a les dues ribes de la vall baixa, malgrat el protagonisme que tenia la gran propietat barcelonina, la gran propietat veïna era més important. En canvi, al delta ho era la gran propietat barcelonina. Tanmateix, si a la gran propietat barcelonina hi sumem la columna de la gran propietat forastera la gran propietat veïna quedaria en segon terme a totes les àrees.

El comportament de la gran propietat queda explícit, de manera més detallada, en els quadres següents.

Quadre 7.21.

Gran explotació, ≥ 10 h., residència, Riba esquerra, 1862-1864.

	veïns		barcelonins		forasters		desconeguda		totals
	T	%	T	%	T	%	T	%	
C	2	14.28	9	64.29	3	21.43			14
SJ	2	15.38	7	53.85	4	30.77			13
SF	4	50	3	37.5	1	12.5			8
MR	5	83,33	1	16,66					6
F	11	78.58	2	14.28	1	7.14			14

T	24	43.63	22	40	9	16.37			55

Molins de Rei i el Papiol eren els pobles on la gran propietat veïna tenia més força. Sant Feliu amb un 50% de gran propietat veïna es

trobava en una situació intermèdia entre aquests pobles i Sant Joan i Cornellà, municipis que tenien una gran propietat quasi exclusivament forania, majoritàriament barcelonina.

Quadre 7.22.

Gran explotació, ≥ 10 h., residència, Ribes dreta, 1861-1863.

	veïns		barcelonins		forasters		desconeguda		totals
	T	%	T	%	T	%	T	%	
Pj	4	50	2	25	1	12.5	1	12.5	8
SV	9	60	5	33.34	1	6.66			15
STC	11	73.33	3	20	1	6.64			15
SB	14	32.57	21	48.83	8	18.60			43

T	38	46.9	31	38.28	11	13.58	1	1.24	81

A la riba dreta Pallejà, Sant Vicenç i Santa Coloma tenien un percentatge de gran propietat veïna per sobre de la mitjana, sobresurtint el cas de Santa Coloma on les grans propietats eren quasi exclusivament veïnes (d'un total de 15, 11 són de veïns, 3 són barcelonines i 1 forastera). Sant Boi era el poble on la gran propietat barcelonina tenia la presència més notable, però en termes absoluts era el terme que tenia més gran propietat veïna, pel tractar-se d'un municipi de gran extensió superficial. Tanmateix, tot i que el percentatge de la gran propietat barcelonina era similar al de la riba esquerra, en aquesta zona cap municipi assolía percentatges superiors al 50%, tal i com succeïa a l'altra riba en els casos de Cornellà i Sant Joan. Per tant, hom pot afirmar que si bé la gran propietat barcelonina era important a la riba dreta en cap municipi existien situacions de dependència extremes en relació als propietaris barcelonins, tal i com succeïa a alguns pobles de la riba esquerra o al Prat de Llobregat, com comprovarem en analitzar el delta. Aquí

Únicament Sant Boi superava el percentatge mig de la gran propietat barcelonina, i el poble que seguia, Sant Vicenç, comptava amb un bon percentatge de gran propietat veïna. Així doncs, la presència de grans propietaris barcelonins no arribava, en cap cas, als elevats graus d'intensitat que en alguns pobles d'altres àrees assolí. Finalment, no hem d'oblidar que, a la riba dreta, la gran propietat veïna tenia el percentatge mig més elevat de tota la comarca.

Quadre 7.23.

Gran explotació, \geq 10 h., residència, Delta, 1861-1862.

	veïns		barcelonins		forasters		desconeguda		totals
	T	%	T	%	T	%	T	%	
EP	7	13.72	36	70.58	4	7.84	4	7.84	51
V	7	28	13	52	5	20			25
G	12	36.36	14	42.42	7	2.21			33
CF	8	34.78	8	34.78	7	30.44			23

T	34	25.75	71	53.79	23	17.42	4	3.03	132

Al delta, la situació s'invertia la gran propietat era majoritàriament barcelonina a tots els pobles, excepte a Castelldefels on els percentatges de la gran propietat veïna i la gran propietat barcelonina eren idèntics. Castelldefels i Viladecans oferien els percentatges més elevats de la columna de forasters, que corresponien a la presència de grans propietaris de pobles veïns, sobretot propietaris de Gavà. Gavà era el poble que tenia la gran propietat veïna més sòlida. Castelldefels i Gavà tenien els percentatges més baixos de propietats barcelonines, fet versemblant si tenim present que estaven més allunyats de la gran ciutat. Viladecans i el Prat, amb 13 i 36 grans propietats barcelonines respectivament assolien els percentatges més elevats. En aquest sentit el cas de el Prat era

particularment significatiu: del conjunt dels tretze municipis estudiats era el poble on la gran propietat barcelonina assolía els valors absoluts i relatius màxims. Hom podria afirmar que la configuració de la gran propietat al Prat era similar a la de Cornellà, però al Prat la presència barcelonina era molt més important (un 70.58% enfront un 64.29 % a Cornellà). A més, a Cornellà en termes relatius la presència de la gran propietat veïna era un xic més important (14.28 % enfront d'un 13.72 % a el Prat), però en termes absoluts representen 2 propietats veïnes a Cornellà enfront de set al Prat. Cal recordar, a més, que la mitjana propietat a Cornellà podia jugar el paper de gran propietat gràcies als millors rendiments de les terres regades -fet que només es donava a alguns indrets del Prat-. A Cornellà i al Prat, la presència barcelonina al grup de la propietat mitjana era més important que la veïna. Només al grup de la petita propietat de 0>2,99 h., la propietat veïna superava a la propietat barcelonina, el que convertia a les estructures de la propietat de Cornellà i el Prat en les més dependents dels propietaris barcelonins.

Si tenim present aquesta dependència, així com el pes econòmic de la mitjana propietat a la zona regada pel Canal de La Infanta, podem concloure defensant la hipòtesi que, a mitjan segle XIX, del conjunt dels tretze municipis estudiats, Cornellà i el Prat eren els dos pobles que tenien unes estructures de la propietat més dependents dels mitjans i grans propietaris barcelonins.

7.2.2. Els grans propietaris.

Així doncs, la gran propietat, en alguns pobles majoritàriament barcelonina, tenia més importància de la que en principi hom li atorga en una zona tant propera a Barcelona. El quadre resum de les grans propietats baixllobregatines ens donarà una visió

global del problema. Les dades d'aquest quadre són la síntesi dels annexos que hem incorporat al final d'aquest capítol i que ens serviran per analitzar més personalitzadament els grans propietaris.

Quadre 7.24.

Quadre-resum de les grans propietats baixllobregatines, 1861-64.

	>10 hect.	>3200 rals l.i.	>100 hect.	>10000 rals l.i.
RE	55	76	1	26
RD	89	66	1	13
D	127	79	14	21

	271	221	16	60

En el conjunt dels tretze pobles estudiats, seguint el criteri d'extensió territorial, existien 271 propietats superiors a 10 hectàrees i d'aquestes 16 depassaven les 100 hectàrees. La majoria d'aquestes grans propietats s'ubicaven a la zona dèltica, però quan a tributació la proporció de les que sobrepassaven els 3200 rals de líquid imposable, ó els 10000, augmentava a favor de les dues ribes(23). El delta tenia el major nombre de propietats superiors a 10 hectàrees, 127, repartides de la següent manera: 51 a el Frat, 22 a Viladecans, 31 a Gavà i 23 a Castelldefels. Aquestes 127 propietats representen el 46,86 % del total, front a un 20,29% de la riba esquerra amb 55 propietats superiors a 10 hectàrees i un 32,85% de la riba dreta amb 89. A la riba esquerra el poble que tenia més grans propietats era Cornellà amb 14, seguit de Sant Joan i el Papiol, ambdos amb 13. A la riba dreta, Sant Boi, amb 41 propietats superiors a deu hectàrees era el poble que en tenia més , seguit de Sant Vicenç dels Horts amb 20. També era el delta la zona que tenia el nombre més elevat de propietats superiors a 100 hectàrees: 5 al Frat, 5 a Gavà, 2 a Viladecans i 2 a Castelldefels. Expressat percentualment el 87,5% de totes les

propietats més grans de 100 hectàrees estaven a la zona dèltica 14 sobre 16. Les altres dues es reparteixen una per cada riba, als pobles amb més boscos i terres ermes i més allunyats de Barcelona: el Papiol i Pallejà. La propietat del barceloní Josep Anton Feliu a el Papiol de 115,69 hectàrees era un exemple mixt de gran propietat, 63 mujades i cinc mundines la majoria de secà però amb algunes peces de regadiu eren responsabilitat del masover, mentre que les 173 mujades restants estaven explotades a parceria (24). La propietat de Joaquim Tubella a Pallejà, que quasi doblava en extensió l'anterior (205,08 h.), estava integrada per bona part de bosc i erms, unes dues-centes noranta-tres mujades, a més d'algunes peces de conreus de secà, que totalitzaven 312 mujades 9 mundines, la resta de la propietat, 106 mujades estava explotada per 44 parcens (25).

L'ordenació dels grans propietaris segons l'extensió territorial no coincideix amb la distribució segons la tributació. D'entre les propietats que tenien un líquid imposable superior als 3200 rals el delta, amb 79 i un 35,74%, posseïa també els valors més elevats de les tres àrees. La riba esquerra li anava al darrera amb 76 propietats i un percentatge molt semblant: 34,38%. Finalment, la riba dreta, amb 66 grans propietats i un percentatge de 29,86%, es situava en darrer lloc quan a grups de contribuents de rústica.

En analitzar les propietats que tenien un líquid imposable superior a 10000 rals la situació s'invertia a favor de la riba esquerra, zona que tenia únicament una propietat superior a 100 hectàrees però en canvi en tenia 26 amb un líquid imposable superior a 10000 rals, el que representava un percentatge de 43,3. El delta seguia en segona posició amb 21 propietats i un percentatge de 35, i la riba dreta es situava en l'últim lloc amb 13 propietats i un 21,66%.

Si comparem les llistes dels annexos d'aquest capítol, veurem com els majors propietaris de terres no són sempre els majors

contribuents de rústica. I el fet que la riba esquerra es localitzessin el major nombre de propietats amb la base imposable superior, estava relacionat directament amb l'extensió del regadiu a aquella zona i amb la presència d'una agricultura d'alts rendiments. També al delta i a la riba dreta hi havia zones d'agricultura intensiva, però els alts rendiments no estaven tan generalitzats com a la riba esquerra on el regadiu era una realitat des de 1819.

Lògicament no hi ha coincidència absoluta de noms entre les llistes tributàries i les llistes per superfície, alguns es repeteixen però no tots. Als pobles on el regadiu era important hi havia més contribuents de més de 200 pessetes que no propietaris de més de 10 hectàrees, i aquests sempre estaven compresos dins els primers. No succeïa el mateix quan els terrenys predominants del municipi eren de secà i si comparem propietats de més cent hectàrees amb líquids impossibles de més de 10000 rals veurem com no totes les propietats de més de cent hectàrees tenien una base imposable superior als 10000 rals. Això s'explica perquè bona part d'aquestes grans propietats estaven integrades per boscos i erms. En canvi, a la riba esquerra i als pobles on el regadiu era important, la majoria de les propietats amb un líquid imposable superior a 10000 rals tenien una superfície que rondava les deu hectàrees si eren de regadiu. Posem com exemple els pobles dèltics: al Prat només quatre propietats superiors a 100 hectàrees es troben entre les 18 del poble que cotitzen més de 10000 rals. Les tres que mancaven per arribar a les 21 propietats que existien al delta amb un líquid imposable superior a 10000 rals, tenien menys de 100 hectàrees. Una es trobava a Viladecans, pertanyia a en Joan Modolell, barceloní, que amb una propietat de 62,82 hectàrees li corresponia 14665 rals de líquid imposable, l'únic contribuent de Viladecans que sobrepassava els 10000 rals. Les altres dues propietats estaven a Gavà i eren també de barcelonins, Francesc Ribas i Josep

Carreres d'Argerich. Els corresponia un líquid imposable superior a 10000 rals però l'extensió per la qual cotitzaven era ,en ambdos casos, inferior a les cent hectàrees. Els exemples serien múltiples i hom pot seguir detalladament les no coincidències en les llistes dels annexos.

Abans d'estudiar els propietaris barcelonins presents a la comarca voldriem resumir, pel conjunt dels tretze pobles estudiats, qui eren els deu primers contribuents de rústica.

Quadre 7.25.

Majors contribuents territorials - Baix Llobregat, 1860-1864.

Nom	Residència	Liquid imposable de rústica
1-MONTEMAR ,DUC DE	M	65415
2-FONOLLAR, COMTE DE	B	38365
3-ROCA, MIQUEL	MR	37697
4-FONSICH, RAMON	B	37220
5-MERCADER, JOAQUIM	B-C ?	28176
6-VIA FLIE, ANTONIA	B	23363
7-FALGUERA, JOSEFA	B	23345
8-TOS B., JAUME	B	23261
9-MONISTROL, SR.MARQUES	B	21580
10-PUJOL MERCE, JOSEP	B	21523

Aquests deu majors contribuents, a excepció del primer que vivia a Madrid i del tercer que era veí de Molins de Rei, eren tots barcelonins. El dubte entre Cornellà i Barcelona que ofereix Joaquim Mercader l'hem resolt a favor de Barcelona, per què els Mercader tenien la residència a Barcelona tot i que passaven llargues temporades a la finca de Cornellà. Molt sovint hem trobat una certa confusió en la documentació consultada quan a l'atribució de la residència dels grans propietaris, confusió que hem hagut de solventar analitzant cada cas concret.

La llista s'hauria alterat una mica d'ordre si haguéssim considerat la suma de les diferents contribucions rústiques municipals que acumulen alguns grans propietaris, tal i com hem farem únicament per la gran propietat barcelonina a la comarca, però, excepte aquest cas, sempre hem respectat l'àmbit municipal de la documentació.

Aparentment únicament tres dels deu primers contribuents de rústica eren nobles: el primer contribuent el Duc de Montemar, el segon el Comte de Fonollar i el novè el Marques de Monistrol. Però com a mínim tres més pertanyien a la noblesa malgrat que a les llistes de tributació no s'utilitzessin els títols: el títol de Comtes de Bell.lloch era dels Mercader, els Fonsich pertanyien a la noblesa de Catalunya des de 1746 i els Falguera tenien annexades moltes titulacions Marquesos de Castellvell, Barons de Maldà, etc.. Per tant, més de la meitat dels deu primers contribuents territorials de la comarca eren nobles.

La llista dels deu primers contribuents de rústica, del conjunt dels tretze pobles estudiats, coincideix amb la dels únics contribuents que sobrepassaven els 20000 rals de liquid imposable.

Territorialment la riba dreta en quedava exclosa: cinc eren de la riba esquerra i cinc del delta. El major contribuent de la riba esquerra era en Miquel Roca de Molins de Rei, les altres grans finques dues pertanyien a Cornellà (J.Mercader i A.Via Puig) i dues a Sant Feliu (J.Falguera i Marq. de Monistrol). Les cinc finques restants es localitzaven totes al Prat, el que ens ratifica la hipòtesi que ja hem formulat: l'elevat grau de dependència de la gran propietat forastera, basicament barcelonina, que tenia aquests municipi (26).

Els grans propietaris barcelonins.

A mitjan segle XIX , la gran propietat barcelonina jugava un paper cabdal a la comarca, tal i com hem comprovat en parlar de la gran

propietat forastera. Per conèixer la personalitat d'aquests propietaris barcelonins hem creuat les llistes municipals elaborades per nosaltres amb la llista de contribuents barcelonins de 1852 (27).

Quadre 7.26.

Grans propietaris barcelonins al Baix Llobregat, 1861-1864.

	Localització	Hec. en propietat	Liq. imp. total
AIMAR, JOSEPA	G	33,69	
BALAGUER, LLUIS*	G, CF	48.68/34.30	9327/7474
		82.98	16801
BERNADAS FORCADA*?	SF	16.40	11673
BOSCH, ANTON*	SB	12.24	
BOTER GENIS, JOSEP*?	G	25.18	
BOU JUVE, LLORENC*	CF	158.90	5509
BUSQUETS, JAUME-?	SB	18.78	5990
CAÑELLAS, BARD DE*	EP	10.40	3397
CARCER DE FALGUERA*	SJ, SF, SB	10.40/31.85/24.48	5698/23345/8857
		66.73	37900
CARMELITAS, MONGES*	EP	65.85	
CARRERAS ARGERICH, J.*	SB, G	12.42/76.40/10144
		88.82	
CASANOVAS, BALTASAR*	EP, V	22.52/79.00	7586/.....
		101.52	
CASANOVAS, MARIA-	EP	16.83	5881
CASARIERA, MARQUES*	EP	139.16	13602

CASTELLVELL, MARQUES*	C	11.26	10130
CEBRIA, JOAQUIM*	F	62.73	16115
COMAS, BARTOMEU*	EP	35.12	12739
PRADOHERMOSO, BARO*	EP	36.23	12647
ESPAÑA, BALTASAR*	C, SJ, EP	19.46/10.43/28.02	13436/5880/13208
		57.91	32524
ESTRUCH, RAMON*	C, SB	32.55/33.17	19498/3509
		65.72	23007
ELIAS, JOSEP*	CF	32.46	4353
FELIU, FRANCESC*	EP	19.58	6559
FINESTRAL, BARO DE*	EP	71.72	13389
FONOLLAR, COMTE DE*	SB, EP	78.45/303.00	15406/38365
		381.45	53771
FONT DEL SOL, EUSEBI*?	SB	25.73	6176
ERAMPRUNYA, BARONS*	G	280.14	8307
FOXA. BARO DE*	CF	12.36	
GASO, ERASME*	EP	17.38	5557
GERONIMES, MONGES*	SB	40.60	9179
GUELL, FRANCESC*	V	10.31	
GUELL, JOAN-	C, STC	21.76/59.97	18242/10968
		81.73	29210
SANTA CRUZ HOSPITAL*	EP	31.33	13460
JANER, JOSEP*	SF	16.61	12352
LARRAD, ANTON*	SJ, SB	11.59/16.34	8755/5870
		27.93	14625

MANSO, JOSEF*	C, EP	23.01/.....	16451/3326 19777
MAGDALENES, MONGES*	EP	143.57	10372
MALDA, BARD DE*	EP	88.61	13741
MALUQUER, JOSEF-	SJ	14.62	10454
MASFERRER, JOAQUIM*	C	14.19	5155
MATAS ORTEGA, RAMON*	V	13.73	
MERCADER, JOAQUIM*?	C	36.41	28176
MIRET, ANTONI*	V	13.03	
MODOLELL, JOAQUIM*	V	62.82	14665
MONISTROL, MARQUES*	SJ, SF	12.97/22.64 35.61	6165/21580 27745
MONMANY, ANTONI*	EP	38.67	15355
NADAL, ROSA*	SB	15.08	6720
PERMANYER, FRANCESC*?	FJ	14.93	
PONS, JOSEF-	V	53.27	
PONSICH, RAMON*	EP	97.18	37220
PUIGORIOL, ANTONI*?	EP	31.57	7853
PUIG BORJA, IGNASI*	SB	93.33	18177
PUJOL, F. I PAU*?	EP	11.22	5361
PLANAS CREHUET*	G	16.58	3777
RIBAS, FRANCESC*	G	61.44	14562
RIUS ROCA, VICENS*	C	14.81	11750
ROCA, MANUEL*	CF	57.80	6005
ROIG REY, RAMON*	EP	22.64	11553
ROS MOLIST, ANTON*	EP	13.34	7048
SABADELL, RAFAEL*	SB, V	22.98/156.51 179.49	3372/5610 8982

SAFORCADA, AGUSTI-	EP	11.99	5223
SAGNIER, LLUIS*?	SV	24.38	10996
SALVADOR, H. JOSEP*	SE	25.52	6645
SARRIERA, RAMON-	STD	55.99	10621
SENMENAT, JOAQUIM DE*	PJ	61.87	
SERRA, JOSEP*	SJ	13.31	12182
TEY, RAMON*	P	47.33	11031
TOS B., JAUME*	EP	47.00	23261
TRESSOLS, JOSEP*	G	12.42	
TUSQUETS, FRANCESC*	SJ, EP	14.35/18.11	6553/8415
		32.46	14968
VIDAL, BONAVENTURA-	SJ		5682
VILAR, HEREUS*	EP	94.00	14606
VILARDAGA, ROSA*	G	34.85	7771
VOLART, VDA. D'ANTON*	PJ	36.99	
XURIGUER, ANTONI*	EP	16.15	4365

Tots els propietaris ressenyats eren barcelonins que tenien terres a un o més pobles del Baix Llobregat, els marcats amb un asterisc tenien un líquid imposable a la llista de Barcelona, de 1852, superior a 3200 rals i els marcats amb un guionet no hi arribaven. El nom del pobles on tenien la propietat està a la segona columna amb la llegenda corresponen, a continuació s'expressen les hectàrees en propietat, seguint l'ordre de les llegendes dels pobles quan les propietats estaven situades a més d'un poble i, finalment, el líquid imposable corresponen, casella que ha restat buida quan aquest no arribava a 3200 rals. Els barcelonins que tenien propietats a diversos pobles s'ha procedit a sumar hectàrees i líquids imposables, reservant per aquest objectiu la línia següent. Els interrogants indiquen problemes de

transcripció de cognoms, quan la incertesa era gran els hem exclòs de la llista.

Aquesta agrupació de diferents propietats dona una imatge de major concentració de la terra que la que ens ha servit com a base per la nostra recerca, en la que sempre hem respectat el caràcter municipal de la documentació buidada. Però el fet de treballar amb informació coetània de tretze municipis donava unes possibilitats supramunicipals o, millor dit comarcals, de cara a reconstruir l'estructura de la propietat, que hem volgut experimentar-les en el cas concret de la gran propietat barcelonina. Certament alguns dels grans propietaris barcelonins que tenien terres al Baix Llobregat, tenien també terres a altres comarques catalanes i, per tant, aquesta reconstrucció de la gran propietat barcelonina és només un assaig parcial. Si continuessim per aquest complex camí, fent nostra la hipòtesi d'Helena ESTALELLA de que la terra a Catalunya està mal repartida(28) que posa en qüestió els vells tòpics romàntics i conservadors sobre els que s'ha construït una imatge idíl·lica del món rural català, obtindriem una visió més polaritzada de la societat rural baixllobregatina de mitjan segle XIX. De fet aquest encobriment de l'estructura de classes que transpuen nombrosos estudis sobre la pagesia catalana(29) és fruit de l'interiorització del tòpic que l'accés a la terra a Catalunya era més equitatiu que a la resta de l'estat espanyol, gràcies a la consolidació de la senyoria mitjana en propietats familiars, al sistema d'herència que frenà l'esmicolament i a la inexistència de grans latifundis. A Catalunya no existien grans latifundis, com a altres zones de l'estat, però si que existien grans propietats de més de 10 hectàrees, que al Baix Llobregat a les portes de Barcelona i en terres de regadiu denunciaven un desigual repartiment de la terra. I mentre es consolidaven aquestes propietats, amb rendes diferencials molt profitoses gràcies a la proximitat del mercat barceloní, la

proletarització agrícola anava incrementat-se.

L'anàlisi socio-professional dels propietaris barcelonins ressenyats en el llistat s'ens presenta difícil. A mitjans segle XIX, a Catalunya s'havia produït una osmosi entre els grups socials dominants, sobretot pel que fa a actituds i a mentalitats. Sovint un membre de la burgesia industrial es dedicava al comerç i era alhora terratinent, i un noble, podia orientar la seva activitat econòmica amb mentalitat de burgès industrial. Malgrat l'artificialitat que comporta en aquesta situació tot intent de classificació, segons l'activitat econòmica prioritària o bé, segons, l'origen de llur propietat territorial, hem analitzat la composició socio-professional dels membres de la llista de grans propietaris barcelonins (Quadre 7.26) agrupant-los en : a) institucions religioses ,b) noblesa , c) industrials i financers ,d) burgesia agrària i professions liberals i e) terratinents de la comarca

El punt de partida ha estat el creuament de la llista dels grans contribuents baixllobregatins de 1861-1864, elaborada per nosaltres amb dades de tretze amillaraments, amb la llista dels contribuents barcelonins publicada al Boletín Oficial de la Provincia, del 20 d'abril de 1852, emprada per conèixer l'èlite barcelonina de mitjan segle XIX per Angels Solà. De bell antuvi, sabem que molts dels grans propietaris baixllobregatins, de residència barcelonina, eren al mateix temps grans contribuents barcelonins (marcats amb *). Per tal d'omplir de contingut socio-polític la classificació per grups hem tingut present les llistes que publicà B.de Riquer sobre els cercles canovistes barcelonins(30), informacions que M.Caminal ens ha facilitat sobre prohoms de l'IACSI(31) i les llistes sobre majors contribuents estatals de 1855 i 1875, publicades per R.Congost (32).

a) Institucions religioses. Malgrat que l'Església a causa

del procés desamortitzador havia perdut protagonisme a com a gran propietària de la zona, a la dècada dels seixanta, tres institucions religioses -les Carmelites, les Magdalenes i l'Hospital de la Santa Creu- tenien importants extensions de terres a El Prat, però només les de l'Hospital de la Santa Creu tenien una certa rellevància des del punt de vista agrícola, les altres eren terres molt poc productives. En realitat es tractava de les deixes del procés desamortitzador, que s'havia realitzat amb més retard en les terres pertanyents a les ordres religioses femenines. Quelcom de semblant succeïa amb les terres de les Gerònimes de Sant Boi. Aquests dos pobles -Sant Boi i El Prat- eren els únics que, a mitjan segle XIX, tenien encara propietats d'institucions religioses barcelonines .

b) La noblesa. Com a grup social la noblesa era una gran propietària de la comarca. Molts dels nobles, residents a Barcelona, tenien interessos territorials al Baix Llobregat, o a comarques properes. Hem vist com d'entre les deu propietats baixllobregatines més riques, sis estaven en mans de la noblesa. Algunes propietats de la noblesa tenien origen en les concessions feudals que es feren entre els segles X i XIII: les terres dels Marquesos de Castellvell, la Baronia de l'Eramprunyà, els dominis dels Marquesos de Sentmenat en són exemple. D'altres eren títols nobiliaris de l'època moderna com el de Comtes de Belloch, el de Comte de Fonollar (1711), la Baronia del Papiol, Marquès de la Manresana (1769). D'entre les 74 grans propietats barcelonines analitzades, setze pertanyien explícitament a nobles, però possiblement el seu nombre era més elevat ja que , a mitjan segle XIX , a les llistes de contribuents, sovint, únicament hi constava el nom però no la titulació.

La política matrimonial de la noblesa, que practicava sempre que podia una certa endogamia , feia que es mantinguessin els patrimonis

nobiliaris. Per exemple el Comte de Fonollar -Josep Mª Despujol i Ferrer de Sant Jordi (proprietats a Sant Boi i El Prat)- es casà amb una filla del Marquès de Monistrol (proprietats a Sant Joan i Sant Feliu), Maria Anna de Dusay. L'abolició del règim senyorial malmeté moltes economies de famílies nobles que vivien de rendes feudals: el mateix Comte de Fonollar, o bé els Sentmenat, reberen una forta sotragada. Malgrat tot, setze grans propietats nobles persistien als anys 60, algunes de les quals no resistiran gaires anys més com la Baronia de l'Eramprunyà venuda als financer barceloní Manuel Girona i Agrafel abans d'acabar el segle XIX.

Les propietats del Marquès de Castellvell (33) es sumaren, al 1860, per via matrimonial, a les de la família Carcer de Falguera, a les que anteriorment s'havien adjuntat les del Baró de Maldà, noble que tenia finques al Prat, Hospitalet i Esplugues.

Molts d'aquests nobles eren agraristes preocupats per millorar la productivitat de les seves propietats. Participaren activament en la creació de l'IACSI com el Marquès de Monistrol (Josep Mª Dusay Escrivà de Romaní, 1825-1890) que fou President de la Comissió Permanent de l'IACSI a Madrid durant trenta anys i membre de la Comissió Central en defensa de la Fil·loxera, es convertí en alfonsí afiliant-se al partit conservador i cal resaltar que la seva finca de Sant Feliu de Llobregat, la coneguda Torre-Blanca, era un jardí exòtic exemplar "científicamente roturado para su estudio" (34).

El Comte de Fonollar (Josep Mª Despujol i Ferrer de Sant Jordi, 1804-1868), soci fundador de l'IACSI, institució de la qual fou president entre 1862-1866, el qual amb un passat carlí a l'època del Comte d'Espanya -a l'igual que el Marquès de Monistrol- passà a integrar-se al partit moderat i sembla que s'identificava amb la política restauracionista de Cànovas (35). Fou un actiu agrarista que s'adaptà a les noves formes de producció i participà a les activitats

econòmiques modernes: per exemple, tingué accions del Barcelona-Saragossa i formà part del primer Consell d'Administració del Banc Vitalici d'Espanya. Ajudà a divulgar noves tècniques agrícoles i a millorar els conreus, escrigué "La Botánica" per tal de difondre la bonesa de la terra vegetal en la pràctica agrícola.

El Comte de Belloch, títol revalidat al 1871 a Joaquim de Mercader i de Belloch, tenia una important propietat a Cornellà. Es distinguí per la seva participació activa a l'IACSI i era una de les personalitats citades a les llistes de Duran i Bas per la Lliga de l'Orde Social de 1873. El seu germà Enric fou un impulsor de l'apicultura catalana, al 1851 fundà "El Colmenero Español", única revista d'apicultura de tot l'estat, al 1897 creà un rusc-escola a Gràcia, i, uns anys més tard, al 1893 fundà la Societat Espanyola d'Apicultura. També traduí obres sobre la cria de les abelles i es dedicà a donar conferències i cursos d'apicultura, sobretot a l'Escola Provincial d'Agricultura (36).

Un altre gran propietari noble, el Marquès de Sentmenat (Joaquim Gassol de Sentmenat i de Vilallonga casat amb una filla del Comte de Fonollar -Pilar Despujol), va ser el primer president de la Junta Provincial d'Agricultura, Indústria i Comerç, i de la Comissió Científica de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, membre actiu i fundador de l'IACSI. Malgrat el seu passat carlí, es sabé adaptar a les noves formes productives, participà el 1846 en la creació de la Companyia Agrícola Catalana i millorà el patrimoni familiar malmès per les lleis abolicionistes (37).

El Baró de Papiol, Joaquim de Cebrià i Vilella, era advocat i tenia també terres a Blanes i Ferelada. Amb l'aigua de la primera resclosa que alimentava el Canal de la Infanta, on ja existia un molí fariner d'origen medieval, hi construí a més una fàbrica de batans convertida posteriorment en filats i venuda a mitjans del segle XIX a

la família Ferrer. Arran d'haver guanyat parcialment un plet amb la Junta del Canal de la Infanta sobre el dret a captar les aigües de les rescloses que accionaven els molins del Papiol i Molins de Rei, tenia drets sobre dos salts d'aigua del Canal, un a Cornellà i l'altre al Torrent Gornal. Aquests fets indiquen que la mentalitat d'en J. Cebrià no era la pròpia d'un noble. Tanmateix el seu nebot i successor Rafael Llozer i Cebrià s'adherí a la "Lliga Nacional" que s'oposà a l'abolició de l'esclavitud a Puerto Rico (38). Més endavant Valentí Almirall es convertí en Baró del Papiol, el que ens planteja de nou la inadaptació entre mentalitat nobiliària i el despositari del títol, ja que en aquest cas queda ben clar que un home com V. Almirall, impulsor del republicanisme federal, no estava inserit dins esquemes de la mentalitat nobiliària.

El Baró de Foxà era conegut sobretot pel seu paper d'organitzador del Partit moderat a Barcelona, ja que era el qui encapçalava la facció conservadora propera als militars colpistes alfonsins i un dels homes que Cánovas va recomanar a Duran i Bas per organitzar el suport a l'operació restauradora. A més del Baró de Foxà, els nobles que tenien propietats al Baix Llobregat i que apareixen citats en aquesta llista de 1873 eren: Josep Me Despujol -és a dir, el Comte de Fonollar-, el Barón de Prado-Hermoso, el Marquès de Sentmenat i el Marquès de Castellvell. En la llista confeccionada per Duran i Bas per tal de completar aquesta primera també es citava en Joaquim de Mercader.

és lògic que la noblesa s'aliniés al costat del pensament moderat-conservador i ajudés a la Restauració monàrquica: en aquesta operació, i pel que fa als nobles del Baix Llobregat, hi veiem una conversió de descendents de vells carlins (Comte de Fonollar, Marquès de Sentmenat) a posicions més moderades.

Altres nobles menys significatius i que també eren alhora

contribuents barcelonins i propietaris baixllobregatins eren: el Baró de Cañelles, el Marquès de Casariera, el Baró de Pradohermoso -membre actiu de l'IAOSI-, el Baró de Finestral, el Baró de l'Eramprunyà.

Així com la llista dels contribuents barcelonins de 1852 ens ha servit per identificar els grans propietaris baixllobregatins de mitjan segle XIX, les llistes publicades per R.Congost de majors contribuents espanyols ens poden ser útils per relacionar aquests grans contribuents barcelonins de la comarca amb la concentració de riquesa fiduciària en poques mans que encara existia arreu de l'estat espanyol (39) i acumulada, sobretot, per la noblesa. La comparació entre la llista de majors contribuents de 1855 i la de 1875 que fa R.Congost, ens servirà per identificar alguns nobles propietaris baixllobregatins que tenien interessos territorials fora de la província de Barcelona.

A la llista estatal de 1855 d'entre els nobles amb interessos a la comarca, sobresurt el Duc de Medinaceli, que tenia com a títols annexos el de Marquès de Vilafranca i Comte de Sobrediel i que amb aquesta titulació constava encara a l'amillament de Molins de Rei de 1843, però que, com a propietari territorial, a mitjans del segle XIX, tot i ser senyor d'extenses zones del Baix Llobregat havia perdut la titularitat de molts dominis i tenia plets oberts per cobrar censos. Al 1855 el títol de Duc de Medinaceli corresponia al segon contribuent a nivell estatal i al 1875, amb títol de Comtes de Sobrediel, era el número 43 de la llista estatal i constava com a gran contribuent a Barcelona. .

El Marquès de Monistrol ocupava el lloc 87 de la classificació estatal de 1855 i, a més, estava casat amb la comtessa de Sástago, que era la contribuent número 15 de la mateixa llista .

Un altre noble amb terres al Baix Llobregat -a Sant Boi- era el Marquès de Marianao, títol de 1860, que corresponia a la família Samà, gran propietària de Barcelona i que a la classificació de 1875

constava amb el número 31 de la llista estatal.

A la llista de 1875 hi havia també altres nobles terratinents baixllobregatins: el Marquès de Castellvell , amb el número 138, el Marquès de Sentmenat, amb el número nº 37, i el Comte de Sobrediel , amb el nº 45.

Per acabar aquest comentari sobre la noblesa volem manifestar el nostre acord amb les observacions fetes per R. Congost: la pèrdua progressiva de pes de la vella noblesa a favor de la nova. Mentre minvava o desapareixia el poder de les velles cases nobles (Marquès de Castellvell, Marquès de Vilafranca), els nous títols nobiliaris , vinculats sovint a famílies burgeses , estaven en ascens (Marquès de Marianao, Comte de Güell). A causa de l'abstencionisme de la vella noblesa i de les lleis abolicionistes bona part de les terres més riques agricolament havien passat a mans de la burgesia agrària, de manera que les millors terres tendien a ser posseïdes per burgesos o bé nobles d'estrena. A més del Marques de Marianao o del Comte de Güell, ambdos nobles novells i que havien fet diners amb el comerç amb Amèrica i amb el tràfec negrer, i que , a mitjan segle XIX, eren membres de la burgesia industrial barcelonina, tenim altres exemples d'aquesta nova noblesa emergent com el de Manuel Girona, financer barceloní, que adquirí la Baronia de l'Eramprunyà a finals del segle dinou i també s'ennobli. ¿ Se'n pot dir noblesa d'aquesta burgesia que a la segona meitat del XIX aconseguix un títol nobiliari per raons de prestigi social? .

c) Industrials i financers. Molts burgesos de la llista de grans contribuents barcelonins de 1852 constaven com a grans propietaris baixllobregatins als anys 1861-1863. D'alguns d'ells la seva personalitat socio-política i el seva activitat com a industrials o financers ens són conegudes gràcies a "Industrials i polítics", obra conjunta de M.Llorens i J.Vicens Vives, publicada l'any 1958 (40).

Industrials com Joan Güell i Ferrer, qui amb diners de la tracta de negres construí una de les primeres indústries de Catalunya -el conegut Vapor Vell de Sants que més endavant es traslladà al Baix Llobregat creant la Colònia Güell de Santa Coloma de Cervelló-, o com en Ramon Estruch, gran propietari santboià, qui com en Güell s'oposà a l'abolició de l'esclavitud (41). També s'hi oposà Antoni Xuriguera, propietari de Sant Vicenç dels Horts, qui, conjuntament amb un altre industrial barceloní en Lluís Sagnier, explotava el molí de Sant Vicenç dels Horts(42). A. Xuriguera havia comprat aquestes terres durant el procés desamortitzades a la comarca.

Un altre destacat industrial barceloní amb interessos territorials a la comarca era en Rafael Sabadell i Permanyer que, al 1858, era un dels primers signants de la subscripció de l'IACSI per la "Caja Hipotecaria de Propietarios" i que tenia terres a Viladecans.

També hi havia industrials que a principis del segle dinou eren molt importants i que a mitjan segle estaven en crisi. Aquest era el cas d'Antoni de Larrad que, durant la Guerra del Francès, havia estat un dels industrials barcelonins més importants i al 1852 constava com hisendat nº 11 de la província de Barcelona. El seu fill homònim constava a la llista de la Lliga de l'Orde Social de 1873 amb el mateix qualificatiu. La família Larrad, a més de les terres de Sant Joan i Sant Boi, tenia també importants propietats a Hospitalet. Un cas similar era el de n'Erasme de Gònima, destacat fabricant de teixits d'inicis de segle XIX, home d'idees liberals que fou alcalde de Barcelona i President de la Comissió de Fàbriques i que havia comprat una bonica finca a finals del XVIII a Sant Feliu. El seu nét, Erasme de Janer i de Gònima, va impulsar la renovació tècnica de la finca santfeliuensa comprant màquines modèliques com un tallador de farratges i un secador de grans, però les idees carlines del seu fill Josep E. de Janer i de Gironella malmeteren el patrimoni familiar que fou venut

a inicis del segle XX a una nova classe d'industrialis els Bertrand.

A aquests nous industrialis, integrants d'una burgesia catalana decimonònica als quals és difícil circumscriure en una sola activitat econòmica ja que alhora eren financers i comerciants i invertien en empreses agrícoles, hi hem d'afegir altres noms d'industrialis barcelonins com els de Ferran Puig, que comprà terres a El Prat i construï el primer pont metàl·lic sobre el Llobregat, Eusebi Bertrand, creador de l'explotació ramadera modèlica "La Ricarda" a terres del Prat i gran propietari dèltic, Manuel Girona, gran financer que va comprar les terres de la Baronia de l'Eramprunyà a Gavà i Castelldefels, a finals del segle XIX, o el mateix Cambó que adquirí nombroses mujades a les marines dèltiques.

A la llista que al 1873 Cánovas recomanava a Duran i Bas per l'operació restauradora hi constaven alguns d'aquests burgesos barcelonins, la qual cosa ens fa pensar que els podem qualificar de grans industrialis ja que, segons B. de Riquer, els "manufacturers" o petits industrialis sembla que no s'identificaven amb el pensament conservador-moderat de Duran i Bas. A més de n'Antoni Xuriguier eren citats: Joan Güell, Ramon Estruch, Antoni Larrad, Antoni Nadal -família Nadal Vilardaga-, Josep Serra i Baltasar de Bacardi, tots ells industrialis o financers barcelonins amb interessos territorials al Baix Llobregat.

L'anàlisi de la llista de 1875 (43) posa en evidència que alguns dels grans propietaris baixllobregatins eren també grans contribuents estatals o provincials. A la llista estatal de 1875 ocupen llocs destacats membres de la burgesia industrial que havien realitzat fortes inversions en terres baixllobregatines: en Baltasar Barcardí el lloc 74, en Antoni Xuriguier el 94, Ferran Puig el 110, en Joan Güell i Ferrer el 140, en Josep Erasme Gener Gironella el 235, en Francesc Quer el 248 i en Manuel Girona el 286. A la classificació del mateix any

dels 50 primers contribuents de la província de Barcelona hauriem d'afegir als noms esmentats els de: Josep Mè Nadal i Vilardaga el 22, comprador de bens desamortitzats a Gavà i gran propietari de Sant Feliu, Baudili Carreres i Xuriach el 23, Ignasi Puig i Boria el 35, ambdós propietaris de la zona Sant Joan-Sant Boi, i, finalment, els dos darrers Josep Serra i Farreres, el 49, director del Banc de Barcelona i propietari de Sant Joan i en Ramon Estruch Ferrer, el 50, amb terres a Sant Boi i El Prat.

d) Burguesia agrària i professions liberals. En aquest grup hi incloem un nombre elevat d'advocat i notaris, alguns dels quals esdevingueren grans propietaris gràcies a haver administrat propietats senyoriales en decadència. El cas d'en Josep Carreras d'Argerich és potser el més notable: advocat i fill d'un notari i partint inicialment d'una finca a Alella, es beneficià de la seva relació amb la noblesa comprant terres al Marquès de Castellvell i als Barons d'Eraprunyà, dels quals havia estat administrador, en el moment en que l'abolició del règim senyorial feu entrar en crisi els patrimonis nobiliaris. A partir de 1826 a més de comprar terres es converteix en prestamista. No únicament passa a ser un gran propietari gavanenc i de Sant Boi, sinó que al 1852 era el vuité contribuent de Barcelona -havia comprat fins i tot el Palau de la Virreina a la Rambla-.

Altres advocats barcelonins que surten a la llista de grans propietaris barcelonins amb terres al Baix Llobregat són: Eusebi Font del Sol, gran propietari de Sant Feliu que cedí terres a cens per l'expansió urbana del poble, en Josep Maluquer de Tirell, gran propietari de Sant Joan Despí i polític actiu que fou senador pel partit conservador lliberal (44) i en Francesc Permanyer -amb terres a Pallejà- que era un conegut jurista proper a les posicions ideològiques d'en Duran i Bas i que fou ministre d'Ultramar en el Govern Miraflores

al 1863 (45).

N'Antoni Volant i en M. Planes i Crehuet eren notaris barcelonins, que havien incrementat les seves possessions territorials a la zona gràcies a l'exercici de la seva professió. Sabem per exemple que el notari Volant va protocolitzar nombroses adquisicions de terres desamortitzades (46).

Solament un barceloní, gran propietari baixllobregatí, era qualificat de propietari a la llista de Duran i Bas per complementar els col.laborados canovistes: en Lluís Balaguer que tenia una important propietat al delta de ponent. D'en Balaguer sabem que era un actiu membre de l'IACSI que participà en la Comissió científica (22-XII-1858) i en el debat de Societat d'Assegurances, i al 1864 era un dels primers signants per sol·licitar una "Caja Hipotecaria de Propietarios" (47). A la llista de col.laboradors canovistes també era citat en Josep Bonnell i Monmany, advocat barceloní amb terres a Sant Feliu. Un altre advocat barceloní, d'origen baixllobregatí i vinculat a una de les famílies més riques de Molins de Rei, inclòs també a llista de la Lliga de l'Ordre Social era en Antoni Ginabreda.

Finalment, en aquest grup de burgesia agrària barcelonina, hi hem d'incloure en Bonaventura Vidal, que no era un gran contribuent barceloní, però tenia una propietat a Sant Joan Despí, poc extensa però molt productiva, que era una com una granja-escola dedicada a planters.

e) Terratinents de la comarca. Sobresurt el cas d'en Llorenç Bou i Jové que comprà terres desamortitzades, redimí censos i fou alcalde de Gavà on residia (48), malgrat que la majoria de les seves terres estaven a Castelldefels i que, a més, constava com a propietari barceloní a la llista del BOP de 1852.

Existia també el grup de grans propietaris barcelonins que tenien el seu origen en patrimonis baixllobregatins i conservaven les

propietats al poble d'origen com és el cas del patrimoni de Josepa Aimà, de Gavà. També hem identificat descendents de rics propietaris baixllobregatins convertits en barcelonins importants: aquest és el cas de l'advocat Antoni Ginabreda descendent d'una rica família de Molins de Rei i que Cánovas inclou en la llista que recomana a Duran i Bas al desembre de 1873 (49).

Finalment, cal esmentar el grup de terratinents de la comarca residents a la comarca. Potser els dos casos més notables eren els de Miquel Roca de Molins de Rei -el tercer gran propietari de tots els pobles estudiats- i Josep Albarada de Fallejà, ambdós impulsors de la primera subdelegació de l'IACSI i única que existí a la comarca i que es creà a Molins de Rei l'any 1853 (50). Podríem també analitzar els grans propietaris residents a la comarca, però remetem a la consulta dels annexos del final del capítol. L'objectiu que perseguïem en aquest apartat era posar de relleu la importància de la gran propietat barcelonina a la comarca, objectiu que ha quedat parcialment assolit.

2.2.3. Mobilitat de la propietat i valor de la terra.

El canvi de mans de la propietat rústica entre 1887 i 1925 l'hem estudiat gràcies als apèndixs del amillaraments de Sant Feliu de Llobregat. S. Calatayud ha emprat també aquest tipus de documentació per tal de reconstruir la consolidació de l'estructura de la propietat agrària a Alzira, entre 1870 i 1930, amb molts bons resultats. Estem d'acord amb S. Calatayud quan fa notar la riquesa d'aquesta font per copsar la cronologia i la mecànica dels canvis en l'estructura de la propietat, visió positiva emfatitzada pel fet que no n'ha localitzat cap amillarament de les primeres dècades del segle XX a la zona que ell estudia, situació diferent del Baix Llobregat on entre 1923 i 1930 n'hem trobat set (51). De la nostra banda pensem que el que succeí a

Sant Feliu, on a més de l'amillament de 1864 tenim una refundició de l'"amillament" de 1923, no difereix gaire de la tònica general de la comarca, tot i que caldria fer-ne un estudi més ampli, des del punt de vista territorial i temporal, i tenir sempre present la major penúria de documentació fiscal de les primeres dècades del segle XX. Els límits cronològics adoptats responen a que a partir de 1887 els apèndixs estaven més ben elaborats i oferien un major grau de fiabilitat i el 1925 perquè és l'any pròxim a la "refundició" de Sant Feliu analitzada i tenim per tant informació per reconstruir globalment l'estructura de la propietat.

Hem deixat de banda les transmissions hereditàries per què són les menys significatives. De les terres que es vengueren entre 1887 i 1925 hem intentat esbrinar a quins cultius es dedicaven, quina extensió i quina riquesa representaven. També hem ressenyat el fraccionament d'alguna gran propietat.

Aquest quadre ens resumeix globalment el moviment de terres.

Quadre 7.27.

Vendes rústica i cultius a Sant Feliu de Llobregat, 1887-1925.

Cultius	Núm.vendes	Hect.	Parcel.les mitj.	Liq. imposable
V-E-G	61	61.25	1	3538.62
R o CR	30	48.17	1,6	9745.17
CS	12	8.07	0,67	546.15
FS	6	3.15	0,52	465
FR	4	3.13	0,78	779

Total	113	123.77	1,09	15073.94

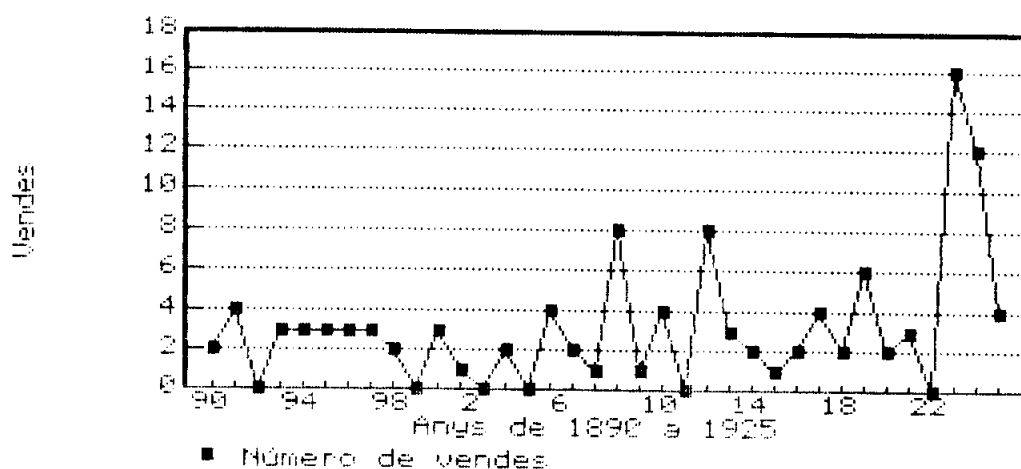
Tant en nombre de parcel.les com en extensió total d'hectàrees venudes la vinya ocupava el primer lloc, no però quan a valor, ja que si el valor en venda guardava proporció amb l'avaluació que en feien

els registradors de la propietat les vendes de terres de regadiu mobilitzaren quasi cinc vegades més capital. Al 1905, al districte de Sant Feliu de Llobregat, els registradors donaven un valor mig en venda de 1200 pts/hect a les terres de secà i de 8400 a les de regadiu (52), aquests valors multiplicats per nombre d'hectàrees de secà i de regadiu venudes donen 86964 i 430920, xifra aquesta darrera quasi cinc vegades superior a les vendes de secà -4,95-. Els cereals de regadiu era el segon cultiu quan a extensió total i número de vendes, seguit en ordre decreixent pels cereals secà, els fruiters secà i els fruiters regadiu. La parcel.la mitjana més gran de les vendes efectuades corresponia als cereals regadiu i de major menor seguien la vinya, els fruiters regadiu, els cereals secà i els fruiters secà.

Atenent a la cronologia de les vendes s'observa un increment notable a partir de 1905, protagonitzat en bona part per les vinyes, però en canvi les vendes efectuades entre 1916 i 1920 foren en un 68,75% protagonitzades pels altres cultius. Per fer un seguiment deglossat d'aquest moviment de vendes es pot consultar l'annexe d'aquests capítol sobre el tema i que resumim en el quadre següent.

Gràfica 7.3.

Evolució vendes de rústica, Sant Feliu de Llobregat, 1890-1925.

Des de l'any 1887 fins al 1907 observem un moviment ascendent molt tímid i ple de oscil.lacions : els anys 1892, 1899, 1902 i 1904 no s'efectua cap venda, i els anys 1891 i 1905 s'assoleix la xifra màxima de quatre. A partir de 1908 es manifesta una tendència a l'alça, aquest mateix any i el 1912 el nombre de vendes arriba a 8, però el punt àlgid del moviment de compra-venda s'assoleix al 1923 amb 16 vendes, seguit del 1924 amb 12. Durant aquest segon període amb més moviment de vendes hi ha dos anys d'inactivitat total: el 1911 i el 1922.

Així doncs, globalment podriem afirmar que a un primer període caracteritzat per una certa atonia en les vendes que arriba fins al 1907, segueix un segon període més dinàmic que arriba al a un màxim d'intensitat els primers de la Dictadura de Primo de Rivera. Durant el primer període és realitzen menys vendes i de terres més dolentes: 51 que representen el 41,8% de les vendes totals. Al segon creix el volum de vendes i s'incrementa la presència de terres de regadiu: 71 vendes que són el 58,2 % de les vendes totals (53).

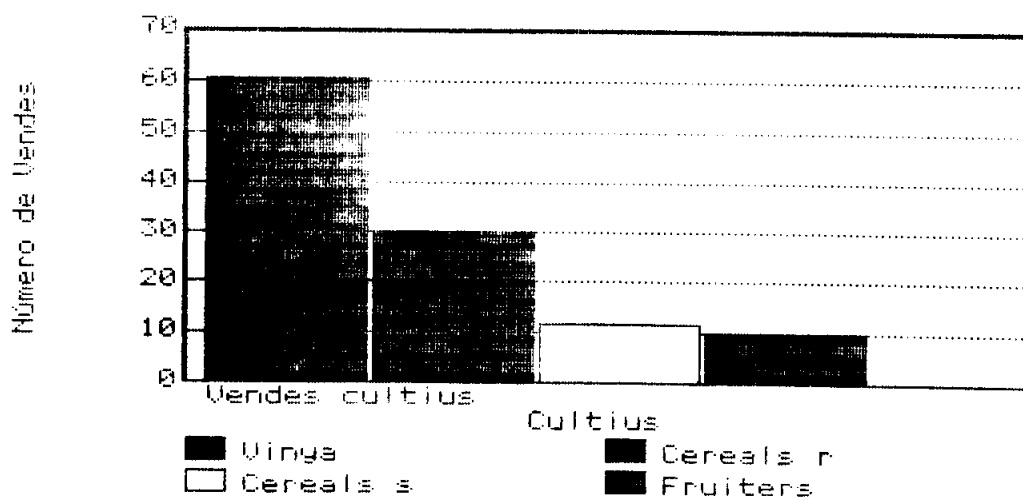
Les terres que surten al mercat primerament són generalment terres de secà de baixos rendiments, en aquest sentit les petites parcel·les de vinya són les protagonistes per excel·lència del canvi de mans de la propietat, procés que s'intensifica si tenim present que les restitucions de domini útil són transmissions de domini real des d'un punt de vista social i que entre 1890 i 1905 se'n efectuaren nou a Sant Feliu de Llobregat. Les terres més productives de regadiu també foren objectes de venda però en molt menor grau. Durant el primer període, 1887-1907, el percentatge de vendes de secà és del 74,5% i les terres de regadiu representen únicament el 25,49%. En canvi, durant el segon, 1907-1925, augmenten les vendes de terres de regadiu que totalitzen el 30,98 % del total, mentre que les vendes de terres de secà han baixat en relació al període anterior -69,01%-. Durant el primer període foren venudes terres de secà de baixos rendiments, majoritariament petites

vinyes que podien ser adquirides per famílies de petits pagesos gràcies a una sobreexplotació de la força de treball familiar. En canvi, durant el segon s'observa una increment de vendes de terres de regadiu.

Hom diria que als primers anys de la Dictadura l'agricultura baixllobregatina, que gràcies a l'exportació de fruita del secà i els elevats rendiments al regadiu havia superat la crisi agrària finisecular, es trobava desorientada a causa del colapse que seguí a l'eufòria de la conjuntura exportadora de 1914-1919. En aquest context la petita i mitjana propietat veïnes pogueren millorar la seva situació ampliant el patrimoni primer amb petites parcel·les de secà i, més endavant, fins i tot amb terres de regadiu.

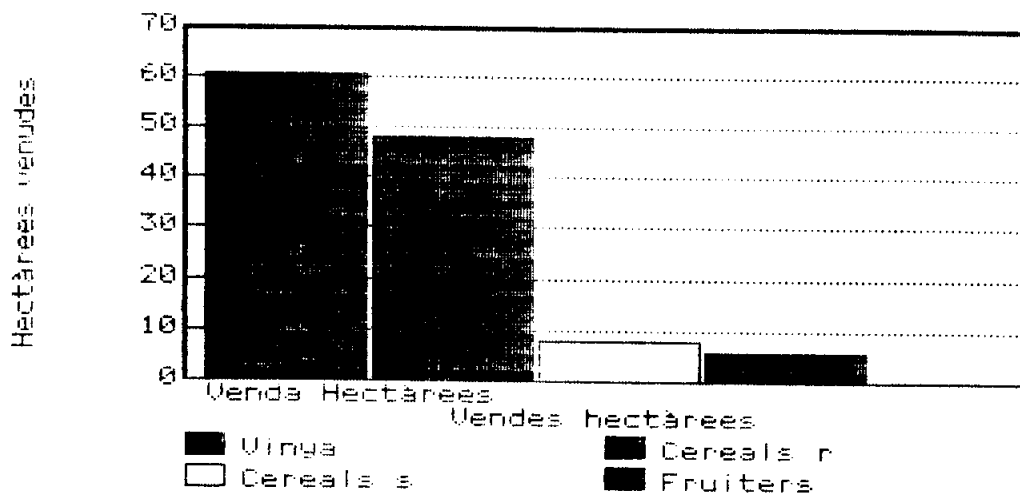
Gràfica 7.4.

Evolució del nombre de vendes segons cultius, Sant Feliu LL. 1887-1925

Gràfica 7.5.

Evolució vendes de rústica segons hectàrees, Sant Feliu LL. 1887-1925

Qui eren els venedors i qui els compradors? Les transaccions s'efectuaven generalment entre petits propietaris. Els venedors eren generalment petits pagesos arruinats, que es veien obligats a vendre per sobreviure a causa del procés de descapitalització en que els deixà la crisi finisecular accentuada per l'estrall de la fil·loxera. Els compradors eren també generalment petits pagesos que havien sobreviscut millor a la crisi, possiblement arrendadors o propietaris d'un tros de regadiu.

Quan a vendes de terres de regadiu observem entre els venedors la presència d'alguns antics grans propietaris del terme que venen fraccionadament part del seu patrimoni. En alguns casos podem parlar de veritable liquidació del patrimoni, que cronològicament s'efectua en el primer període senyalat, durant els anys en que les terres estaven més desvaloritzades. Tres grans contribuents que consten amb els numeros 5, 6 i 7 a la llista de 1864 en Josep de Janer, en Tomas Bernades i la Vda. Lupresti i que pel mateix ordre consten a la llista de propietat superiors a 10 hectàrees amb unes extensions de 16,61 , 16,4 , 15,05 hectàrees respectivament no surten a les llistes de 1924 per ambdós conceptes. Aquests propietaris tenien terres molt bones a la plana regada i les vendes que efectuen són molt diferents que les de els petites vinyes, no únicament per què la terra que posen

en venda és més bona sinó perquè en aquest tres casos es tracta de la fragmentació i liquidació d'antics patrimonis santfeliuencs.

Al 1893 els Lupresti venen 5,61 hectàrees, de les quals 3.42 eren de regadiu, a tres pagesos del poble (54). D'altra banda pels topònims que es citen en els apèndixs dels amillaraments sabem que anteriorment al 1887 l'antiga propietat Lupresti ja s'havia fraccionat gràcies a denominacions com "antic camp dels Lupresti". Tot fa pensar que la venda de 1893 era la darrera d'un procés que va portar a la liquidació quasi total del patrimoni.

Dos anys més tard es venen set hectàrees de regadiu de la propietat Bernadas i el comprador és un ric barceloní: Antoni Partagas.

Finalment, al 1907, l'hereu d'Erasme de Gònima, que fou un dels industrials més importants del segle XIX, venia a un altre industrial J.J.Bertand 3,9 hectàrees de regadiu, que era potser el darrer tros del patrimoni familiar adquirit a finals del XVIII. Aquesta liquidació de patrimoni va ser provocada per l'adscripció carlina del venedor en Josep de Janer.

Com a conclusió provisional bé podem dir que malgrat que majoritàriament la mobilitat de la propietat va estar protagonitzada per la petita propietat i que compradors i venedors pertanyin al grup de petits o mitjans propietaris, durant els anys més durs de la crisi agrícola assistim a una fragmentació-liquidació d'algun gran patrimoni santfeliuenc. Aquesta constatació s'adiu amb l'opinió del registrador de la propietat del partit Judicial de Sant Feliu de Llobregat quan al 1905 deia que la propietat rústica "tendia a disgregarse" (55). A Baix Llobregat ni la institució de l'hereu, ni el tòpic que una major racionalització de l'agricultura comporta concentració de la terra foren eficaços per frenar el procés de fragmentació de la terra que seguí a la crisi agrària finisecular. Al 1905 la valoració que en fan els registradors de la propietat és clara "obligados por la necesidad y

para salir de los momentos de apuros de una mala cosecha ó de la destrucción de los viñedos por la filoxera, los propietarios han tenido que vender porciones de sus fincas, no queriéndose desprender de fincas enteras". Al secà, durant el tombant, de segle la desvalorització dels terrenys era tal, a causa de la fil.loxera, que hom temia que mai més es tornessin a valorar "Las tierras han sufrido gran depreciación por esta causa, pues muchos terrenos han quedado yermos; contribuye también a ello la baja en el precio del vino, y se teme que esta depreciación de la tierra sea definitiva por ser imposible la exportación a Francia y América, y estar amenazado el mercado de Suiza" (56). A la comparació que els registradors fan dels preus de la terra de entre 1887 i 1905 diuen que no han variat gaire, que la tendència a la baixa s'ha anat accentuant i que el petit estalvi no ha invertit en terra i, en canvi, comprava paper d'estat, principalment emprèstit de Cuba. La pèrdua de les colònies sembla que va fer retornar aquests petits capitals cap a la propietat rústica, excepte a les zones molt castigades per la fil.loxera.

Al 1905 sembla que al partit judicial de Sant Feliu la vinya fil.loxerada ja s'havia recuperat, el registrador diu que no hi cap alteració notable, però en canvi les terres de secà estaven molt desvaloritzades. Comparant les dades que aquell any donaven els registradors sobre els valors mitjos de les terres de regadiu i de secà dels diferents partits judicials, i excloent-ne Barcelona on la presència de sòl urbà distorsionava els preus de venda, Sant Feliu de Llobregat ocupava el quart lloc quan a valor mig de l'hectàrea de regadiu (8400 pessetes/hect.), després de Sabadell, Vic i Balaguer. Les terres de secà comparativament estaven molt més depreciades: seguint l'ordre de major a menor Sant Feliu ocupava l'onzé lloc amb un valor mig de 1200 pessetes l'hectàrea (57). Dins el mateix partit judicial les terres de regadiu estaven valorades unes cinc vegades més

que les de secà, el que fa que tot i que se'n venguessin menys la importància econòmica de les transaccions al regadiu fos molt superior.

Les restitucions de domini d'antigues vinyes fil.loxerades, de les quals parlem capítol vuit dedicat a l'anàlisi de la fiscalitat durant la crisi finisecular, tingueren com a protagonistes els petits parcers que retornaven el domini útil a grans propietaris. En aquest sentit aquest procés serví per reforçar i engrandir la gran propietat veïna, en concret en el cas de Sant Feliu el patrimoni Ricart.

Malgrat aquest procés de restitucions de domini útil que sembla afavorir la tendència a la concentració i la incorporació de terres de l'antic terme de Sant Creu d'Olorda van fer créixer el nombre de propietats superiors a 10 hec., de 8 al 1862 a 19 al 1923, i que aquest darrer any existia una propietat superior a cent hectàrees (119,32 de Federic Ros Sallent, resident a Alella), l'augment de la petita propietat i la tendència a la fragmentació de la mitjana i gran propietat feren que entre 1862 i 1923 baixes l'índex de concentració de la terra, que passà de 0,5345 a 0,4569, així com l'índex de concentració de la riquesa rústica, que passà de 0,6256 a 0,4003. La disminució de la concentració de la riquesa pot explicar-se per la incorporació de nombroses terres de secà de Sant Creu d'Olorda però no la davallada de la concentració de la terra. Aquesta només s'explica per l'existència d'un procés evident d'erosió de les grans i mitjanes propietats a favor de les petites. Aquesta erosió de la gran propietat observada a Sant Feliu durant les primeres dècades del segle XX, sembla general a la comarca i respon a la tendència a la reversió del control de la terra a la pagesia local, que es concretà en la compra de petites parcel·les al secà, que un cop superada la crisi es revaloritzaren gràcies a l'expansió dels camps de presseguers i pruneres al secà, producció que s'orientava a l'exportació, i que permeteren, més endavant, que els petits pagesos accedissin a la propietat d'algunes

parcel·les de regadiu. Així, una part dels beneficis de l'exportació foren per la petita i mitjana propietat veïnes, sobretot per les especialitzades en fruiters. Comptem encara amb pocs estudis sobre la història contemporània baixllobregatina, però l'únic que existeix sobre aquest tema, realitzat per M.Renom, reforça la nostra hipòtesi. El títol és per ell mateix prou explicatiu "Notes sobre el moviment de traspàs de la propietat agrícola baixllobregatina de la burgesia barcelonina a la pagesia local, a la primera meitat del segle XX. El cas de Sant Joan Despí" (58).

En resum, el canvi de mans de les terres pels processos de compra-venda analitzats per Sant Feliu de Llobregat entre 1887 i 1925 ens ajuden a explicar com la propietat en aquest partit judicial, tal i com al 1905 apuntava el registrador de la propietat de la zona, tendeix a disgregar-se, enlloc del procés previsible de concentració de la terra que sol acompanyar una major racionalització de l'explotació agrícola. L'especialització frutícola de la vall mitjana de la comarca, l'existència de petites parcel·les de vinya al secà i la presència dels horts familiars ajuden a fer sobreviure una estructura liliputenca de l'explotació de la terra, fonamentada en la sobreexplotació del treball familiar. A la riba esquerra, però, zona on es troba Sant Feliu, la presència d'un procés industrialitzador explica també, en part, la persistència de la petita propietat ja que moltes famílies vivien d'una economia mixta agricultura-indústria i treballaven a l'agricultura com a ocupació secundària (59).

2.3. Conclusions.

Les reflexions que es desprenen de l'intent d'aproximació a l'estructura social baixllobregatina de mitjan segle XIX es poden resumir en un desequilibri quant a distribució les diferents rendes i

en forts contrastos pel que fa a la concentració de la terra i de la riquesa, la dependència barcelonina de l'estructura de la propietat agrària baixllobregatina i la tendència a la disgregació de la gran propietat, en el transcurs de la crisi agrària finisecular, acompanyada d'un major control de la terra per part de la petita i mitjana propietats veïnes.

1- Les rendes mitjanes baixllobregatines, de mitjan segle XIX, ens ajuden a mostrar i concretar les diferències existents en l'estructura agrària. L'agricultura més productiva era la vella agricultura intensiva de la riba esquerra, regada des de 1819 per les aigües del Canal de la Infanta. El nivell mitjà més elevat de riquesa i d'urbana corresponia també a la riba esquerra, el que ens situa davant de la zona més rica. Tanmateix, la major renda mitjana de rústica correspon al delta situació que relacionant-la amb els elevats índexs de concentració de la terra de la zona indica que era l'àrea de major polarització social. La riba dreta se'ns dibuixa com una àrea intermèdia entre la riba esquerra i el delta.

Quant als índexs de concentració l'haver-ne contrastat diversos, el de la terra, el de la riquesa rústica i de la riquesa total, ens ha ajudat a matisar el coneixement de l'estructura social dels tretze pobles que estudiem i a construir tipologies socials per àrees. Hem evitat l'aplicació dels índexs de Gini fonamentada en una sola variable, per tal de no fer-ne una utilització mecànica. Una desequilibrada distribució de la terra no implica directament la mateixa mala distribució de la riquesa rústica i, menys encara de la riquesa total.

Al delta observem els índexs més alts de concentració de la terra (0,8010 pel Prat) i els índexs més baixos de concentració de la riquesa - el nivell més baix correspon a Viladecans (0,3172)-.

La riba dreta mostra un comportament intermedi entre el delta

i la riba esquerra, excepte Santa Coloma, que té els tres índexs superiors a 0,7, els altres pobles tenen uns índexs moderats. En general la concentració de la terra i de la riquesa era més elevada al delta que a la riba dreta.

La riba esquerra tenia tots els índexs de concentració de la riquesa rústica més elevats que els índexs de concentració de la terra, fet que es justifica per l'existència d'una agricultura intensiva d'alts rendiments. En aquest sentit se'ns fa difícil parlar d'una estructura social més igualitària a la riba esquerra per contrast amb les altres zones, ja que un 0,7 de concentració de la terra en una agricultura pobre de secà, amb pastures i terres ermes, com el que correspon a Castelldefels, encobreix una potencialitat productiva inferior al 0,58 de Cornellà, poble que tenia la major part de les terres regades pel Canal de la Infanta i fàcil accés al mercat barceloní.

L'oscil·lació dels índexs de concentració de la riquesa rústica ens determinarà, fins a cert punt, les diferents tipologies d'estructura agrària de la comarca. A la riba esquerra oscil·len entre 0,66 i 0,50, en canvi al delta ho fan entre 0,70 i 0,31, i la riba dreta entre el 0,72 i 0,37. Per tant, podem defensar la hipòtesi que la riba esquerra era la que oferia un model de distribució de la riquesa rústica menys polaritzat. El mateix comportament s'observa amb la riquesa total: mentre que l'oscil·lació a la riba esquerra és entre 0,56 i 0,43, a la riba dreta és entre 0,72 i 0,40, i al delta entre 0,63 i 0,43.

En resum, a la zona on l'agricultura intensiva estava més desenvolupada disminuïa la concentració de la terra, però augmentava la concentració de la riquesa rústica (riba esquerra). A la zones menys productives agricolament, amb presència d'erms i boscos, augmentava la concentració de la terra, però disminuïa la concentració de la riquesa

rústica (delta), existint una zona de comportament intermedi (riba dreta). Tanmateix, on es donen els nivells de concentració de la riquesa total més elevats és a aquestes darreres zones, per tant la riba dreta i el delta eren les àrees de major polarització social. A l'àrea dèltica aquesta polarització anava acompanyada d'un fort protagonisme de la gran propietat barcelonina i d'un estat de misèria molt agut en que vivien els petits pagesos i els jornalers.

2- L'accés a la terra, analitzat a partir de la residència dels diferents grups de propietaris, ens porta a formular les hipòtesis següents per mitjan segle XIX :

- La petita propietat veïna tenia un paper socio-econòmic més rellevant a la riba esquerra, però també era important a la riba dreta i al delta. En conjunt als pobles més propers a Barcelona augmentava la presència de la petita propietat barcelonina, sobretot als grups de la "molt petita propietat" ($0 > 0,99$ hec.). La petita propietat forastera era, en la majoria dels casos, dels pagesos dels pobles veïns.

- La mitjana propietat veïna adquiria més protagonisme social a la riba dreta. Es donava un augment percentual de la propietat mitjana barcelonina a les tres àrees. Al delta la propietat mitjana forastera era important a causa del procés de colonització de la plana dèltica pels antics nuclis de muntanya.

- La gran propietat veïna era més forta a les dues ribes que al delta, zona on la gran propietat era majoritàriament barcelonina. A totes les àrees la suma de la gran propietat barcelonina i la gran propietat forastera superava a la gran propietat veïna, per la qual cosa es pot afirmar que l'estructura de la propietat baixllobregatina era molt depenent, principalment dels grans propietaris barcelonins. Aquesta dependència s'accentuava als pobles més propers a Barcelona assolint el nivell màxim al Prat de Llobregat.

L'anàlisi social dels grans propietaris barcelonins amb

interessos territorials a la comarca ofereix dificultats, perquè sovint un terratinent era membre també de la burgesia industrial i/o comerciant. Per tant l'intent de classificació socio-professional que ens hem atrevit a realitzar s'ha de pendre amb prudència. Les conclusions que estem en condicions de formular són:

1- Els grups que durant l'Antic Règim eren els més importants possessors de terres havien perdut pes com a grans propietaris, però la seva presència era encara rellevant

a) L'Església tenia presència al delta com a propietària a mitjan segle XIX, a través d'institucions benèfiques o femenines, gràcies a que la desamortització d'aquests tipus de béns es retardà.

b) La noblesa constituïa un grup social important dins el conjunt dels grans propietaris baixllobregatins. Hem de distingir entre una vella noblesa, que eren els descendents dels vells títols nobiliaris, que tenia grans propietats però que mostrava signes de crisi a causa de les lleis abolicionistes decimonòniques, com ara els Sentmenat o els barons de l'Eramprunyà, i una noblesa emergent, que acabava d'ennobrir-se i s'estava imposant com a gran propietària de terres, que havia accedit al grup dels grans propietaris gràcies a activitats econòmiques desenvolupades a la indústria o al comerç, com ara el Marquès de Marianao o el Comte de Güell.

2- Els membres dels nous grups socials dominants, sobretot industrials i financers, composaven la majoria de la llista de grans propietaris barcelonins amb interessos territorials al Baix Llobregat. Alguns vells industrials, com els Larrad o els Gener, veuran minvar les seves propietats en el transcurs del canvi de segle. En canvi, noves famílies d'industrials i financers s'imposaran com els nous grans propietaris de la comarca: els Girona, els Bertrand, els Cambó. Alguns membres d'aquest grup i de la noblesa eren també grans contribuents provincials o estatals de la segona meitat del segle XIX.

La burgesia agrària, grup humà impossible d'aïllar de la burgesia industrial i financera, també era present entre els grans propietaris de la comarca. Advocats i notaris eren les professions liberals més ben representades entre els terratinents baixllobregatins. Alguns esdevingueren grans propietaris gràcies a haver administrat propietats senyorials en decadència, altres eren membres de famílies benestants de la comarca que exercien la professió a Barcelona i, uns altres, havien incrementat els seus béns patrimonials baixllobregatins gràcies a protocolitzar adquisicions de terres desamortitzades.

Els terratinents de la comarca residents a pobles del Baix Llobregat era un grup reduït numèricament però molt important socialment com articulador de la vida col·lectiva. Sobresurt el cas d'en Llorenç Bou i Jové al delta de ponent, que fou alcalde de Gavà, comprador de terres desamortitzades i redemptor de censos, i el d'en Miquel Roca, veí de Molins de Rei, el primer contribuent de rústica de la riba esquerra a mitjan segle XIX, qui juntament amb un altre gran propietari veí, en Josep Albareda de Pallejà, impulsà la primera i única subdelegació de l'IACSI de la comarca, fundada l'any 1853.

Quant a la mobilitat de la propietat i el valor de la terra podem distingir dos períodes. Durant el primer, de 1887 a 1907, foren venudes terres de secà de baixos rendiments, majoritàriament petites vinyes que podien ser adquirides per famílies de petits pagesos gràcies a una sobreexplotació de la força de treball familiar. En canvi, durant el segon, de 1907 a 1925, s'observa una increment de vendes de terres de regadiu. La mobilitat de la propietat va estar protagonitzada per la petita propietat. Compradors i venedors pertanyien majoritàriament al grup de petits o mitjans propietaris, però durant els anys més durs de la crisi agrícola assistim a una fragmentació-liquidació d'algun gran patrimoni santfeliuenc.

En resum, el canvi de mans de les terres, pels processos de

compra-venda analitzats per Sant Feliu de Llobregat entre 1887 i 1925, ens explica, en part, com la propietat va tendir a disgregar-se arran de la crisi finisecular. L'especialització frutícola de la vall mitjana de la comarca, l'existència de petites parcel·les de vinya al secà i la presència dels horts familiars ajudaren, sens dubte, a fer sobreviure una estructura liliputenca de l'explotació de la terra, fonamentada en la sobreexplotació del treball familiar. A la riba esquerra, però, zona on es troba Sant Feliu, la presència d'un procés industrialitzador explica també, en part, la persistència de la petita propietat ja que moltes famílies vivien d'una economia mixta agricultura-indústria i treballaven a l'agricultura com a ocupació secundària.

NOTES

1. Aquest quadre 7.1, així com quasi tots els que integren el present capítol, està confegit amb els resultats del processament de les dades extretes dels amillaraments de mitjan segle XIX.
2. Als amillaraments de 1861-1863 a una ovella o una cabra els correspon un líquid imposable que oscil·la, segons els pobles, entre 5 i 8 rals, en canvi el líquid imposable de les vaques està entre 40 i 85, els cavalls i les egues 50, les ases entre 5 i 25, les mules entre 25 i 50, i els bous 40.
3. Vegeu en el capítol 5, quadre 5.20 sobre la població disseminada i la població concentrada (1861-1863).
4. La informació que tenim del delta no ens permet fer uns càlculs fiables.
5. El tren hi arribà el 1855 i a través del pont de Carles III, pel que passava la carretera nacional de Madrid a França, l'estació de Molins de Rei acollia mercaderies d'una àmplia àrea -Vallirana, Cervelló, Pallejà, etc.- i també en redistribuïa. Els recanvis de les diligències i la proliferació d'hostals són una mostra del dinamisme que assolí aquest important centre comercial i nus de comunicacions.
6. A aquesta zona la diferència absoluta entre la renda major i menor és de 177, mentre que a la riba esquerra és de 356.
7. L. RUIZ MAYA, "Estudio dinámico de la concentración de la tierra", a Agricultura y Sociedad, núm. 3, Madrid, 1977.
8. Lleó BENELBAS, Economia agrària de Catalunya, Ketres Ed., Barcelona, 1981, p. 21 a 34.
9. Carlo GINI, Curso de estadística, Barcelona, Ed. Labor, 1953. Pensem a més que aquesta edició en castellà va ser molt posterior a la primera edició italiana.
10. Hem incorporat al text únicament les gràfiques resum sobre la concentració de la terra i la riquesa rústica, les gràfiques per municipis les hem inclòs als apèndixs.
11. Recordem que l'àrea dèltica estava integrada pel Prat, Viladecans, Gavà i Castelldefels, i que els tres últims pobles també tenien moltes hectàrees de bosc a les vessants muntanyoses del Garraf.
12. A l'any 1863 a la família Roca de Molins de Rei li corresponia un líquid imposable de rústica 37697 rals - es a dir el 22,9 % de la tributació de rústica del poble - i d'urbana 13608 - el 7,01% d'aquest concepte -, per més de 40 cases del nucli urbà -on vivien els jornalers i parciers de les finques de la família Roca-, 2 cases de camp i una fàbrica de rajoles. Al Papiol, la mateix any, J. de Cebrià en concepte d'urbana pagava també una quota molt elevada, justificada en aquest cas pel fet que era el propietari de dues fàbriques prop del riu.
13. La renda mitjana de Pallejà era de 131,94, la de Sant Vicenç 233,11, la de Santa Coloma 195,69 i a Sant Boi 229,31. D'altra banda Pallejà comptava amb 117 h. de bosc on s'hi carbonejava i s'hi extreïa guix, extensió només superada per les 213 h. de bosc tall i bosc fagina de Santa Coloma, i molt superior a les de Sant Vicenç (63) i Sant Boi

(54). Si a les hectàrees de bosc hi afegim les 144 d'erm i roquissars l'extensió de superfície poc productiva augmenta considerablement.

14. Ll.BENELBAS , op. cit.,p. 25.

15.I. FABRO i altres ,La desamortització al Prat de Llobregat (1840-1878). mecanografiat inèdit, s.d.

16. Si a les 963 h. del Prat i sumem les 478 de Sant Boi, les 835 de Viladecans, les 853 de Gavà i les 467 de Castelldefels, obtindrem una superfície erma dedicada a pastures bastant important : 3596 hectàrees.

17.No hem inclòs els càlculs del delta per què la informació de que disposem és molt deficitària. Als quadres referents a la concentració de la terra en propietat, dels anys 1860-1864, cal tenir present que enlloc de dades dels tretze pobles estudiats, únicament en tenim de Molins i el Papiol per la riba esquerra, i de Fallejà , Sant Vicenç i Santa Coloma de Cervelló per la riba dreta. Del delta la informació fragmentària que disposem correspon als poble de Gavà i Castelldefels.

18. Aquest són els valors de concentració de la terra i de riquesa del delta, 1861-1862, que s'han de pendre amb precaució:

	Ic explotació	Ic rústica	Ic total
Gavà	0.7100	0.5381	0.5609
Castelldefels	0.7316	0.6573	0.6414

19. Les llegendes dels quadres sobre propietat forastera i propietat veïna seran les mateixes per tots els quadres, intentant sempre que sigui possible posar el nom complet, V=veïns, B=Barcelonins, F=forasters (que en més del 90% dels casos significa propietaris-explotadors dels pobles veïns), D=residència desconeguda i T=valors totals.

20. Operem sempre amb valors relatius perquè l'anàlisi fet en termes absoluts seria ben bé un altre. Per exemple pel fet de ser el delta la zona més extensa i amb més explotacions, en valors absoluts hauríem de situar la petita propietat dèltica per davant de la riba esquerra, però el que ens interessa és el valor relatiu dins l'àrea estudiada i, des d'aquest punt de vista els percentatges de la riba esquerra ultrapassen de bon tros els de les altres zones.

21. En realitat es tracta de propietaris que consten com forasters i dels que no està ben especificada la residència, però en alguns casos hem pogut comprovar que es tractava de barcelonins.

22. A Sant Vicenç i Fallejà existien molins fariners dels quals s'aprofitava la desviació d'aigua per regar. A Fallejà, on es prenién les aigües del Llobregat, l'aprofitament de les aigües del molí va ser causa de conflicte entre els habitants del municipi i el senyor de Fallejà -veure enquesta de Zamora al respecte -. A Sant Vicenç dels Horts, primerament les aigües de la riera de Cervelló i més endavant les aigües del Llobregat, serviren per fer créixer les petrites hortes.

23. Al justificar el model d'estructura de la propietat hem indicat que el criteri tributari aplicable a la frontera entre la mitjana i la gran propietat era la quota de rústica equivalent a 200 pessetes- que signifiquen un 25% del líquid imposable de 3200 rals o el 20% de 4000 rals -, mentre que la separació entre la petita i la mitjana propietat la situavem en 25 pessetes de contribució, quota que durant els primers

anys de la Restauració separava els ciutadans amb dret a vot dels qui no en tenien. Hem rebaixat el límit de majors contribuents als qui tenien 3200 rals de riquesa imposable -en lloc de 4000 - per ral de tenir una visió més amplia dels grans contribuents i poder establir més correspondències amb els grans propietaris.

24. Contribuent nº120 de l'amillament, el Papiol-1862, ACA-FH-Ter 1.

25. Contribuent nº193 de l'amillament, Pallejà-1862, ACA-FH-Ter 1.

26. El Comte de Fonollar, el segon contribuent, tenia també una important finca en terres de Sant Boi (78,45 h. i 15406 de líq. imp.), però utilitzem la informació respectant l'àmbit municipal i en aquesta llista el segon lloc al Comte de Fonollar li correspon per la finca del Prat, de 303 h. i líquid imposable de 38365 rals (Amillaments el Prat i Sant Boi). Al 1864 tenia propietats inventariades a Sant Feliu de Llobregat, el Prat de Llobregat, Manresa, Cervera, Montblanc, Balaguer, Tortosa, Olot, Puigcerdà, Vic, Berga, Xerta, Butsènia i Barcelona (fitxers-M. Caminal). Un altre exemple de que molts grans propietaris de la comarca eren en realitat propietaris més importants que el que ens mostra l'estudi de les seves propietats a escala municipal ens el dona el Marqués de Castellvell, que a més de la important finca de Sant Feliu de Llobregat, tenia propietats a Lleida (antiga Baronia de Maldà) a Castellví de Rosanes, Abrera, Sant Andreu de la Barca, Villalba, Sant Esteve de Sasrovires i Martorell. Un cas semblant era el Marqués de Monistrol que tenia terres a diverses províncies espanyoles (vegeu nota 24).

27. Angels SOLA, en la seva tesi doctoral fou la primera en emprar la llista de contribuents barcelonins, L'èlit barcelonina a mitjan segle XIX, Universitat de Barcelona 1977; també Mercè TATJER a un treball en curs de publicació, Propietarios urbanos y estrategias urbanas en la Barcelona de mediados del siglo XIX, l'ha utilitzada. Aquesta llista, amb la qual hem creuat la llista elaborada per nosaltres amb informació extreta dels amillaments dels tretze pobles que estudiem, es publicà en forma de 21 suplementes del BOLETIN OFICIAL DE LA PROVINCIA DE BARCELONA del dia 20 d'abril de 1852.

28. H. ESTALELLA, La propietat de la terra a les comarques de Girona, Col·legi Universitari de Girona, Girona, 1984, l'assaig d'analitzar pel 1959 l'estructura de la propietat dins l'àmbit provincial, agrupant finques disperses d'un sol propietari, el trobem interessant i sobretot suggerent de cara a trencar amb la mitologia carrinclona que encara envolta la visió predominant del món rural català.

29. La bibliografia de J. CAMPS I ARBOIX, que és l'únic estudiós que ha escrit una Història de l'agricultura catalana (Barcelona, Taber, 1969), és un clar exemple d'aquesta visió de l'agricultura catalana idealitzada i plena de tòpics.

30. Borja de RIDUER, El conservadorisme polític català: del fracàs del moderantisme al desencís de la Restauració, Recerques, núm 11, p.29-80, les dades les extreurem majoritàriament dels apèndixs 1 i 2, p.71-72 i 73.

31. La generositat de M. CAMINAL ha estat extrema deixant-me consultar les seves fitxes personals, però també he manllevat algunes dades sobre personalitats vinculades al Institut Agrícola Català de Sant Isidre de diverses publicacions de M. CAMINAL com el resum de la tesi doctoral Institut Agrícola Català de Sant Isidre (1851-1901),

Universitat de Barcelona, 1979, o l'article publicat a Perspectiva Social, núm 21, ICESB, Barcelona, 1985, L'Institut Agrícola Català de Sant Isidre en defensa de la propietat (1869-1874).

32. Rosa CONGOST, "Las listas de los mayores contribuyentes de 1875", Agricultura y Sociedad, nº 27, abril-juny 1983, p.289 i ss.

33. L'origen d'aquest titol es remonta al segle XI al voltant dels nuclis de Castellvell de Rosanes -Baix Llobregat- i Castellvell de La Marca -Alt Penedès.

34. A la Revista IACSI, núm XXXIX, 7 nov. 1890, fitxers-M.CAMINAL, "Necrològica", se'ns emfatitza la figura del Marqués: "El Sr. Marqués de Monistrol, como propietario de vastisimas haciendas situadas en diferentes provincias de España, ha prestado grandes servicios a la agricultura, introduciendo prácticas y mejoras en armonia con los progresos de la agricultura moderna (...) habiendo trabajado siempre (...) a favor de los intereses agricolas de Cataluña, que estimaba con verdadera predilección". Els esforços del Marqués de Monistrol per millorar la producció es veieren recompensats amb l'obtenció de la medalla de primera classe a l'exposició Universal de Barcelona de 1888. La finca senyorial que tenia a Sant Feliu, la Torre-Blanca "transformada en suntuoso parque en su magnifico lago y deliciosas plantas exóticas y del país, científicamente roturados, para su estudio" ens evoca el gust pels jardins com a signe d'ostentació de poder, fet en que sembla que rivalitzava amb jardins similars com el dels Falguera a Sant Feliu o els de la finca Mercader a Cornellà, a més d'un interès per millorar el cultiu de les plantes ornamentals.

35. B. de RIQUER, op.cit., p.71.

36. Geografia General de Catalunya. Vol Catalunya, Barcelona, 1910 dirigida per F.CARRERES CANDI, col.laboració de Jaume MASPONS I CAMARASA, "Agricultura", p. 564 i 565.

37. M.CAMINAL -fitxers, sabem que, per exemple la renda urbana dels Sentmenat s'incrementà entre 1854-1862 gracies a les millores que feren en les cases que posseïan i també a causa de la concessió de censos emfitèutucs per construir cases en el moment de l'expansió de Barcelona fora muralles.

38. M.CAMINAL -fitxers.

39. Rosa CONGOST, "Las listas de los mayores contribuyentes de 1875" Agricultura y Sociedad, nº 27, abril-juny 1983.

40. Alguns estudis coetanis, com la "Historia política de Cataluña en el siglo XIX" de Jaume CARRERA PUJAL publicada en 7 vols. als anys 1957-1958, o bé l'obra editada per Ferran SOLDEVILA al 1961 "Un siglo de vida catalana, 1814-1930" aporten també dades valuoses per conèixer la burgesia catalana decomonònica. Aquests ultims anys han estat les obres de Josep FONTANA, "Cambio económico y actitudes políticas en la España del siglo XIX", Barcelona, 1975, i les de Miquel IZARD, "Manufactureros, industriales y revolucionarios", Barcelona, 1979, les que han reflexionat més sobre la praxis política dels industrials i financers barcelonins del segle XIX.

41. J. MALUQUER DE MOTES, "La burgesia catalana i l'esclavitud colonial: modes de producció i pràctica política", Recerques, núm. 3, Barcelona 1974, pàg. 121 nota 139. A més d'aquests dos grans propietaris

baixllobregatins a llista citada per MALUQUER del moviment de la "Liga Nacional" a Catalunya, identificat amb posicions antiabolicionistes, i trobem molts altres noms de propietaris baixllobregatins, la majoria eren grans propietaris barcelonins: Ferran Puig, Antoni Xuriguera, Rafael de Llozer, Ramon Ribas, Ignasi Vieta, Josep A. Buxeres, Felai de Camps -comte de Foxà-, Josep Maria Despujol, etc..

42. AMSV-lligal 1875.

43. R. CONGOST, op. cit.. D'entre els cinquanta primers en Salvador Samà, Marqués de Marianao, ocupa el lloc 21, recordem que aquest era un "nou noble" que s'havia enriquit amb el comerç americà i que tenia moltes propietats a Sant Boi. El lloc 43 estava ocupat pels comtes de Sobradí, que, almenys jurídicament, i associats a la titulació de Marqués de los Velez i de Vilafranca, tenien importants dominis al Baix Llobregat.

44. També fou President de la Comissió Permanent de l'IACSI a Madrid en substitució del Marqués de Monistrol, M. CAMINAL -fitxers.

45. Fou defensor dels bancs agrícoles o de crèdit territorial al Congrés de Diputats, Revista IACSI, X, 19. B. de RIQUER, op. cit., ens explica que fou alcalde primer de l'Ajuntament de Barcelona i que en representació del Col·legi d'Advocats proposà la reforma del Codi Civil dels moderats de 1851, i també defensà els interessos dels dirigents de l'IACSI.

47. M. CAMINAL -fitxers.

48. N. GUERRA-M. LUENGO-J. L. SALAS a "La lucha por la vida : Viladecans 1800-1843", Ajuntament de Viladecans, Viladecans, 1984, p. 59, nota 9, se'ns informa que en Llorenç Bou i Jové era al 1843 alcalde de Gavà.

49. B. de Riquer, op. cit, p. 71

50. Revista del Institut Agrícola Català de Sant Isidre, 15 d'abril de 1853, p. 259.

51. Salvador CALATAYUD GINER, Agricultura y capitalismo .El desarrollo agrario valenciano durante la 2ª mitad del siglo XIX: la Ribera del Xúquer, Tesi de doctorat, Universitat de València, 1986. S. Calatayud fa una valoració molt positiva dels apèndixs dels amillaraments, i acaba dient "Una información por tanto ,dificilmente recabable por otros medios, que ofrece una visión nueva de la evolución de la propiedad de la tierra" (p. 190). Ha tingut accés a la consulta d'aquesta tesi gràcies a l'amabilitat d'en Ramon Garrabou .

52. Datos para el estudio del estado de la propiedad inmueble en España (Cataluña). Extracto-Resumen de las Memorias de la Audiencia de Barcelona ,Ministerio de Gracia y Justicia , Madrid, 1906, p.27.

53. Al total de vendes hi hem inclòs les restitucions de domini útil i per tant sempre hem fet els càlculs matemàtics sobre un total de 122 vendes enlloc de les 113 que consten al quadre.

54. AHD-SFLL-Apèndix Amillarament 1893. Els compradors de les parcel·les vinya 1,47 hect., cereals regadiu 3,42, i vinya 0,72 foren respectivament B. Matínez Cano, A. Llobera Bofill i J. Riera-Fontordera

55. Datos para el estudio ... ,p.30.

56. Ibidem p.30 i 29

57. Ibidemp.27

58. II Col·loqui d'Història Agrària, Barcelona, 9-12 de desembre de 1986, comunicació presentada per Mercè RENOM I PULIT.

59. J.LLOVET I MONT-ROS i J.M.RIU I VULART " El conreu de la terra com ocupació secundària dels no agricultors", a la revista Arxius, Barcelona, 1936 p.51 a 87, En aquest article exposen com al 1936 a Sant Feliu de Llobregat a més d'un 25% de famílies exclusivament pageses, existien 537 famílies amb economia mixta -el que significava una 29,4% de la població activa- i 824 famílies que no cultivaven gens de terra (45%), p.55.

ANNEXOS CAPITOL 7

Annex 7.1.

MAJORS PROPIETARIS (>10 HECTAREES)
BAIX LLOBREGAT (1861-1864)

RIBA ESQUERRA

CORNELLA 1862

NOM	RESIDENCIA	HECT. EN PROPIETAT
1 VIA PUIG, ANTONIA	B	37.66
2 MERCADER, JOAQUIM	C	36.41
3 ESTRUCH, RAMON	B	32.55
4 MANSO, JOSEF	B	23.01
5 GUELL, JOAN	B	21.70
6 ESPAÑA, BALTASAR	E	19.46
7 SERRA, BOI	C	18.97
8 OLLER, VALENTI	B	16.15
9 RIUS RODA, VICENS	E	14.81
10 MASFERRER, JOAQUIM	B	14.19
11 RODA, MIQUEL	MR	13.34
12 LLINAS, FEDERIC DE*	B	12.72
13 CASTELLVELL, MARQUES*	B	11.26
14 SOLER BELADA, MARI	E	11.01

SANT JOAN 1862

NOM	RESIDENCIA	HECT. EN PROPIETAT
1 TORRES, JOAN	SB	22.76
2 CODINA, ISABEL	SJ	21.94
3 JULIA, RAFAEL	STC	17.38
4 MALUQUER, JOSEF	B	14.62
5 TUSQUETS, FRANCESC	B	14.35
6 SERRA, JOSEF	B	13.31
7 MARQUES DE MONISTROL*	B	12.97
8 CANALIAS, CRISTINA	SJ	11.96
9 LARRAD, ANTON DE	B	11.59
10 NEGRE, GABRIEL	B	11.23
11 ESPAÑA BALTASAR	B	10.43
12 CARDER FALGUERA, JOSEFA	B	10.40
13 PLANAS RAMONEDA, JOSEF	E	10.12

SANT FELIU 1864

NOM	RESIDENCIA	HECT. EN PROPIETAT
1 FALGUERA, JOSEFA	B	31.85
2 RIBAS TORRENS, JOAN	SF	28.18
3 MONISTROL, SR. MARQUES*	B	22.64
4 NADAL, ANTON	SF	19.76
5 JANER, JOSEF DE*	B	16.61
6 BERNADAS, TOMAS	B	16.40
7 LUPRESTI, VDA. DE DOMENEC	ALELLA	15.05
8 RICART, JOSEF	SF	11.62

MOLINS DE REI 1863

NOM	RESIDENCIA	HECT. EN PROPIETAT
1 ROCA, MIQUEL	MR	86.84
2 GINEBREDÀ, HERÈS DE	MR	29.49
3 MAS ROCA, ANTONI	MR	25.82
4 AMETLLER I GERMA ANTONI	MR	18.48
5 TOPT, MAGDALENA	MR	18.05
6 CAPELLAS, MIQUEL	D	16.06
7 AMETLLER, JOAQUIM	B	12.72

EL PAPIOL 1863

NOM	RESIDENCIA	HECT. EN PROPIETAT
1 FELIU, JOSEP ANTON	B	115.69
2 CEBRIA, JOAQUIM DE	F	62.73
3 TEY, RAMON	B	47.33
4 TINTORER, MARIA	F	44.67
5 ARUS BARGALLO, AGUSTI	Sa	26.80
6 DOMENECH CAÑAMERAS, JAUME	F	23.07
7 BARBA MIR, ANTONI	F	22.70
8 AMIGO, SEVER	F	22.52
9 CANALS, RAMON	F	21.48
10 RAVELLA VIVES, JAUME	F	19.33
11 BOU, JAUME	B	15.02
12 OLIVER, ROSA	F	14.74
13 BOU, GASPÀR	F	11.10

RIBA DRETA

PALLEJA 1860

NOM	RESIDENCIA	HECT. EN PROPIETAT
1 TUBELLA, JOAQUIM	FJ	205.08
2 ALBAREDA GIBERT, JOSEP	PJ	68.41
3 SENMENAT, JOAQUIM DE	B	61.87
4 VOLART, VDA. D'ANTON	B	36.99
5 RICART, JOSEP	SF	30.17
6 COLL, JAUME	PJ	23.07
7 SALAVERT D'ALBAREDA, MARIA	PJ	21.35
8 MADURELL, JOAN	SJ	17.01
9 PUIGVENTOS, JAUME	PJ	16.24
10 CREHUET, JOAN	B	15.54
11 PERMANYER, FRANCESC	B	14.93
12 XANCO, PAU	D	11.75
13 MUNER, PAU	PJ	10.64

SANT VICENS 1862

NOM	RESIDENCIA	HECT. EN PROPIETAT
1 COSTA, VDA. DE FRANCESC	SV	96.45
2 ROS, RAMON	SV	61.87
3 COLL, FELIP	SV	46.94
4 SABAT, VDA. DE VICENS	SV	41.18

5	VENTOS, IGNASI	B	37.88
6	RIERA PARELLADA, JOSEFA	B	36.65
7	REVERTER, VICENS	SV	27.32
8	MITJANS, FRANCESC	B	25.27
9	FERRER, LLUIS M. DE	B	24.72
10	LLINAS, FEDERIC DE	B	24.66
11	SAGNIER, LLUIS	B	24.38
12	PASCUAL, M. ROSA	STC	23.50
13	PARELLADA NOGUERA, MARIA	B	22.85
14	CASTELLVI, VICENS	MR	17.31
15	SAGRISTA, ANTONIA	SV	15.75
16	MAYOL, MIQUEL	SV	13.46
17	LLOPART, FRANCESC	SV	13.03
18	COSTA, AGUSTI	SV	12.46
19	MADURELL, JOAN	SV	11.38
20	LLOPART, PAU	SV	10.12

SANTA COLOMA 1863

NOM	RESIDENCIA	HECT. EN PROPIETAT
1	PASCUAL, JAUME	STC 66.52
2	MITJANS, FRANCESC	STC 60.25
3	GUELL, JOAN	B 59.97
4	SARRIERA, RAMON	B 55.99
5	SUERER, DOROTEA	B 45.13
6	PASCUAL, MIQUEL	STC 41.06
7	BUSQUETS, JAUME	STC 40.30
8	JULIA, RAFAEL	STC 40.23
9	GELABERT, JOSEF	STC 33.90
10	MAIGNON, MARIA	STC 31.54
11	CARDONA, PERE	STC 25.58
12	GELABERT, JOAQUIM	STC 18.51
13	LLONCH, JACINT	STC 16.79
14	CATRO, FELIU	STC 12.91
15	MAYOL, MIQUEL	SV 11.13

SANT BOI 1861

NOM	RESIDENCIA	HECT. EN PROPIETAT
1	FUIG BORIA, IGNASI	B 93.33
2	DESFUJOL, JOSEP*	B 78.45
3	GERONIMES, MONGES	B 40.60
4	TORRENTS, RAMONA	F 40.14
5	BARRAQUE, JOSEF M.	B 37.79
6	MIQUEL, FELIP	B 37.66
7	JULIA, RAFAEL	STC 33.20
8	ESTRUCH, RAMON	B 33.17
9	RAMONEDA, JOAN	SB 31.82
10	VENDRELL PRATS, FRANCESCA	B 29.80
11	SAMA, JOSEP*	B 28.70
12	SOLA BOGUÑA, ANTON	MAT 26.22
13	FONT DEL SOL, EUSEBI	B 25.73
14	SALVADOR, HEREU DE JOSEP	B 25.52
15	CANALIAS, JOSEP	SB 24.57
16	CARCER FALGUERA, JOSEFA	B 24.48
17	ARAÑO, ANNA	B 23.99
18	SABADELL, RAFAEL	B 22.98
19	ARGELAGUE, JACINT	Sa 21.26

20 JULIA, GABRIEL	SB	20.77
21 DURAN, RAFAEL	B	20.22
22 GORINA, JOAN	Sa	20.01
23 BUSQUETS, JAUME	B	18.78
24 LARRAD, ANTON	B	16.34
25 NADAL, ROSA	B	15.08
26 RAMONEDA, JOSEF	E	14.47
27 CASTELLS COMAS, MAGI	SB	14.44
28 FORMENT, ISIDRE	SB	14.13
29 VALLS, GASPAR	SB	13.95
30 PUGES DE MARTI, AGNES	SB	13.61
31 FANES, PAU	EP	12.88
32 VILAPLANA, HEREU DE JAUME	EP	12.88
33 GERMES, FRANCESCO	SB	12.69
34 CARRERAS, JOSEF	B	12.42
35 BOSCH, ANTON	B	12.24
36 ROS PASQUAL, MIGUEL	SB	11.84
37 PAU, PAU	SB	11.41
38 RAURICH, PAU	B	11.32
39 MATEU, BOI	SB	11.10
40 FEU BUSANYA, FRANCESCO	SB	11.01
41 SOLER CASAS, BOI	SB	10.95

DELIA

EL PRAT 1862

NOM	RESIDENCIA	HECT. EN PROPIETAT
1 FONOLLAR, COMTE DE*	B	303.00
2 MONTEMAR, DUC DE*	M	230.11
3 MAGDALENES, MONGES**	B	143.57
4 CASARIERA, MARQUES DE*	B	139.16
5 MATERNITAT, CASA DE	B	113.34
6 PONSICH, RAMON	E	97.18
7 PUJOL MERCE, JOSEF	B	95.71
8 VILAR, HEREU	B	94.00
9 MALDA, BARO DE*	B	88.61
10 GUIBERGA, ANTONI	F	74.41
11 MARTI, CAIETA	B	72.33
12 FINESTRAL, BARO DE*	B	71.72
13 CARMELITAS, MONGES**	B	65.85
14 TOS B., JAUME	B	47.00
15 SOSTRES, IGNASI	B	39.41
16 MONMANY, ANTONI	F	38.67
17 POU, HEREU DE JUDIT	B	38.18
18 PRADDOHERMOSO, BARO DE*	B	36.23
19 COMAS, BARTOMEU	B	35.12
20 RIGOLT DE RIGOLT, ISABEL	LA HABANA	34.02
21 PUIGORIOL, ANTONI	B	31.57
22 SANTACRUZ HOSPITAL	B	31.33
23 ESPAÑA, BALTASAR	B	28.02
24 HOMS, EUSTAQUI	B	25.82
25 DALIT VALLHONRAT, DOMENEC	EP	25.15
26 RDIG, REY, RAMON	B	22.64
27 CASANOVAS, BALTASAR	B	22.52
28 PAJOL DE PARES, TERESA	B	22.27
29 DULTRUX, VDA. DE	F	21.90
30 CANALIAS, JOSEF	SB	20.80

31 FELIU, FRANCESC	B	19.58
32 TUSQUETS, FRANCESC	B	18.11
33 ROCA, MANUEL	EP	17.38
34 GASO, ERASME	F	17.38
35 CASANOVAS, MARIA	B	16.83
36 PARELLADA, HEREUS DE	EP	16.64
37 SOLA BAYONA, ANTONI	B	16.64
38 SANMARTI, JOSEP	B	16.40
39 XURIGUER, ANTONI	B	16.15
40 BLESAS, JOSEP	B	16.15
41 VALLBONA, JOAN	EP	15.91
42 BUFARULL, JOSEP	B	15.17
43 RODES, JOAN	EP	14.19
44 ROS MOLINS, ANTONI	B	13.34
45 CODINA ROSELL, JOAN	EP	12.72
46 LLOPART, PAU	CE	12.66
47 PUJOL, FRANCESC I PAU	B	12.11
48 SAFORCADA, AGUSTI	B	11.99
49 DURAN, FRANCESCA	B	11.01
50 SANFELIU, JOSEP	EP	10.77
51 CAPELLAS, BARD DE*	B	10.40

VILADECANS 1862

NOM	RESIDENCIA	HECT. EN PROPIETAT
1 SABADELL, RAFAEL	B	156.51
2 PUERTONUEVO, MARQUES DE*	B	110.92
3 CASANOVAS, BALTASAR	B	79.00
4 VIALA, RAMON	B	73.86
5 AMAT SALA, JOAN	V	72.88
6 MIDDLELL, JOAQUIM	B	62.82
7 PONS, JOSEP	B	53.27
8 BUSQUETS, JOSEP	V	34.91
9 BUTE, ANTONI M.	MT	21.78
10 MAYOLAS, FRANCESC	B	21.45
11 CONSUL, JOAN	V	19.40
12 VIDAL PONS, HEREUS DE FRANCESC	T	18.63
13 VILA GIL, JAUME	B	18.36
14 LANTI, JAUME	B	18.29
15 PRESAS, JOAN	V	17.22
16 MATAS ORTEGA, RAMON	B	13.73
17 MONMANY PAGES, JOSEP	V	13.28
18 MIRET, ANTONI	B	13.03
19 CASA PALME	V	12.79
20 AROLAS, JOAQUIM	B	11.65
21 FARRÉS, JOAN	SF	11.07
22 GUÉLL, FRANCESC	B	10.31

GAVA 1861

NOM	RESIDENCIA	HECT. EN PROPIETAT
1 ERAMPRUNYA, BARONS D'*	B	280.14
2 AGUILERA, ALEIX	B	166.06
3 AGUILERA, PAU	B	143.17
4 LLONCH, RAMON	G	111.78
5 PARES CUADRAS, PAU	B	108.81
6 MITJANS, TERESA	G	78.73
7 CARRERAS D'ARGERICH, JOSEP	B	76.40

8	MONTANE, MIQUEL	G	69.40
9	RIBAS, FRANCESC	B	61.44
10	BALAGUER, LLUIS	B	48.68
11	VAYREDA, FRANCESC	OLOT	46.81
12	TINTORER, MIQUEL	G	44.89
13	VILARDAGA, ROSA	B	34.85
14	AIMA, JOSEPA	B	33.69
15	TORRENTS, JOSEP	G	31.73
16	OLSINELLAS, RAMON	B	31.60
17	ESPINDS, TERESA	G	29.86
18	BOU JUBE, LLORENC	G	29.74
19	AMAT, JOSEP	G	28.58
20	BOU, ROSA	B	28.15
21	MAS, JAUME	V	26.86
22	BOTER, RAMON	B	25.18
23	VENDRELL, ISIDRE	V	22.15
24	MONMANY, BOI	V	21.45
25	FORMENT, ISIDRE	V	18.36
26	PLANAS CREUHET, HEREUS	B	16.58
27	RIGOL, HEREUS DE SALVADOR	EP	14.35
28	AMAT BAUS, JOSEP	G	14.35
29	TRESOLS, JOSEP	B	12.42
30	FUSTER, ANTONI	G	12.24
31	MARGARIT, PERE	G	11.53

CASTELLDEFELS 1861

NOM	RESIDENCIA	HECT. EN PROPIETAT
1	BOU JUBE, LLORENC	G 158.90
2	VIRAS, SALVADOR	CF 109.05
3	ROCA, MANUEL	B 57.80
4	MONTSERRAT, FRANCESCA	CF 57.49
5	GUITART, RAMON	CF 39.50
6	BOU, JOAN	CF 36.19
7	BALAGUER, LLUIS	B 34.30
8	ELIAS, JOSEP	B 32.46
9	LLIMOS, MANSO	B 31.24
10	BOU, ROSA	V 26.86
11	OLIVELLA, JAUME	VF 28.88
12	BRUACH, JOSEP	CF 18.20
13	FONT ALEU, BOI	SB 16.76
14	RIGOL, SALVADOR	EP 15.26
15	CLUXART, JOAN	CF 14.56
16	OLSINELLAS, RAMON	B 14.10
17	LLONCH, RAMON	G 13.95
18	BOU, JOSEP	B 13.34
19	DEU, PAU	B 12.94
20	FOXA MOYA, BARONS DE*	B 12.36
21	ROS, HEREUS DE JOSEFA	CF 12.33
22	RIERA, CAIETANA	SI 11.99
23	LLONCH, JOAN	CF 10.83

Annex Z.2.

CONTRIBUENTS DE RUSTICA PER UN LIQUID IMPOSABLE DE RUSTICA SUPERIOR
A 3200 R. BAIX LLOBREGAT (1861-1864)

RIBA ESQUERRA

CORNELLA 1862

NOM	RESIDENCIA	LIQUID IMPOSABLE
1 MERCADER, JOAQUIM	C	28176
2 VIA PUIG, ANTONIA	B	23363
3 ESTRUCH, RAMON	B	19498
4 GUELL, JOAN	B	18242
5 MANSO, JOSEF	B	16451
6 SERRA, BOI	C	14371
7 ESPAÑA, BALTASAR	B	13436
8 RIUS ROCA, VICENS	B	11750
9 LLINAS DE FEDERIC*	B	10940
10 CASTELLVELL, MARQUES*	B	10130
11 ANGLI, SEBASTIA	B	8274
12 ROCA, MIQUEL	MR	8080
13 SOLER GELADA, MAGI	B	7200
14 OLLER, VALENTI	B	7084
15 PRATS, PERE	H	6929
16 LLANSA, RAFAELA	B	5185
17 MASFERRE, JOAQUIM	B	5155
18 ROCA, MANUEL	B	4954
19 GONZALEZ, DOLORE	F	4657
20 MARAGALL, JOSEF	B	4488
21 SERRA BATLLE, JOSEF	F	4440
22 CAMPRECIOS, GABRIEL	C	4412
23 BATLLE, JOSEF	B	3966
24 LARRAD, ANTONI*	B	3920
25 GELABERT, FRANCESC	SJT	3640

SANT JOAN 1862

NOM	RESIDENCIA	LIQUID IMPOSABLE
1 TORRES, JOAN	SB	15077
2 SERRA, JOSEF	B	12182
3 MALLOUER, JOSEF	B	10454
4 CODINA, ISABEL	SJ	10249
5 LARRAD, ANTON DE*	B	8755
6 JULIA, RAFAEL	STC	8735
7 SANDIUMENJE, HEREUS DE MAGI	B	7317
8 CANALIAS, CRISTINA	SJ	6592
9 TUSQUETS, FRANCESC B	6553	
10 MARQUES DE MONISTROL*	B	6165
11 SALVADOR, HEREUS DE JOSEF	B	5951
12 ESPAÑA, BALTASAR	B	5880
13 CASAS BARTRA, JOSEF	SJ	5718
14 CARCER FALGUERA, JOSEFA	B	5698
15 VIDAL BONAVENTURA	SJ	5682
16 PLANAS RAMONEDA, JOSEF	E	5621
17 PLANAS CREHUET, HEREUS	B	5332
18 NEGRE, GABRIEL	B	4886
19 CAPMANY, VALENTI	B	4779
20 VALLES, FRANCESC	B	4331
21 VIDAL, MARIANA	B	4042
22 SAMPONS BARBA, RAIMON	B	3358

23 DE JANER I DE GOMINA, ERASME* B 3313

SANT FELIU 1864

NOM	RESIDENCIA	LIQUID IMPOSABLE
1 FALGUERA, JOSEFA	B	23345
2 MONISTROL, SR. MARQUES*	B	21580
3 RIBAS TORRENS, JOAN	SF	16415
4 NADAL, ANTON	SF	14606
5 JANER, JOSEF DE*	B	12352
6 BERNADAS, TOMAS	B	11673
7 LUPRESTI, VDA. DE DOMENEC	ALELLA	9053
8 RICART, JOSEF	SF	7632
9 TRISTANY, EULALIA	SF	7089
10 GELABERT, FRANCESC	SJT	5498
11 ALBAREDA, JAUME	SF	5352
12 PAHISSA, PERE	SF	4654
13 CARCERENY DURAN, JAUME	SF	4516
14 BORRAS, CLOTILDE	B	3262

MOLINS DE REI 1863

NOM	RESIDENCIA	LIQUID IMPOSABLE
1 ROCA, MIQUEL	MR	37697
2 GINEBREDA, HEREUS DE	MR	15913
3 AMETLLER I GERMA ANTONI	MR	11404
4 TORT, MAGDALENA	MR	10253
5 MAS ROCA, ANTONI	MR	6875
6 CASTELLVI, VICENS	MR	5375
7 ANGEL, JOAN	MR	4235
8 CANALIAS, RAMON	MR	3471
9 AMETLLER, JOAQUIM	B	3396
10 BOFILL, FRANCESC	MR	3337
11 PAHISA, FRANCESC	STOREU	3285

EL PAPIOL 1863

NOM	RESIDENCIA	LIQUID IMPOSABLE
1 DEBRIA, JOAQUIM DE	F	16115
2 TEY, RAMON	B	11031
3 TINTORER, MARIA	F	5608

RIBA DRETA

PALLEJA 1862

NOM	RESIDENCIA	LIQUID IMPOSABLE
1 TUBELLA, JOAQUIM	PJ	10729
2 PUIGVENTOS, JAUME	PJ	4861
3 CREHUET, JOAN	B	4229
4 ALBAREDA GIBERT, JOSEF	FJ	3710

SANT VICENS 1862

NOM	RESIDENCIA	LIQUID IMPOSABLE
-----	------------	------------------

1	SABAT, VDA. DE VICENS	SV	11668
2	SAGNIER, LLUIS	B	10996
3	RIERA PARELLADA, JOSEFA	B	10685
4	VENTOS, IGNASI	B	10125
5	ROS, RAMON	SV	8819
6	REVERTER, VICENS	SV	8411
7	LLINAS, FEDERIC DE*	B	6582
8	COSTA, VDA. DE FRANCESC	SV	6015
9	PARELLADA NOGUERA, MARIA	B	5385
10	AYMERICH, JOAN	SV	5039
11	PASCUAL, M. ROSA	STC	4598
12	LLOPART, FRANCESC	SV	4456
13	MAYOL, MIQUEL	SV	3827
14	COSTA, AGUSTI	SV	3532
15	VIA SALA, JAUME	B	3296

SANTA COLOMA 1863

NOM	RESIDENCIA	LIQUID IMPOSABLE
1	PASCUAL, JAUME	STC 12202
2	GUELL, JOAN	B 10968
3	SARRIERA, RAMON	B 10621
4	MITJANS, FRANCESC	STC 9286
5	PASCUAL, MIQUEL	STC 9268
6	JULIA, RAFAEL	STC 8105
7	CARDONA, PERE	STC 7813
8	SURER, DOROTEA	B 7128
9	GELABERT, JOSEP	STC 6243
10	BUSQUETS, JAUME	STC 4682
11	MAIGNON, MARIA	STC 4377
12	LLONCH, JACINT	STC 4193

SANT BOI 1861

NOM	RESIDENCIA	LIQUID IMPOSABLE
1	PUIG BORJA, IGNASI	F 18177
2	DESPUJOL, JOSEP*	B 15406
3	JULIA, RAFAEL	STC 12139
4	BARRADUER, JOSEP MARIA	B 11648
5	RAMONEDA, JOAN	SB 10525
6	GERONIMES, MONGES	B 9179
7	TORRENTS, RAMONA	EP 9035
8	CARCER FALGUERA, JOSEFA	B 8857
9	MIQUEL, FELIP	F 7802
10	VENDRELL PRATS, FRANCESCA	F 7573
11	NADAL, ROSA	B 6720
12	SALVADOR, HEREU DE JOSEP	B 6645
13	FONT DEL SOL, EUSEBI	B 6176
14	BUSQUETS, JAUME	B 5990
15	LARRAD, ANTON*	B 5870
16	SAMA, JOSEP*	B 5647
17	SOLA BOGUÑA, ANTON	F 5635
18	CANALIAS, JOSEP	SB 5402
19	PONS, BARO DE*	B 5372
20	SOSTRES, IGNASI	F 5236
21	VALLS, GASPARD	SB 4442
22	SOLER CASAS, BOI	SB 4101

23 FELIO, NARCIS	B	4028
24 GERMES, FRANCESC	SB	4018
25 ARANC, ANNA	B	3792
26 DURAN, RAFAEL	B	3790
27 JULIA, GABRIEL	SB	3640
28 PAU, PAU	SB	3521
29 ESTRUCH, RAMON	B	3509
30 PUGES DE MARTI, AGNES	SB	3386
31 RAMONEDA, JOSEP	E	3386
32 SABADELL, RAFAEL	F	3372
33 COMAS BUSCA, JOAQUIM	F	3344
34 FANES, PAU	EP	3206
35 VILAPLANA, HEREU DE JAUME	SB	3206

DELIA

EL PRAT 1862

NOM	RESIDENCIA	LIQUID IMPOSABLE
1 MONTEMAR, DUC DE*	M	65415
2 FONOLLAR, COMTE DE*	E	38365
3 PONSICH, RAMON*	B	37220
4 TOS B., JAUME	B	23261
5 PUJOL MERCE, JOSEP	B	21523
6 MONMANY, ANTONI	F	15355
7 RIGOLT DE RIGOLT, ISABEL	LA HABANA	15212
8 SOSTRES, IGNASI	B	15006
9 VILAR, HEREUS	B	14606
10 MALDA, BARO DE*	B	13741
11 CASARIERA, MARQUES DE*	B	13602
12 SANTA CRUZ HOSPITAL**	B	13460
13 FINESTRAL, BARO DE*	B	13389
14 ESPANA, BALTASAR	B	13208
15 COMAS, BARTOMEU	B	12739
16 PRADOHERMOSO, BARO DE*	B	12647
17 ROIG REY, RAMON	B	11553
18 MAGDALENES, MONGES**	B	10372
19 TUSQUETS, FRANCESC	B	8415
20 MATERNITAT, CASA DE	B	8082
21 FARELLADA, HEREUS DE	EP	8029
22 ROCA, MANUEL	B	8025
23 PUIGORIDL, ANTONI	B	7853
24 CASANOVAS, BALTASAR	B	7586
25 GUIBERGA, ANTONI	F	7134
26 ROS MOLINS, ANTONI	B	7048
27 FELIU, FRANCESC	B	6559
28 CANALIAS, JOSEP	SB	6370
29 HOMS, EUSTAQUI	B	6335
30 MARTI, CAIETA	B	6174
31 CASANOVAS, MARIA	B	5881
32 RODES, JOAN	EP	5838
33 LLOPART, PAU	Ce	5746
34 GASO, ERASME	F	5557
35 FOU, HEREUS DE JUDIT	B	5418
36 PUJOL, FRANCESC I PAU	B	5361
37 SAFORCADA, AGUSTI	B	5223
38 VALLBONA, JOAN	EP	5194
39 BUFARULL, JOSEP	B	4555

40 SOLA BAYONA, ANTONI	B	4549
41 XURIGUER, ANTONI	B	4365
42 SANMARTI, JOSEF	B	4059
43 BLESAS, JOSEF	E	3712
44 VERGES, FELIP	B	3530
45 DALIT VALLHONRAT, DOMENEC	EP	3416
46 CAPELLAS, BARO DE*	B	3397
47 LLOBREGAT, COMTE DEL*	B	3326

VILADECANS 1862

NOM	RESIDENCIA	LIQUID IMPOSABLE
1 MODOLELL, JOAQUIM	B	14665
2 FUERTONUEVO, MARQUES DE*	SC	6811
3 SABADELL, RAFAEL	B	5610
4 LANTI, JAUME	B	5427
5 AMAT SALA, JOAN	V	5417
6 VIALA, RAMON	B	5305
7 VIDAL POUS, HEREUS DE FRANCESC	V	4501
8 MAYOLAS, FRANCESC	B	4321
9 VILA GIL, JAUME	B	3799
10 BUSQUETS, JOSEF	V	3381

GAVA 1861

NOM	RESIDENCIA	LIQUID IMPOSABLE
1 RIBAS, FRANCESC	B	14562
2 CARRERAS D'ARGERICH, JOSEF	B	10144
3 LLODCH, RAMON	G	9682
4 BALAGUER, LLUIS	B	9327
5 ERAMPRUNYA, BARONS D'*	B	8307
6 MILARDAGA, ROSA	B	7771
7 VAYREDA, FRANCESC	OLOT	7684
8 AGUILERA, ALEIX	B	7494
9 AGUILERA, PAU	B	7120
10 FALGUERA	TARRASSA	6396
11 TORRENTS, JOSEF	G	4204
12 PLANAS CREUHET, HEREUS	B	3777
13 MONMANY, BOI	V	3730
14 PARES CUADRAS, PAU	B	3423
15 MITJANS, TERESA	G	3388
16 AMAT BAUS, JOSEF	G	3249

CASTELLDEFELS 1861

1 BALAGUER, LLUIS	B	7474
2 VIRAS, SALVADOR	CF	6279
3 ROCA, MANUEL	B	6005
4 BOU JUVE, LLORENC	G	5509
5 OLIVELLA, JAUME	VF	4411
6 ELIAS, JOSEF	B	4353

Annex 7.3.

MAJORS PROPIETARIS (>100 HECTAREES)
 BAIX LLOBREGAT (1861-1864)

RIBA ESQUERRA

EL FAPIOL 1863

NOM	RESIDENCIA	HECT. EN PROPIETAT
1 FELIU, JOSEF ANTON	B	115.69

RIBA DRETA

FALLEJA 1862

NOM	RESIDENCIA	HECT. EN PROPIETAT
1 TUBELLA, JOAQUIM	FJ	205.08

DELTA

EL PRAT 1862

NOM	RESIDENCIA	HECT. EN PROPIETAT
1 FONOLLAR, COMTE DE*	B	303.00
2 MONTMAR, DUC DE*	M	230.11
3 MAGDALENES, MONGES**	B	143.57
4 CASARIERA, MARQUES DE*	B	139.16
5 MATERNITAT, CASA DE	B	113.34

VILADECANS 1862

NOM	RESIDENCIA	HECT. EN PROPIETAT
1 SABADELL, RAFAEL	B	156.51
2 PUERTONUEVO, MARQUES DE*	B	110.92

GAVA 1861

NOM	RESIDENCIA	HECT. EN PROPIETAT
1 ERAMPRUNYA, BARONS D'*	B	280.14
2 AGUILERA, ALEIX	B	166.06
3 AGUILERA, PAU	B	143.17
4 LLONCH, RAMON	G	111.78
5 PARES CUADRAS, PAU	B	108.81

CASTELLDEFELS 1861

NOM	RESIDENCIA	HECT. EN PROPIETAT
1 BOU JUVE, LLORENC	G	158.90
2 VIÑAS, SALVADOR	CF	109.05

Annex 7.4.

CONTRIBUENTS DE RUSTICA PER UN LIQUID IMPOSABLE SUPERIOR A 10000
BAIX LLOBREGAT (1861-1864)

RIBA ESQUERRA

CORNELLA 1862

NOM	RESIDENCIA	LIQUID IMPOSABLE
1 MERCADER, JOAQUIM	C	28176
2 VIA FUIG, ANTONIA	B	23363
3 ESTRUCH, RAMON	B	19498
4 GUELL, JOAN	B	18242
5 MANSO, JOSEF	B	16451
6 SERRA, BOI	C	14371
7 ESPAÑA, BALTASAR	B	13436
8 RIUS ROCA, VICENS	B	11750
9 LLINAS DE FEDERIC*	B	10940
10 CASTELLYELL, MARQUES*	B	10130

SANT JOAN 1862

NOM	RESIDENCIA	LIQUID IMPOSABLE
1 TORRES, JOAN	SB	15077
2 SERRA, JOSEF	B	12182
3 MALUQUER, JOSEF	B	10454
4 CODINA, ISABEL	SJ	10249

SANT FELIU 1864

NOM	RESIDENCIA	LIQUID IMPOSABLE
1 FALGUERA, JOSEFA	B	23345
2 MONISTROL, SR. MARQUES*	B	21580
3 RIBAS TORRENS, JOAN	SF	16415
4 NADAL, ANTON	SF	14606
5 JANER, JOSEF DE*	B	12352
6 BERNADAS, TOMAS	B	11673

MOLINS DE REI 1863

NOM	RESIDENCIA	LIQUID IMPOSABLE
1 ROCA, MIQUEL	MR	37697
2 GINEBREDÀ, HEREUS DE	MR	15913
3 AMETLLER I GERMA ANTONI	MR	11404
4 TORT, MAGDALENA	MR	10253

EL PAPIOL 1863

NOM	RESIDENCIA	LIQUID IMPOSABLE
1 CEBRIA, JOAQUIM DE	F	16115
2 TEY, RAMON	B	11031

RIBA DREIA

FALLEJA 1862

NOM	RESIDENCIA	LIQUID IMPOSABLE
1 TUBELLA, JOAQUIM	FJ	10729

SANT VICENS 1862

NOM	RESIDENCIA	LIQUID IMPOSABLE
1 SABAT, VDA. DE VICENS	SV	11668
2 SAGNIER, LLUIS	B	10996
3 RIERA PARELLADA, JOSEFA	B	10685
4 VENTOS, IGNASI	B	10125

SANTA COLOMA 1863

NOM	RESIDENCIA	LIQUID IMPOSABLE
1 PASCUAL, JAUME	STC	12202
2 GUELL, JOAN	B	10968
3 SARRIERA, RAMON	B	10621

SANT BOI 1861

NOM	RESIDENCIA	LIQUID IMPOSABLE
1 PUIG BORJA, IGNASI	F	18177
2 DESPUJOL, JOSEP*	B	15406
3 JULIA, RAFAEL	STC	12139
4 BARRAQUER, JOSEP MARIA	B	11648
5 RAMONEDA, JOAN	SB	10525

DELTA

EL FRAT 1862

NOM	RESIDENCIA	LIQUID IMPOSABLE
1 MONTEMAR, DUC DE*	M	65415
2 FONOLLAR, COMTE DE*	B	38365
3 PONSICH, RAMON*	B	37220
4 TOS B., JAUME	B	23261
5 FUJOL MERCE, JOSEP	B	21523
6 MONMANY, ANTONI	F	15355
7 RIGOLT DE RIGOLT, ISABEL	LA HABANA	15212
8 SOSTRES, IGNASI	B	15006
9 VILAR, HEREUS	B	14606
10 MALDA, BARO DE*	B	13741
11 CASARIERA, MARQUES DE*	B	13602
12 SANTA CRUZ HOSPITAL**	B	13460
13 FINESTRAL, BARO DE*	B	13389
14 ESPAÑA, BALTASAR	B	13208
15 COMAS, BARTOMEU	B	12739
16 PRADOHERMOSO, BARO DE*	B	12647
17 ROIG REY, RAMON	B	11553
18 MAGDALENES, MONGES**	B	10372

VILADECANS 1862

NOM	RESIDENCIA	LIQUID IMPOSABLE
1 MODOLELL, JOAQUIN	B	14665

GAVA 1861

NOM	RESIDENCIA	LIQUID IMPOSABLE
1 RIBAS, FRANCESC	B	14562
2 CARRERAS D'ARGERICH, JOSEP	B	10144

Annex 7.5.

VENDES RUSTIQUES, SANTI FELIU DE LLOBREGAT 1887-1925

Any	Cultiu	Vendes Ext. Hect.	Liq. Imp. Pts.	RDU	Her.
1887-88	V	0.46	28.5		3
	V	0.83	50.75		
			1053.50		
1888-89	R		176		
	V	0.24	15		
1889-90	V	0.74	28.75	2	2
1890-91			40		1
			12		
1891-1892	C	0.24	13.5	1	2
	V	0.4	24.5		
	V	0.49	30		
	FS	0.49	67.5		
1892-1893					4
1893-94	V	1.47	80		3
	V,CR	3.43	542.5		
	V	0.73	40		
1894-95	¿ CS	0.98	54		2
	¿ V	0.2	10		
	CR	1.56	390.35		
1895-96	*FS	1.47	195		1
	CV,FS,V	0.89	78		
		7 ?	2476		

1896-1897	CS	0.12	6.5	1	3
	CR,SL	11.5	2843.25		
	CR	0.42	92		
1897-98	H,CS	0.91	95		1
	CR	0.88	174		
	V	0.36	87		
1898-99	R	1.16	253		3
	?	0.30	70		
1899-900				1	2
1900-01	CS	0.12	7.5	1	8
	CS	0.06	3.25		
	V	0.09	7.5		
1901-02	V	0.97	55	1	
1903	CR	0.24	42		5
	V	0.13	9.5		
1904				3	6
1905	CR	2.07	706		4
	CR	1.15	288.25		
	C	2.16	108.75		
	V	0.72	55		
1906	V	0.24	15		3
	V	0.66	41.8		
1907	H,FR,CS	3.87	370.25		2
1908	V	0.66	50		2
	CR	0.48	120.75		
	V	0.54	22.5		
	V	0.45	28		
	V	0.93	58		
	H,CR	3.81	673		
	V	0.78	41.88		
	CR	1.1	222.75		
1909	V,FS	1.82	136.25		3
1910	V	0.66	37.5		1
	CS,FS,V	1.24	170		
	V	4.4	213		
	V	0.09	24		
1911					
1912	V	0.57	35.75		1
	V	0.66	50		
	V	1.88	101		
	V	2.47	180		
	V	0.33	22.5		
	V	1.39	86.25		
	CR,V	1.1	124.5		
	V	0.24	15		

1913	CR	0.39	84.5	1
	V	0.3	27.4	
	V	1.15	71.25	
1914	V	0.78	41.25	2
	V	0.48	35.75	
1915	?	0.48	75	1
1916	CS	0.19	30.6	
	CR	0.52	78.95	
1917	FR	0.95	196.5	
	CR	1.1	241.25	
	V	0.48	40	
	FS	0.36	36.25	
1918	CR	0.88	174.25	2
	CR	5.96	1267.23	
1919	CR	1.95	78.75	
	CR	0.36	79	
	V	4.22	240	
	V	1.65	33.09	
	FR	1.4	363.75	
	CR	2.6	451.75	
1920	V	0.04	2.88	3
	V	0.42	8.91	
1921	E	0.87	20	1
	FR	0.3	93.75	
	V	0.73	40	
1922				3
1923	V	0.97	33.25	21
	V	0.97	50	
	V	0.97	50	
	V	0.97	50	
	V	1.08	63.75	
	V	0.42	20	
	V	0.36	24.25	
	V	0.92	86.25	
	V,E	1.22	32.5	
	V,AT	0.36	15	
	C	0.58	100	
	V	2.57	152.5	
	E	0.73	55	
	E	0.73	19.5	
	CR	0.48	104	
	CR	0.48	105	
1924	CR	0.22	61.5	2
	CR	0.48	162.5	
	CR	0.61	166.87	
	V	0.61	62.5	
	V,G	1.26	77.5	
	VF	0.52	41.14	
	V	0.23	16.02	

	V	0.23	17.92		
	V	0.10	7.11		
	V	0.05	3.75		
	V	0.10	7.11		
	CR	0.36	77.05		
1925	VD	0.73	26.25	1	4
	V	0.97	40		
	V	0.88	43.75		
	V	1.07	38.75		

8. FISCALITAT I CRISI.

8.FISCALITAT I CRISI.

L'evolució de la càrrega fiscal sobre l'agricultura durant la Restauració és avui dia quasi desconeguda. A Catalunya a part de la tesi defensada per J.Iglésies segons la qual no es va rebaixar el pes de la contribució rústica durant la crisi fil·loxèrica (1) i d'algun treball local que sembla mostrar el contrari (2), no existeixen estudis sobre el tema. La posició d'Iglésies no es contradiu amb els treballs recents, ja que atura la seva reflexió al 1901 i es fonamenta en notícies de diaris i queixes d'ajuntaments, mentre que la documentació emprada en els altres treballs mostra la disminució de la quota tributària entre 1900 i 1910. L'any 1902 una reforma legislativa reconeixia la possibilitat de disminuir la quota municipal per baixes de fil·loxera, ja que fins aleshores aquestes no podien, en principi, fer minvar la participació municipal en la tributació de rústica (3).

La fil·loxera arribà a Catalunya quan la crisi general de l'agricultura espanyola estava quasi tocant fons. Al 1880 els cereals assoliren els preus més baixos. Aquesta caiguda dels preus no era conjuntural, lligada a factors estacionals o a males collites, sinó que responia a una crisi més profunda provocada per la internacionalització de les relacions capitalistes al camp: la importació de cereals nord-americans i russos va provocar l'ensulsiada de l'agricultura cerealícola espanyola (4). A Catalunya l'especialització en vinya i arbrat féu més lleu l'impacte de la crisi. Tanmateix, quan aquesta encara no estava al seu punt àlgid, arribà el flagell de la vinya, la temible fil·loxera, que al 1879 ja havia travessat la frontera francesa i es trobava a l'Empordà. Així, la fil·loxera, que estigué precedida per uns anys de prosperitat vitivinícola quan les vinyes franceses estaven fil·loxerades i les catalanes no, propagà les conseqüències de la crisi a zones que per la seva estructura agrària se n'havien mig

escapat.

Un fet general a tot Catalunya durant aquelles dècades és el malestar fiscal, que tenia arrels profundes i una cronologia anterior a la crisi. Va haver-hi resistència fiscal durant la crisi? Va augmentar la pressió tributària? La elevada tributació territorial va frenar una sortida ràpida de la crisi?. Aquests i altres interrogants assagarem de respondre referint-nos concretament al Baix Llobregat.

8.1.Malestar fiscal.

La reforma fiscal de Mon-Santillan de 1845 anà topant progressivament amb diversos esculls derivats de l'aplicació concreta dels models avaluatoris que prèviament havia establert la Direcció General de Contribucions. Així, a la província de Barcelona, l'any 1851 ja estaven definides les cartilles per a tots els pobles de la província(5) i, per tant, les Juntas Pericials i els Ajuntaments tenien una referència clara per elaborar correctament els "amillaramientos", cada municipi sabia amb certesa què havia de pagar per unitat de superfície, cultiu i categoria. L'arribada de l'oidium convertí en inadequats els càlculs tributaris de l'Administració. I a partir de les malures de mitjan segle -després vingueren el mildiu i el black-rot- el conreu de la vinya exigia unes despeses més elevades que no havien estat previstes a les cartilles oficials de 1851 .

Al 1861 l'autor de la Ressenya (6) possiblement exagerava quan escrivia que "suposem que en la Cartilla de evaluació van continuats los tipos següents, que regularment se senyalaban antes del oidium o malaltia de las vinyas. No comprendrem en ella los indispensables gastos de adobs, de espurgar, de remendos de botas y portadoras, e imprevistos, perquè contantlos, resultaria un producte liquit menor que lo exigít per la Administració de Hisenda pública",

Ara bé, quan més endavant deia que era d'admirar que a pesar de les terminants i explícites circulars i R.O. solament dos o tres pobles de la província havien complimentat degudament els "amillaraments" posava en evidència el mal funcionament del sistema tributari i el malestar que entorn d'ell es va anar creant des del moment del seu naixement.

A alguns pobles del Baix Llobregat, durant la dècada que va de 1850 a 1860, la reducció de les hectàrees de vinya féu que el líquid imposable de rústica del municipi disminuís a la vegada que ho feia la quota tributària. Aquesta tendència no es pot generalitzar perquè no es dona tots els pobles. Durant aquests anys les alteracions de la riquesa imposable i de la quota tributària municipals fan pensar en un procés d'adaptació del sistema d'"amillaramientos" a cada realitat agrícola municipal que es concretà generalment en un descens de la participació tributària de rústica, possiblement provocat per la irrupció de les malures de la vinya i per la tendència a l'ocultació.

Als anys vuitanta trobem formulacions extremadament crítiques al sistema tributari que plantegen la necessitat d'un canvi fiscal. Quedaven enrera els anys de la desconfiança i les ocultacions, 1845-1870, que podien ser superades amb un pacte amb l'Administració. Anys i situacions que es poden seguir a través dels articles dedicats a "Estadística" de la revista de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, o bé amb la lectura de diccionaris administratius com els de Martínez Alcubilla o el d'Escriche (7).

L'arribada de la fil·loxera va posar en evidència que l'aparell tributari no podia o no volia recollir les necessitats dels pagesos. Mentre els pagesos anaven perdent capacitat productiva, paral·lelament a la davallada dels preus agrícoles o a la mort dels ceps, l'Administració, impassible, exigia la mateixa quota tributària de rústica. Si un municipi rebaixava el líquid imposable, a causa dels estralls de la temible plaga, hom havia d'augmentar el percentatge de

gravació per què l'Administració no estava diposada a percebre menys diners, és a dir a rebaixar la quota tributària municipal.

Al 1885 hom aprovà una llei que eximia de contribució les finques plantades amb ceps americans, però la seva efectivitat era nul·la perquè la quota tributària municipal romania estable o tendia a augmentar. Finalment, al 1902, una real ordre acceptava que les baixes de les terres fil·loxerades es reflectissin en la quota de participació municipal.

En el transcurs de la crisi agrícola la polèmica fiscal, accentuada arran de la fil·loxera, afectava a tot el sistema tributari. La contribució que tenia més detractors era la territorial no únicament perquè afectava a un nombre molt elevat de població, sino sobretot perquè gravava al sector més castigat per la crisi. També la contribució de consums i la matrícula industrial eren contestades, però l'impost de rústica aixecava veritables protestes.

L'Administració, però, en lloc d'entendre la gravetat de la crisi agrícola, va prendre una actitud dura i intentà, en plena crisi, fer "amillaraments" nous (1876-79 i 1882) i proposar cartilles avaluatòries més elevades (1888). Mentrestant, no cursava les baixes de riquesa rústica, que dormien anys i anys sense ser acceptades, i tampoc acceptava de cap manera que la quota municipal disminuís. En arribar al segle XX la situació era tant crítica que va haver de cedir davant d'una resistència fiscal passiva que és manifestà sobretot en la no elaboració dels nous amillaraments.

Al Congrés de Viticultors de Madrid, del juny de 1886, s'exposava clarament el problema "muchos propietarios abandonan sus viñas porque no les producen lo bastante para cubrir los gastos de cultivo y contribución" (8) i se sol·licitava la reducció de la contribució territorial en la vinya. Hom demanava també la unificació i la rebaixa de les tarifes ferroviàries, noves carreteres, tractats de

comerç favorables i energia en l'eliminació de la plaga. Els assistents insisten en la qüestió fiscal mostrant desconfiança en relació a l'estadística vinícola que el govern volia realitzar: serviria per elevar la pressió fiscal o per fomentar la producció vitícola?. L'any 1876 la formació de nous amillaraments va ser negativa pels pobles que compliren amb la llei: els primers, i únics, en presentar el nou "amillarament " van tenir la desagradable sorpresa de veure els seus càlculs rebutjats. El Govern els va dir que la riquesa presentada era massa baixa i els va imposar una quota tributària més elevada. La conseqüència d'aquesta actuació fou que "los pueblos se resistieron pasivamente a formar el amillaramiento; se reformó la ley; el Gobierno cambió de criterio; pero los pueblos continuaron en su resistencia".

El Baix Llobregat corrobora aquesta afirmació ja que durant aquests anys no es va fer gairebé cap amillarament nou (9). La resistència fiscal es repetí durant els anys posteriors: en la llei de pressupostos de 1882 s'assegurava que als pobles que fessin el nou "amillarament" només se'ls gravaria amb el 16% i que, en canvi, els que no el fessin serien castigats i continuarien tributant el 21% sobre el líquid imposable. Cap poble no s'ho va creure i la resistència passiva a fer nous "amillaramientos" va continuar, amb la qual cosa la tendència a augmentar la gravació de la riquesa amillarada persistia.

La insistència en què la càrrega tributària no estava distribuïda equitativament, ja que els poderosos ocultaven riquesa, i que les cartilles avaluatòries no estaven fetes amb justícia, com deia vint anys abans l'autor de la Ressenya, obstaculitzaven l'elaboració d'una veritable estadística de la producció agrària i justificaven, en part, la resistència fiscal passiva que practicaven la majoria de pobles. El Congrés acabava demanant que els oficials del "Instituto Geográfico y Estadístico" actuessin perquè es pogués dur a terme aquesta feina estadística.

A Catalunya durant la dècada següent, 1890-1900, al costat d'aquesta resistència fiscal passiva que els pagesos practicaven per tal de sortir de la crisi s'imposarà la necessitat d'una reforma fiscal. Els escrits anteriors al Manifest del Treball Nacional de 1897, que parlen de les conseqüències de la crisi al camp i del malestar fiscal arreu de Catalunya, en són una mostra. Les dificultats que Roig i Armengol va trobar per elaborar el Mapa vitivinícola de la província de Barcelona, les opinions d'un pagès de Vic sobre la crisi o bé la intel·ligent anàlisi que feia l'enginyer agrícola Isidre Aguiló i Cortés sobre la crisi són interessants aportacions per captar l'ambient de crisi i el malestar fiscal que Catalunya vivia durant aquells anys.

Els interrogatoris de la Diputació de Barcelona sobre la crisi i, sobretot, l'escrit que el Foment del Treball Nacional eleva al Ministre d'Hisenda, el 24 de novembre de 1897, demanant que la Diputació reparteixi, investigui i cobri les contribucions directes i els informes favorables que diversos Ajuntaments remeten al Ministeri, constitueixen l'exposició d'un pensament que prepara el camí al que més endavant serà la Mancomunitat i que resumeix els motius del malestar fiscal d'aquells anys. L'informe de l'ex-diputat Josep Roig i Bergadà, a la proposta del Foment del Treball de 1897, és, però, el document que explicita més clarament el rebuig al sistema tributari vigent i que en proposa un d'alternatiu.

Roig i Armengol, autor del "Mapa Regional Vinícola de la província de Barcelona", recull també símptomes de malestar i resistència al fisc en la Memòria que s'adjunta al mapa. Per elaborar el treball estadístic va haver d'enviar agents que cerquessin dades als pobles de la província, que es van trobar amb dificultats inesperades com "las premeditadas reservas que en varios Ajuntaments observavem, qual mal entesa actitud arribá en algun fins a ésser hostil" (10). Aquest tracte desconfiat era el que hom devia donar als agents fiscals

i va fer que no es poguessin recollir, a nivell municipal, algunes dades referents a collites "atenent als interessos comunals". Roig i Armengol acabava atribuint aquestes dificultats a la "resistència passiva del país, quan es tracta de declaracions de riquesa, per causes en ocasions justas amb referència a lo oficial". Aquesta visió contrasta una mica amb el victimisme dels Ajuntaments i ens ratifica l'existència d'un clima de resistència fiscal.

Un altre testimoni de la crisi agrícola a la Catalunya de finals de segle i del malestar fiscal que l'acompanyà és el de Francesc Xavier Calderó i Vila, pagés d'Avinyó i veí de Vic, que al desembre de 1894 contestà a l'interrogatori sobre la crisi obert per la Diputació de Barcelona . Calderó veia clarament que la crisi tenia causes profundes i que era de llarga durada. Per sortir de la crisi proposava una reforma aranzelaria proteccionista que frenés la davallada dels preus agrícoles i, a més d'altres mesures, exposava la necessitat de procedir a la revisió dels "amillaramientos". Segons ell, la tributació rústica ,pel que fa al tipus de gravamen sobre la riquesa amillarada, s'havia més que doblat des que es va imposar el nou sistema tributari Mon-Santillan i absorbia la quarta part de la renda imposable amillarada (11). Aixó dificultava la sortida de la crisi ja que "el fisco está absorbiendo del contribuyente, productor hoy perdido y agobiado, la savia que empobreciéndose debe sacar de otros manantiales ajenos á los de la riqueza agrícola desaparecida ó en gran parte mermada (...)¿Es justo que se tribute por una renta que no existe?".

La veu més lúcida que podem escoltar sobre la crisi es potser la d'Isidre Aguiló que plantejava sense embuts el problema clau "precisa aumentar el capital de explotación por hectárea", i alhora puntualitza que el sistema tributari actual "constituye una pesarosa carga para el labrador, y viene a ser un motivo muy poderoso de nuestra aflictiva crisis i decadencia" (12).

L'escrit de Roig i Bergadà, del 28 d'octubre de 1898, explica que la proposta del Foment del Treball Nacional va néixer arran d'una inspecció fiscal "bajo el pretexto de un desdichado ensayo, se hallaba sometida nuestra Provincia a las torturas de una investigación de su riqueza tributaria ,practicada por una empresa particular " (13). Aquesta situació humiliant per a la província de Barcelona fou, sens dubte, la gota que féu vessar el got ja que, segons paraules de Roig i Bergadà, era "el único ejemplo que se registra en la moderna historia administrativa de España". La visió anticoncentralista de l'Estat que tenia Roig i Bergadà el portava a rebutjar la proposta del Foment perquè creia que era incompatible amb les elevades finalitats d'un institució com la Diputació (Ensenyament, Beneficència, ...). Pensava que la Diputació havia de tenir plena llibertat per la creació d'impostos a Catalunya de manera que a través d'un concert econòmic semblant al del País Basc (8 de febrer de 1878) es pactés una quantitat amb l'Estat.

D'entre els "Informes de varios Ayuntamientos de la Provincia" (14) es destaca un grup proper a la línia descentralitzadora de Roig i Bergadà, com és el cas dels ajuntaments de Sitges o Martorell, o el de Reus que va molt més enllà quan proposa que el concert econòmic amb l'Estat el realitzi "una Diputación única como representante de las cuatro provincias catalanas".

Els altres informes no qüestionen el model impositiu, però recolzen de manera entusiàstica la proposta de que la Diputació de Barcelona reparteixi, recapti i investigui les contribucions directes - i si cal les indirectes- de la província. Alguns d'aquests informes arriben a concretar els motius de malestar fiscal d'aquells anys, que no es poden reduir al descontentament per la manca d'agilitat a recollir les baixes de vinyes a causa de les morts dels ceps fil·loxerats. Quins eren aquests motius?

1) Que els recàrrecs municipals retornin als municipis: hom aplicava el 16% sobre la quota tributària municipal per tal de pagar el sou al mestre i al secretari i per mantenir les presons. Els diners d'aquest 16% que era habitual que se'ls quedés l'Administració, que deixava sense recursos financers les corporacions locals per fer front a aquestes despeses. Si la Diputació es feia responsable del cobrament dels impostos hom veia més possible el control sobre aquests diners que pertanyien als municipis; a més, la Diputació, per la seva banda, podia controlar els diners que li pertocaven per afrontar despeses provincials com ara el servei de carreteres.

2) Que es rebaixi el percentatge de "premio de cobranza", ja que romania en mans de l'Administració durant molt de temps, i Hisenda liquidava amb els recaptadors "tarde o nunca". Si el percentatge fos més baix i es quedés al municipi hom trobaria recaptadors, ja que el cobrament estaria garantit (15).

3) Queixes en l'elaboració de les llistes de contribuents i en els terminis i el sistema de recaptació. El temps que tenia la Junta Pericial per verificar les declaracions jurades individuals era curt, no es complien els terminis i els dies oficials per a la recaptació. Això provocava que els contribuents forasters sovint fossin castigats amb recàrrecs.

4) La tramitació d'altres és molt ràpida mentre que les baixes no es fan mai efectives. Problema que no solament afectava les vinyes mortes per la fil·loxera, de les quals hom pretén cobrar com si encara estiguessin en plena producció, sinó que a pobles on el creixement urbà era elevat i on molts terrenys havien passat de rústica a urbana, l'Administració continua gravant-los com si fossin de rústica.

5) Desconeixement d'on van els diners de les partides fallides i a què responen els recàrrecs que es fan a alguns contribuents (16).

El document de l'Ajuntament de Vilafranca del Penedés es mereix un comentari a part. La comissió d'hisenda de l'ajuntament era la responsable del text del dictamen que, en alguns punts, sembla una lligó d'economia política. La definició de renda segons Adam Smith serveix per denunciar que el sistema impositiu no estava gravant la renda sinó "que se ha atentado ya sin miramiento contra el capital". En Josep Coll i Artigas i en Albert Moliner i Sabater, autors del dictamen, exposen que justament està augmentant la càrrega tributària de rústica en uns anys en què les rendes produïdes per l'agricultura disminueixen i això comporta la descapitalització del pagès i, de retruc, obstaculitza la sortida de la crisi. Protesten pels recàrrecs tributaris que arriben sobre les vinyes mortes, enlloc de concedir l'exempció temporal dels terrenys fil·loxerats en aplicació de la llei protectora de 1885. Denuncien els abusos fiscals lligats al procés de recaptació i investigació tributària, i posen de manifest que la província de Barcelona és de les més gravades de l'estat "pues estando como está, tan subdividida la propiedad, cada uno paga lo que se le asigna por su superficie verdad ", mentre que en algunes províncies andaluses l'ocultació fiscal és elevadíssima. La resolució final, lògicament, era recolzava el projecte de reforma tributària proposat pel Foment del Treball Nacional.

La memòria que redactà la comissió d'hisenda de la Diputació de Barcelona l'any 1899 (17) constituïa un clam de les institucions més representatitves del país a favor de la reforma tributària proposad pel Foment del Treball. Totes les institucions, públiques i privades, des de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre fins l'últim Ajuntament, la recolzaven partint "del plan de descentralización económico administrativa ". Possiblement darrera d'aquest moviment hi havia futurs prohoms de la Lliga, però també hi endevinem plantejaments més radicals de la futura Solidaritat Catalana.

B.2. Riquesa imposable i quota tributària :va créixer la pressió fiscal durant la crisi?

A la majoria dels pobles estudiats del Baix Llobregat durant la llarga crisi agrícola finisecular la pressió fiscal es va accentuar. El problema no rau solament en el fet que, malgrat les pèrdues causades per la fil·loxera, l'Administració General de Contribucions volgués mantenir la quota tributària estable. A aquesta comarca s'observa que l'elevació continuada del tipus de gravamen sobre la riquesa imposable, global o de rústica, provoca abans de l'arribada de la fil·loxera un augment de la pressió fiscal sobre l'agricultura. Així, malgrat que els ajuntaments i les juntes pericials tendeixen a estabilitzar o a fer decreïxer el líquid imposable municipal, la quota tributària creix progressivament ja que l'Administració imposa percentatges de gravació cada cop més elevats.

Hom té la impressió que el Baix Llobregat, pel fet de tenir una agricultura intensiva força diversificada, suportava durant aquells anys una pressió fiscal de rústica superior a altres zones, però pel que sabem els percentatges de gravació eren semblants als d'altres indrets (18). Cal recordar que, quant a superfície ocupada, en la majoria dels pobles estudiats la vinya era el conreu més important (19) i que, per tant, tot i no ser una comarca de monocultiu vitícola, era una de les primeres en vinyars i l'impacte de la fil·loxera fou important.

Per analitzar el comportament de la riquesa imposable i de la quota tributària observarem alguns casos concrets i en dos períodes diferenciats: abans de la fil·loxera (1850-1890) i després de la fil·loxera (1895-1930) (20).

a) Període anterior a la fil·loxera (1850-1890)

Els quadres d'aquest període estan elaborats a partir de la riquesa imposable total. A Sant Feliu de Llobregat i a Molins de Rei la tributació per urbana i per industrial era important (21), en canvi en els altres pobles era molt baixa (22).

Quadre 8.1.

Riquesa imposable total i quota de contribució, Sant Feliu 1855-1890.

Anys	Riq.imposable	índex	Quota cont.	índex
1855	87.855,75	100	13.861,25	100
1860	88.468,75	101	15.733,67	114
1870	97.612,00	111	18.467,23	133
1880	99.569,25	113	24.617,82	178
1888	107.238,75	122	27.791,69	200
1890	106.947,00	122	26.777,47	193

Quadre 8.2.

Riquesa imposable total i quota de contribució, Molins de R. 1855-1890.

Anys	Riq.imposable	índex	Quota cont.	índex
1850	69.732,75	100	12.498,75	100
1855	80.571,50	116	12.794,75	102
1860	87.945,00	126	14.865,75	119
1865	89.816,00	129	16.866,25	135
1870	90.672,50	130	20.056,58	160
1875	91.913,36	132	23.075,06	185
1880	91.969,57	132	22.743,65	182
1885	92.562,45	133	24.385,19	195
1890	92.898,00	133	23.526,28	188

Entre 1855 i 1890, els dos pobles de la riba esquerra mostren un costant augment de la riquesa imposable total i a més són els que protagonitzen uns increments més elevats de les quotes tributàries.

Aquesta situació pot explicar-se, en part, perquè la riba esquerra era la zona més industrialitzada i amb una agricultura més productiva, a més de la major importància qualitativa i quantitativa que hi adquiria la petita propietat, element que actuava com a mecanisme de control mutu de les responsabilitats fiscals dins els municipis.

Quadre 8.3.

Riquesa imposable total i quota de contribució, S.Boi de LL.1850-1885.

Anys	Riq.imposable	índex	Quota cont.	índex
1850	150.000,00	100	21.281,50	100
1855	137.500,00	92	22.003,50	103
1860	141.878,00	95	30.350,50	143
1865	150.392,50	100	29.609,75	139
1870	150.393,75	100	31.928,12	150
1875	150.394,00	100	37.598,68	177
1880	150.394,00	100	37.504,94	176
1885	150.394,00	100	36.696,44	172

A Sant Boi de Llobregat observem una tendència a la disminució i a l'estancament de la riquesa imposable, mentre que la quota de participació tributària municipal tendeix a augmentar constantment, amb alguna vacil·lació (descens interval 1860-1865). El seu increment és, però, inferior al dels pobles de la riba esquerra.

Quadre 8.4.

Riquesa imposable total i quota de contribució, Viladecans 1850-1885.

Anys	Riq.imposable	índex	Quota cont.	índex
1850	82.500,00	100	12.419,00	100
1855	67.850,00	82	11.169,25	90
1860	59.000,00	72	11.396,50	92
1865	61.185,25	74	11.679,25	94
1870	61.185,25	74	11.603,44	93

1875	61.185,00	74	15.363,00	124
1880	61.185,00	74	15.249,00	123
1885	61.185,00	74	16.270,00	131

Quadre 8.5.

Riquesa imposable total i quota de contribució, Castelldefels 1850-1890.

Anys	Riq.imposable	índex	Quota cont.	índex
1855	25.000,00	100	4.167,50	100
1859	22.000,00	88	3.656,00	88
1865	23.736,00	95	5.020,40	120
1870	23.736,50	95	5.464,20	131
1875	23.737,00	95	5.959,51	143
1880	23.737,00	95	5.932,45	142
1885	23.737,00	95	5.775,81	139
1890	23.867,70	95	5.659,33	136

Aquests dos pobles dèltics amb moltes terres camps de secà, els més pobres agrícolament de tots els estudiats, han reduït molt les terres dedicades a vinya entre 1850 i 1860. Eren pobles sense cap indústria i amb molt poca tributació d'urbana, en els que la disminució de la riquesa total era imputable a la disminució de la riquesa agrícola. Possiblement en aquesta zona el mildium hi va fer estralls. Tanmateix, cal recordar que la riquesa imposable de Viladecans de 1850 era fruit d'una inspecció fiscal i, per tant, partia d'un nivell més elevat de tributació en comparació amb altres pobles. Fins a cert punt era lògic que des de l'Administració es fes la vista grossa a la disminució de la riquesa amillarada d'aquest poble (23). Pensem, a més, que aquesta era una zona cerealícola i que els preus dels cereals feia anys que havien començat a davallar i que el mildiu i l'oidium van afectar intensament la zona, com ho confirmen els documents referents a l'oidium de Gavà al 1854 (24).

Aquests fets fan pensar que els pobles dèltics, a causa de la seva especialització cerealícola, entraren abans dins el cicle de la crisi i sembla que els costés més de sortir-ne. Tanmateix, malgrat les disminucions de la riquesa imposable, la quota tributària tendia a créixer a partir de 1865 a Castelldefels i de 1870 a Viladecans. Així doncs, les zones cerealícoles dèltiques mostraven signes de pèrdua de capacitat productiva abans de l'arribada de la fil·loxera. La davallada de la seva riquesa imposable així sembla indicar-ho. En canvi, els pobles amb presència de regadiu de les dues ribes tendien a augmentar la seva riquesa imposable o a estabilitzar-la.

L'augment de la quota tributària independentment del comportament de la riquesa imposable amillarada, per mitjà de l'increment dels percentatge de gravació, sembla general. Fet que ens demostra que l'Estat era qui, en definitiva, imposava les quotes municipals i exercia una pressió fiscal sobre l'agricultura que anava augmentant progressivament, malgrat que els pobles declaraessin menys riquesa rústica o es neguessin a fer nous amillaraments practicant el que hem denominat resistència fiscal passiva.

b) Període post-fil·loxera: 1895-1930

A diferència dels quadres del període anterior, elaborats amb la riquesa imposable total, els quadres d'aquest període han estat confeigits amb els valors corresponents exclusivament a rústica i pecuària.

Durant aquests període els pobles de la riba esquerra foren els que la pressió tributària va créixer més globalment, però bona part del seu increment es deu a la incorporació de terres de l'antic terme de Santa Creu d'Olorda, que s'efectuà al 1916 i que queda reflectida en el salt endavant entre 1915 i 1920 a les dades de Molins de Rei i Sant Feliu. Per tant, els canvis significatius de pressió tributària

corresponen a les altres dades.

Quadre 8.6.

Riquesa imp. rústica i quota de contribució, Sant Feliu 1900-1930.

Anys	Riquesa rústica	índex	quota contr.	índex
1900	50.121,51	100	12.477,38	100
1910	50.484,78	101	11.399,49	91
1920	78.764,00	157	17.318,10	139
1930	123.068,00	246	27.186,06	218

Quadre 8.7.

Riquesa imp. rústica i quota de contribució, Molins de R. 1895-1930.

Anys	Riquesa rústica	índex	quota contr.	índex
1895	41.723,00	100	9.663,73	100
1900	41.723,00	100	10.409,23	108
1905	41.738,00	100	9.867,03	102
1910	35.262,00	85	7.898,00	82
1915	41.777,00	100	9.186,24	95
1920	67.977,00	163	14.943,42	155
1925	86.022,00	206	18.706,00	194
1930	106.711,00	256	23.625,00	244

Entre 1900 i 1910 a Sant Feliu i a Molins de Rei s'observa una tendència a la disminució de la quota de contribució paral·lela a la disminució de la riquesa imposable. En el lustre posterior, en canvi, hi ha una tendència al creixement d'ambdós conceptes a les dues poblacions, procés que s'observa clarament a Molins de Rei on la seria està més desglossada. Les disposicions fiscals de Primo de Rivera encaminades a refer amillaraments - les "refundiciones" que hem emprat per analitzar l'estructura agrària baixllobregatina de les primeres

dècades del segle-, faran augmentar considerablement la contribució territorial entre 1920-1930.

Aquesta situació era general? Què succeïa a les altres àrees? Per als pobles de la riba dreta tenim sèries completes de tots quatre.

Quadre 8.8.

Riquesa imp. rústica i quota de contribució, Pallejà 1895-1930.

Anys	Riquesa rústica	índex	quota contr.	índex
1895	28.045,00	100	6.521,00	100
1900	28.045,00	100	6.541,00	100
1905	27.576,80	98	6.474,00	99
1910	17.110,00	61	3.868,91	59
1915	27.695,00	99	6.091,54	93
1920	27.657,50	99	6.081,26	93
1925	34.572,00	123	7.517,95	115
1930	43.215,00	154	9.546,35	146

Hom observa una tendència a la disminució de la quota tributària entre 1900 i 1905, però el gran descens es dona entre 1905 i 1910. Al voltant de 1910 s'assoleixen els valors més baixos -excepte Sant Vicenç que ho fa al 1915-. A Pallejà i Sant Coloma de Cervelló el descens anava acompanyat d'una disminució de la riquesa imposable de rústica, recordem que a ambdós pobles la vinya era molt important.

Quadre 8.9.

Riquesa imp. rústica i quota de contribució, S. Vicenç 1895-1930.

Anys	Riquesa rústica	índex	quota contr.	índ
1895	48.139,00	100	11.211,00	100
1900	48.139,00	100	12.050,71	107
1905	48.451,00	101	9.467,02	84
1910	48.451,00	101	9.321,15	83

1915	48.451,00	101	9.079,30	81
1920	48.451,00	101	9.070,40	81
1925	59.898,00	124	11.295,50	101
1930	74.872,00	156	16.539,96	148

El que és significatiu, però, és la constatació que finalment les baixes de rústica per ceps fil.loxerats es feien efectives disminuint el líquid imposable de rústica i, a més, que l'Estat, en comptes de mantenir els elevats tipus de gravació del període anterior, acceptava percentatges de gravació més baixos, que ara oscil.laven entre el 18% i el 21% mentre que abans de 1900 eren habituals el 24% o el 25% de percentatge de gravació. Finalment, l'Estat havia acceptat que disminuís la quota tributària municipal.

Quadre 8.10.

Riquesa imp. rústica i quota de contribució, S.Coloma C. 1895-1930.

Anys	Riquesa rústica	índex	quota contr.	índ
1895	29.643,00	100	6.876,80	100
1900	29.643,00	100	7.415,28	108
1905	29.643,00	100	6.943,38	101
1910	22.645,65	76	5.338,85	78
1915	29.643,40	100	6.519,25	95
1920	29.643,40	100	6.517,02	95
1925	37.054,00	125	8.057,67	117
1930	46.318,00	156	10.231	148

Entre 1920 i 1925 la riquesa imposable de rústica i la quota tributària van créixer i el tipus de gravació tendirà a baixar. Al 1925 el màxim era el 21,74% de Pallejà i Santa Coloma pobles en què, d'altra banda, havia disminuït molt la riquesa imposable. A Sant Vicenç es donà un lleu augment : del 18,72% al 1920 passa al 18,85% al 1925.

Quadre 8.11.

Riquesa imp. rústica i quota de contribució, S.Boi LL. 1895-1930.

Anys	Riquesa rústica	índex	quota contr.	índ
1895	110.528,00	100	25.228,97	100
1900	110.458,00	100	27.192,25	108
1905	111.125,00	101	26.025,85	103
1910	118.753,00	107	25.098,90	99
1915	118.753,00	107	26.120,08	104
1920	118.753,00	107	26.111,50	103
1925	148.441,00	134	27.827,22	110
1930	185.552,00	168	40.989,05	162

Sant Boi fou el poble que portagonitzà la baixa més important del percentatges de gravació, passà del 21,98% al 1920 al 18,74 % al 1925. El que és interessant de constatar de totes aquestes apreciacions es que la Dictadura de Primo de Rivera va revitalitzar l'aparell tributari. Els pobles es "decidiren" a declarar més riquesa i l'Estat va poder, finalment, augmentar les quotes de participació sense recórrer a l'increment del percentatge de gravació sobre la riquesa amillarada.

Aquest creixement tributari va continuar a tots els pobles entre 1925 i 1930. Les explicacions són diverses, però una de les més versemblants és la superació definitiva de la crisi agrícola a la comarca ,que sembla haver assolit el seu punt àlgid quant a tributació al voltant de 1910, però aquesta era la data oficial la real pensem que fou més precoç. En aquest creixement tributari possiblement també hi juga un paper important la reestructuració de l'aparell tributari que es va fer durant la dictadura de Primo de Rivera.

Quadre 8.12.

Riquesa imp. rústica i quota de contribució, Viladecans, 1890-1930.

Anys	Riquesa rústica	índex	quota contr.	índ
1890	48.598,00	100	11.780,39	100
1895	48.598,00	100	11.266,87	95
1900	48.598,00	100	12.150,50	103
1905	48.715,00	100	11.379,84	96
1910	48.305,00	99	10.905,37	92
1915	48.715,00	100	10.712,14	90
1920	48.845,00	101	10.736,73	91
1925	61.509,00	127	13.375,00	113
1930	76.886,00	158	16.984,33	144

Viladecans és al 1915 quan es paga menys en concepte de rústica. La riquesa imposable tendeix a estancar-se fins al 1900, i sofreix lleugeres alteracions durant els dos quinquennis següents, amb un petit increment al 1905 i un descens al 1910, augmenta ininterrompudament de 1915 a 1930. Excepte a l'any 1900, en què la quota era superior al 1890, no serà fins al 1925 quan la participació tributària de Viladecans superarà amb escreix el sostre de 1890. Aquesta data coincideix amb la dels altres pobles estudiats, cosa que ens ratifica en la idea que la dictadura de 1923-1929 va actuar com a redreçadora d'un sistema fiscal molt degradat.

Possiblement la Restauració va encobrir actuacions caciquils a la comarca, que afavoriren tributàriament als grans propietaris. Però quan la crisi agrícola finisecular començà a quedar enrera, la petita i la mitjana propietats veïnes, sobretot a les dues ribes, també es beneficiaren del desgavell fiscal del sistema polític restaurador, controlant els poders, ajuntaments i juntes pericials, i protagonitzant una etapa de creixement agrícola personalitzada en els importants sindicats agrícoles que sorgiren arreu de la comarca i que participaren activament en l'exportació.

Tanmateix, molts interrogants queden oberts arran d'aquesta

hipòtesi: existien comportaments caciquils al Baix Llobregat ? El federalisme recollí les aspiracions polítiques de la petita pagesia baixllobregatina tal com feia amb les rabassaires? Quin paper sòcio-econòmic o polític jugaren els sindicats agrícoles durant aquells anys? Com s'articulava el poder local amb el poder governamental ? Quin protagonisme hi tenien els grans propietaris barcelonins?. Alguns els intentarem respondre en el capítol dedicat a actituds polítiques i comportament social. Aquí només hem apuntat una hipòtesi recolzant-nos en l'evolució de la fiscalitat de la zona i en els canvis en l'estructura de la propietat entre 1860 i 1920-30, i, sobretot, en la disminució de la riquesa forastera que analitzem al punt 8.4, al final d'aquest capítol.

8.2.1. Resistència passiva a la tributació directa i protestes per consums: Sant Vicenç dels Horts.

Se'ns fa difícil qualificar el període de 1873-1923 , dècades de veritable desgavell fiscal, com a període de resistència fiscal passiva ja que les causes de la inoperància del sistema tributari durant aquells són molt complexes. Corrupció dels recaptadors - justificada pels mateixos contribuents pels retards salarials -, manca de flexibilitat en el repartiment de les quotes municipals , ocultació encoberta i permesa -individual o municipal-, desconfiança Administració-contribuents que obstaculitzava l'elaboració d'estadístiques de riquesa , poca agilitat legislativa en aplicar reglaments que protegien els contribuents davant de desastres -no tramitació de baixes o bé la no exempció tributària per mort de la vinya -. A més d'aquest conjunt de causes hauríem de tenir presents problemes d'ordre polític com ara el sistema de sufragi censitari que existí fins a 1890 i que estava directament relacionat amb la confecció

de llistes de contribuents (25) i les implicacions que comportava de cara a fomentar actuacions caciquils (26) ,o bé la presència de partides armades durant la tercera carlinada amb l'exigència d'una doble tributació (27). Fos com fos ,el cas és que o bé l'Estat de la Restauració no tenia autoritat moral sobre els contribuents o bé no va saber dotar-se dels instruments necessaris per aconseguir l'obediència fiscal.

Després d'aquestes observacions prèvies, que haurem de tenir sempre presents en parlar de resistència fiscal durant aquest període, passem a analitzar el problema al Baix Llobregat a partir del cas concret de Sant Vicenç dels Horts.

A la comarca, la producció de documentació fiscal entre 1873 i 1923 fou quasi nul·la. Per als tretze pobles estudiats no hem trobat cap nou amillarament, cosa que no demostra que no se'n fessin però és una símptoma evident de degradació fiscal (28). A l'ACA n'existeix algun a l'inventari, però la seva consulta porta a la decepció perquè en realitat es tracta d'apèndixs mal elaborats (29). Als arxius municipals només en un poble hem trobat les famoses cèdules que havien de precedir la formació dels nous amillaraments derivats de l'aplicació del reglament de 19 de setembre de 1876 (30). Els únics documents de caràcter fiscal importants que trobem durant aquests anys (entre 1879 i 1888) són set cartilles avaluatòries (31). En el període 1850-1859 vam trobar-ne un nombre similiar ,a banda de les aprovades per tots els municipis al 1851. Les cartilles d'aquest primer període, però, van anar seguides d'un nombre elevat d'amillaraments -de dos a quatre per cada poble entre 1852-1865-, fet que en aquest segon període no es repeteix o que nosaltres no hem sabut detectar. Hom té la impressió que els municipis acceptaren elevar els "tipos" de les cartilles en determinats conreus, però que no procediren a refer els amillaraments a partir de declaracions personals de riquesa -base de les cèdules -i, a

més de les causes tradicionals de desconfiança a l'Administració i de la pràctica d'una ocultació fiscal majoritàriament qualitativa, aquí van intervenir-hi factors nous com ara l'impacte de la davallada dels preus dels cereals a pobles on aquest conreu era important i l'arribada de la fil·loxera i la problemàtica fiscal que va generar.

L'escassa documentació fiscal localitzada per aquest període indica que els pobles del Baix Llobregat intentaren escapolar-se de les obligacions fiscals i no van seguir les directrius de l'Administració que obligaven a elaborar nous amillaraments. Entre els anys 1880-1890 comencem a trobar referències a morosos, a embargaments per deutes fiscals, a llistes d'incobrables, que s'intensifiquen durant la darrera dècada del segle. La qüestió clau, però és si hi havia resistència fiscal passiva durant aquells anys.

Malgrat que la responsabilitat de la ineficàcia de l'aparell tributari s'ha d'atribuir a la pròpia ineficàcia de l'aparell de l'Estat, nosaltres hem pogut observar algunes actituds, per part d'ajuntaments i juntes pericials, que responen al que hem qualificat de resistència fiscal passiva i que es concreten en la no elaboració de nous documents fiscals. L'anàlisi d'un cas concret, que pot servir de paradigma d'un comportament més general, ens ajudarà a entendre com funcionaven els mecanismes de la resistència fiscal.

El nomenament de José Montoya com a President de la Comisión de Estadística de la Riqueza Territorial de la Provincia de Barcelona a partir de l'agost de 1878, amb el propòsit evident de fer complir la nova reglamentació fiscal en matèria de contribucions directes, va produir una interessant correspondència entre aquest inquiet funcionari i diversos ajuntaments baixllobregatins que ens ajudarà a entendre el problema. Analitzarem la correspondència entre J.Montoya i l'Ajuntament de Sant Vicenç, i entre aquest i diversos ajuntaments de la comarca (32). Montoya, des del mateix mes del seu nomenament (va ser nomenat

el 5 d'agost, i el 16 d'agost ja escriu cartes), adverteix que s'ha de "proceder a dar comienzo a la preparaci3n de los trabajos que deben ser encomendados a las Juntas Municipales " i per començar ordena que un representant de l'Ajuntament passi a recollir, en el termini de vuit dies, els papers impresos que han de servir per fer les c3dules (33).

Al gener de 1879 el president de la Comissió d'Estadística adverteix que cal llegir públicament una circular -en sessió extraordinària i davant de l'Ajuntament i la Junta municipal d'Amillaraments- per tal de rectificar els actuals quaderns de riquesa. Mentrestant, durant el gener, l'Ajuntament convoca per segona vegada els contribuents forasters i nomena dos vocals per a la Junta d' Amillaraments (34).

A partir del febrer, però, és l'alcalde de Sant Boi qui escriu. Explica que alguns propietaris de la vila han anat a l'IACSI per fer consultes en relació als nous amillaraments i que s'ha decidit convocar una reunió a l'Ajuntament de Sant Boi amb representants de tots els pobles veïns a la qual assistirà un delegat de l'IACSI. L'objectiu de la reunió, a la qual es convidava els alcaldes, un membre de la Junta local d'Amillaraments i el secretari, era "dar explicaciones al respecto de la marcha que debe seguirse para la confecci3n de los mencionados amillaramientos". Durant el mes de març es torna a convocar, des de Sant Boi, una reunió similar.

El 6 d'abril arriba una circular del mateix director general de Contribucions, que l'envia José Montoya a l'Ajuntament de Sant Vicenç, en què s'adverteix que el termini màxim per enviar les c3dules és el 30 d'abril. El to emprat en aquesta circular és amenaçador i posa de relleu l'existència d'una resistència passiva en l'elaboració dels nous amillaraments, que està extesa sobretot a les zones rurals. El text és com segueix "Si en todas las capitales de provincia, con raras excepciones y la primera Madrid, se ha realizado el importante servicio

de recogida de cédulas de Amillaramiento, sin oposición de los contribuyentes, no hay razón alguna para que en los pueblos deje de cumplirse aquél. Prevenga V.S. a las Juntas Municipales de esta provincia que si el 30 del corriente, último plazo concedido, no se han recogido dichas cédulas ya por falta de celo de las mismas Corporaciones o por morosidad injustificada de los interesados" i en ell es continua advertint dels càstigs que rebran aquells que no ho facin o que no declarin la veritat.

Mentrestant, durant l'abril, encara es fan reunions entre "varios comisionados de los pueblos de esta comarca" i homes de l'IACSI per decidir "los tipos de la cartilla" i la manera de confeccionar els nous amillaraments. A Sant Vicenç s'escullen ternes perquè l'Administració triï els perits repartidors que li pertoca escollir. Curiosament encapgala la terna de majors contribuents Ramon Ros, que havia protagonitzat una protesta pel repartiment de la contribució de consums uns anys abans .

Malgrat el tò amenaçador de la circular del director general de Contribucions, el 30 d'abril Sant Vicenç no havia lliurat les cèdules i es concedeix una nova pròrroga que finirà el 30 de maig. En aquesta data tampoc no s'havien lliurat totes les cèdules perquè es va tornar a prorrogar el termini per lliurar les cèdules fins al 30 de juliol. El 30 d'octubre, l'alcalde envia una carta amb la llista de morosos -la majoria forasters- al president de la Comissió d'Estadística. Pel que sembla era habitual evadir les càrregues fiscals de rústica quan hom era foraster (35).

No sabem si les cèdules es van arribar a fer, però no les hem localitzades. En cas afirmatiu la seva confecció va haver de vèncer una actitud resistent, en la qual els ajuntaments demostraven clarament tenir més confiança amb els homes de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre -amb el qual tenen relacions de mútua solidaritat per fixar

tipus i homogenitzar criteris- que amb l'Administració.

El que és indubtable, tant pel que es desprèn de les paraules del propi director general de Contribucions com per la intervenció d'un congressista al Congrés de Viticultura de Madrid l'any 1886, és que la resistència fiscal passiva es va donar a moltes zones rurals de l'Estat espanyol. Aleshores, si el director general de Contribucions volia augmentar la recaptació dels impostos directes, davant de la no elaboració dels nous amillaraments que, sens dubte, haguessin fet augmentar la base de la riquesa imposable - fet que no succeeix en les sèries analitzades pel Baix Llobregat en l'anterior apartat- i en la mesura que aquest mecanisme fa fallida, no li restava altra alternativa que augmentar el percentatge de gravació sobre la riquesa imposable .

Així, durant la Restauració la pressió tributària directa sobre l'agricultura arribà a absorbir una quarta part de la seva riquesa com deia el pagès de Vic F.Xavier Calderó i que hem comprovat t que pel Baix Llobregat a l'apartat 8.2. I això sense comptar els altres impostos!. L'augment de la pressió fiscal sobre l'agricultura s'afermava justament quan aquesta vivia unes dècades crítiques(36). Fins a quin punt exagerava el Foment del Treball Nacional quan al 1887 en el seu manifest "Al país productor y contribuyente" deia que "veinticinco años hace que suben sin cesar las contribuciones directas e indirectas"? (37). Així doncs, malgrat els indicis de resistència fiscal passiva que hem entrevist, la fiscalitat sobre l'economia pagesa augmentà durant aquells anys de crisi, almenys pel que coneixem del Baix Llobregat.

Protestes per consums

El Reial Decret que gravava els consums va néixer també durant l'etapa Mon-Santillan (23 de maig de 1845), en els mateixos anys

en què es promulguen les primeres lleis d'"amillaramentos". Aquest impost gravava la circulació i el consum de vi ,aiguardent, licors, oli, carns, sidra, cervesa i sabó. Excepte la cervesa i el sabó, productes en què la tributació indirecta la paga el fabricant, tots els altres productes havien de pagar consums. Aquest impost estava tipificat en quotes que variaven segons el cens de població i seguint una escala proporcional a la riquesa dels contribuents i a l'espècie gravada. Fins i tot el consumidor dels seus propis béns havia de pagar drets de consum, per exemple, un pagès que matava un porc estava obligat a declarar-ho.

Una qüestió que sembla conflictiva d'aquest impost, com també ho era per la tributació directa, és la relació entre contribuents veïns i contribuents no veïns. En la contribució territorial, la riquesa dels forasters, que eren els components majoritaris de les llistes de morosos, estava gravada amb un percentatge inferior perquè no havien de pagar el percentatge corresponent als recàrrecs municipals i, tot i que aquest fet tingués una explicació lògica, produïa suspicàcies. A més, hem de tenir present que a la majoria dels pobles les grans propietats eren de forasters.

De la contribució per consums els forasters n'estaven exempts, però, qui era foraster?. La resposta no sembla gaire fàcil. Un ric hisendat barceloní que tingués casa oberta al poble però que no hi residís, havia de pagar per consums?. Se l'havia de considerar veí o foraster?. El concepte veí, es a dir obligat a pagar consums, és com segueix segons el Reial Decret de Consums "Art.10 . Para los efectos de esta imposición seran comprendidos en el censo vecinal de cada pueblo todos los individuos que tengan casa abierta en él, sean o no cabezas de familia, y los que con la misma circunstancia habiten dentro de su territorio á menor distancia que la de dos mil varas castellanas ,contadas desde la última casa del mismo pueblo por el camino o senda

practicable más corta. Los que vivan a la distancia de dos mil o mas varas del pueblo solo estaran sujetos al derecho mínimo de la tarifa" (38). Com hom pot imaginar, en zones de població dispersa la interpretació del concepte "veí" provocava conflictes. Als pobles del Baix Llobregat, també eren importants els derivats d'interpretar aixó de "todos los individuos que tengan casa abierta". Aquesta normativa es va haver de perfeccionar i més endavant es definí com a veí, i, per tant, obligat a pagar consums, l'individu que tenint casa oberta hi residís, almenys, durant tres mesos a l'any. Aquesta és l'explicació a l'ordenació dels contribuents forasters en dues llistes, els considerats veïns -és a dir, amb casa oberta- i els forasters a seques. Però feta la llei feta la trampa i sembla que alguns d'aquests forasters amb casa oberta s'escapolien del poble just abans de complir els tres mesos, la qual cosa no era ben rebuda pels veïns, que veïen els luxes amb què vivien els rics senyors barcelonins i com, en el moment de pagar consums, estaven exempts, i en el moment de pagar la contribució territorial se'ls gravava la riquesa imposable amb un percentatge més baix. Possiblement en les reticències envers als forasters que tenien la riquesa menys gravada s'hauria de cercar una de les causes del malestar fiscal en general, però tampoc no s'han de menystenir les estructures clientelistes al voltant dels grans propietaris veïns i les servituds o antagonismes d'aquests amb els grans propietaris barcelonins, que feia que segons quin grup controlés el poder local, i com a conseqüència decidís les responsabilitats fiscals dels contribuents tant directes com indirectes, el repartiment desigual afectés un grup o un altre (39).

No tenim prou elements per afirmar amb certesa a quina de les causes s'ha d'atribuir les protestes per consums que hi va haver a Sant Vicenç, entre 1875 i 1880. És interessant, però, constatar que en els mateixos anys en què hem detectat una tendència a la resistència fiscal

en la tributació de rústica també hi van haver problemes amb la contribució de consums. Tot i que era una contribució molt menor en quantia que la territorial, hem calculat que equivalia a una tercera part d'aquesta. Era, per tant, una quantitat gens menyspreable i que deuria ser feixuga de pagar si tenim present que, al mateix temps, les contribucions directes tendien a créixer (40).

Del 7 d'agost de 1875 hem trobat una carta dirigida a l'ajuntament i signada per tres contribuents, Joan Martí Trenchs, Andreu Duran i Melcior Ferran, protestant per la manera com la Junta repartidora de l'impost de consums ha projectat l'assignació de quotes. Al dia següent l'Ajuntament rep una carta col·lectiva, signada per vint-i-tres contribuents que protesten pel mateix motiu, argumentant que no s'ha respectat la llei i que les quotes que es volen implantar en el repartiment de consums no són proporcionals als béns dels contribuents, perquè mentre "muchos se hallan excesivamente gravados otros no pagan, no con mucho, lo que les corresponde". Acusen els membres de la junta d'actuar per interès particular i de manera egoista i sol·liciten una rectificació del document. Dos dies després arriba una carta individual de Ramon Ros, gran propietari, redactada en termes similars. En ella es denuncia que no s'han observat les formalitats establertes per la llei i que les quotes no són proporcionals a la riquesa dels contribuents, i exposa el seu cas: "la mia excede en mucho lo que en justicia me corresponde puesto que hay propietarios que poseen mucha más propiedad y tienen señalada la cuota mucho mas baja". Obviament demana una rebaixa (41).

La conflictivitat entorn del repartiment de l'impost de consums continua durant els anys següents. Al 20 de juny de 1880 arriba a l'ajuntament una protesta, avalada per 27 signatures i encapçalada per Gabriel Llopart -gran contribuent- i Andreu Duran. Al desembre de 1882 en Joaquim Comas Passarell fa arribar també la seva protesta.

Dels fets fins ara analitzats se'n despren una conclusió. El malestar fiscal a la comarca, concretat en actituds de resistència fiscal passiva i en les portestes per consums, existia molt abans de l'arribada de la fil·loxera. L'estructura política de la Restauració, fonamentada en el sufragi censitari, íntimament lligat al repartiment tributari, no va saber o no va voler imposar la seva autoritat en l'aspecte fiscal Aixó va comportar que la Restauració fos, en l'aspecte tributari, un dels períodes més inoperants de l'estat lliberal del XIX, malgrat la progressiva pressió fiscal exercida sobre l'agricultura.

La manca d'autoritat fiscal reflectia simplement la feble autoritat política i moral de l'Estat, situació que s'agreujà cap a finals de segle. El desgavell fiscal i el buit de documentació que hi ha entre 1873 i 1923 al Baix Llobregat, corrobora la crisi del sistema de la Restauració en aquest aspecte.

8.3. La fil·loxera al Baix Llobregat.

8.3.1. L'arribada de l'insecte a la comarca.

A la comarca del Baix Llobregat el temible hemípter va arribar entre 1886 i 1890 .Si observem el mapa que hem elaborat sobre les vies de penetració a la comarca i la llista dels pobles que al 1890 van declarar tenir vinyes invadides per la fil·loxera (42) hom arriba a la conclusió que la plaga tingué dues vies de penetració : l'una pel Barcelonés i l'altra pel Vallès.

Mapa 8.1.

Vies de penetració i d'expansió de la fil·loxera. Baix Llobregat, 1890.

Al 1886 la fil.loxera estava declarada al Barcelonès i a Castellbisbal. Després dels avalots del Maresme (1883-84), la lluita contra la plaga havia caigut un altre cop en un període d'inacció, com s'esdevingué després dels fets de Llers (1879) quan la fil.loxera només es localitzava a l'Empordà (43). Quan al 1886 la fil.loxera arribà a Barcelona hom vivia els avenços de la plaga en un clima més serè que als anys anteriors a causa de la inactivitat de les Comissions de Defensa contra la Fil.loxera. Sabem que la plaga es dirigí del Maresme cap a Badalona i d'allí, resseguint les faldilles de la serra de Colserola, va arribar a Sant Just, poble que esdevindrà el que més hectàrees infectades tenia de la part baixa de la comarca. Però des del Maresme la fil.loxera també pernetrà pel passadís del Vallès, i des de Sant Cugat del Vallès i Rubí, seguint la riera de Rubí, arribà a Castellbisbal al 1886. A partir d'aquest focus travessà el Llobregat i s'expandí cap a la zona nord de la comarca amb molta intensitat i penetrà ràpidament cap al Penedès i l'Anoia.

Quadre 8.13.

La fil.loxera al Baix Llobregat i en alguns pobles veïns-1890.

Pobles	Hectàrees fil.loxerades
Castellbisbal	27.5
Collbató	23.5
Esparraguera	21.5
Esplugues	5.5
Fontrubí	11.5
Gelida	51
Rubí	34.5
Santa Coloma de Cervelló	4.5
Santa Creu d'Olorde	9.5

Sant Esteve de Sesrovires	25.5
Sant Feliu de Llobregat	7.5
Sant Just Desvern	43
Sant Llorenç d'Hortons	27

A la llista hi hem adjuntat alguns pobles que no són de la comarca per tal de poder copsar gràficament les vies de penetració al Baix llobregat i les d'extensió a comarques veïnes. Si excloem les hectàrees fil.loxerades de Fontrubí, Rubí, Castellbisbal i Collbató, pobles que no pertanyen al partit judicial de Sant Feliu de Llobregat, podem afirmar que al Baix Llobregat, al 1890, existien 195 hectàrees de vinya invadides, que, pel cap baix, devien representar uns 1.056.900 ceps (44). Tanmateix a la llista de pobles fil.loxerats al 1890 hi ha els productors més importants del partit judicial: Gelida produïa aleshores 22000 hectolitres, Sant Llorenç d'Hortons 18000, Sant Esteve de Sesrovires 17000 i Esparreguera 14500 (45).

Al 1890 la comarca del Baix Llobregat, contrastant amb la imatge que hom pugui tenir de zona especialitzada en fruiters a la vall mitjana i en cereals-hortalisses al delta, dedicava una gran extensió de les terres de muntanya a vinya, cultiu que havia augmentat notablement amb la presència de la fil.loxera a França. En el conjunt dels tretze municipis estudiats aquest fenomen pot observar-se clarament a la majoria dels pobles dels quals posseïm dades de cultius d'aquells anys (46).

Els pobles de la zona nord de la comarca, que hem exclòs de la nostra àrea d'estudi, són els que cultivaven més vinya i oferien una fesomia agrària semblant a la de les comarques limítrofs: el Penedès, l'Anoia i el Bages, tres comarques eminentment vitivinícoles. La inclusió d'aquests pobles, tal i com els correspon com a integrants del partit judicial de Sant Feliu de Llobregat, és el que explica la importància de la vinya a la nostra comarca segons les dades de 1890

oferides per R. RODIG ARMENGOL (47): en hectàrees ocupa el quart lloc de la província de Barcelona, en hectolitres el cinquè i quant a rendiments el desè. Aquesta desproporció dels rendiments és justicable, en una zona tan propera a la gran ciutat, per què les millors terres eren ocupades per altres conreus de fàcil comercialització. De fet, sobre el total d'hectàrees de vinya les 195 fil.loxerades són ben poca cosa: representen el 1,36 %. Per tant, al 1890, la fil.loxera havia arribat a la comarca, però, quantitativament parlant, encara li quedava molta feina a fer.

De l'observació del mapa i de la llista hom dedueix que molts pobles de la vall mitjana i del delta encara no havien descobert el temible insecte a les seves vinyes. Pobles com el Papiol, Pallejà Sant Vicenç o Molins de Rei (48) no surten a la llista, i les notícies que en tenim ens informen que els estralls de la fil.loxera no van manifestar-se fins uns quants anys més tard (49).

Les diferents dades que hem pogut contrastar entre la informació extreta dels arxius municipals i la informació de la Comissió Central de Defensa contra la Fil.loxera no ens ajuden a precisar amb certesa la cronologia de l'extensió de la plaga als diferents pobles, fora de l'arribada de la fil.loxera a Castellbisbal al 1886 i les hectàrees infectades al 1890, ratificades amb escreix pel cas de Sant Feliu de Llobregat. Si que ens ajuden, però, a prendre consciència que, a la mateixa comarca, els ritmes d'expansió de la plaga van ser asincrònics i discontinuus. La imatge de la taca d'oli, que utilitzen els agraristes de l'època per descriure el moviment d'expansió de la plaga, i que intercala zones infectades amb zones sense contaminar, clapes que de moment no cauen víctimes de la fil.loxera, sembla confirmar-se a la comarca. Continuant amb la imatge literària podríem dir que més o menys simultàniament es va anar estenent la fil.loxera a partir de dues taques importants: la de Sant

Just i la de Castellbisbal. Les declaracions de vinyes fil·loxerades de Sant Feliu de Llobregat ho ratifiquen (50).

Quadre 8.14.

Arribada de la fil·loxera, replantacions i pèrdues, Sant Feliu, 1894-95.

Any	Núm.casos	Extensió	replantació	Cul(ca i e)	Pèrdua pst.
1890	61	182mj 12md	1894	41 mj 13 md	14.319,8
1891	26	79mj 7 md	1894	3 mj 4 md	4.404,2

Segons aquestes dades, que cronològicament coincideixen amb les oficials, la invasió havia afectat moltes més hectàrees de vinya de Sant Feliu que les que constaven oficialment. Hem de tenir present que aquestes dades estaven orientades a demanar l'exempció fiscal per les 262 mujades 3 mundines que representaven els 87 casos declarats entre 1890 i 1891 i, per tant, hom té tendència a inflar-les, a més, el document va ser redactat uns anys més tard.

Un altre fet, però, que corrobora que al Baix Llobregat hi restaren zones sense infectar -quan la plaga ja havia travassat el Llobregat a l'altura de Castellbisbal i havia penetrat a les comarques veïnes de l'Anoia i el Penedès, i fins i tot al Bages,- és la insistència dels agraristes de l'època que les vinyes de les terres planes del Llobregat no havien estat contaminades, ratificant així l'observació que ells mateixos feien que la humitat era un enemic de la fil·loxera i que per això una de les formes de lluitar contra el temible insecte que havia tingut èxit a França i a zones on era possible fer-ho consistia a inundar els vinyars (51).

Finalment, hem de tenir present que quan arriba la plaga al Baix Llobregat ja s'havien consolidat les alternatives de lluita contra l'insecte -únicament semblava tenir èxit el sulfur de carboni- i la inevitable substitució dels ceps europeus pels de peu americà, ja que malgrat les clapes indemnes i la reeixida parcial d'alguns mètodes

insecticides, la mort dels ceps antics acabà esdevenint arreu.

Girona i Trius estableix quatre períodes del procés d'invasió fil.loxèrica (52). Primer: contra la invasió, des del descobriment de la plaga fins al 1879, any en què traspassa la frontera per l'Empordà. Segon: contra la difusió, de 1879 a 1886, anys en què la fil.loxera només està a Girona i que es combat per evitar la seva propagació amb diferents mètodes però cap de definitiu. Tercer: acceptació de la replantació amb ceps americans, de 1886 a 1891, període en què la invasió, després de penetrar a la província de Barcelona es difon per tot Catalunya. Quart i darrer: reconstitució de la vinya amb peus americans, els problemes que es discutiran seran les noves tècniques vitivinícoles, perquè hom accepta de manera generalitzada que la vinya s'ha de reconstruir amb peus americans. No estem gaire d'acord amb la cronologia del tercer període, però sí amb la seva caracterització. Nosaltres el fariem arribar fins al 1893, any en què sembla que l'expansió de la plaga es generalitzà arreu de Catalunya. Seguint aquesta periodització l'arribada de la plaga al Baix Llobregat es situa en el moment en què l'alternativa de replantar les vinyes mortes amb peus americans s'estava consolidant. Per tant, a diferència de les primeres comarques fil.loxerades en que durant uns anys es lluitava contra la plaga a les palpentos, quan aquesta arribà al Baix Llobregat els viticultors ja estaven resignats a la mort dels ceps però coneixien amb certesa la manera de reconstruir la riquesa vitícola gràcies a les desgràcies i fracassos que havien viscut les comarques que l'havien precedit en la invasió.

8.3.2.Fil.loxera i qüestió fiscal.

Gràcies a la documentació que hem trobat en diversos arxius municipals ens atrevim a afirmar que entre 1902 i 1905 es varen fer

efectives les baixes per fil·loxera, però ben aviat aquesta disminució de la riquesa imposable va ser revisada per l'Administració que va enviar inspectors amb l'objectiu de posar al descobert l'ocultació fiscal que s'amagava darrera els expedients de fil·loxera. De fet, els pobles estafaven l'Administració i, lògicament, les inspeccions detectaven els fraus fiscals. Es produïa un estira i arronsa on cadascuna de les parts tenia raó: els pobles no varen veure acceptades les seves demandes d'exempció fins quasi deu anys després de la temible plaga, i, aleshores passava que quan es feia efectiva la baixa tributària el terreny desgravat podia estar perfectament en plenes condicions d'explotació, per tant els inspectors sempre trobaven ocultacions.

En aquest apartat volem reflexionar sobre aquesta problemàtica des d'una doble vessant: el de les demandes d'exempció (1891-1905) i el de les inspeccions fiscals (1908-1909). Tant per a l'estudi d'aquests problemes com per a l'anàlisi de les conseqüències socials de la plaga és interessant utilitzar com a fonts els llibres d'actes de les juntes pericials i els apèndixs dels Amillaraments. Per als tres pobles en que hem localitzat documentació sobre la fil·loxera -Pallejà, Molins de Rei i Sant Feliu - han estat les fonts que més hem emprat (53).

a) Demandes d'exempció

La primera demanda que hem localitzat (1894-95) ha estat la de les 87 vinyes infectades de Sant Feliu als anys 1890-91, però no consta que tingués efectivitat, ja que el líquid imposable de l'any fiscal següent resta immutable (54). El mateix s'esdevé amb la demanda que fa Molins de Rei l'any 1901 i que resumim a continuació:

Quadre 8.15.

Molins de Rei, 1901.

	Hectàrees	Riquesa imposable	Cupo
Vinyes amillarades	221	9334	1875
Vinyes fil.loxerades	221	904	180
Baixa riq. imposable		8430	
Baixa en el cupo			1695

A Molins de Rei hem trobat una segona demanda d'exempció o baixa tributària del 28 d'octubre de 1904, en què se sol·liciten rebaixes pels terrenys fil.loxerats -només es concedia exempció per deu anys quan es replantava amb ceps americans, sinó s'havia de pagar com a erm o pel nou cultiu substitutori- pertanyents a 46 propietaris, que en total feien una demanda per 152,55 hectàrees i representaven una riquesa imposable de 7621,55. Hom té la impressió que la dada de 221 hect de 1901 era exagerada. Sembla com si en lloc de fer un recompte minuciós es fes una demanda global per tota la vinya del municipi, i, evidentment aquest procediment no era acceptat per la Direcció General de Contribucions que volia una relació individualitzada de les baixes (55).

En canvi, l'extensió de 152,55 hectàrees per a la qual es demana exempció al 1904 quasi coincideix amb les 159,61 hectàrees de vinya que existien a Molins de Rei al 1906. D'aquest fet hom en pot deduir que, per aquesta data, una bona part de vinyes fil.loxerades havien estat replantades amb peus americans. El que interessa remarcar, des del punt de vista fiscal, és que les 69 hectàrees restants (que manquen per arribar a la demanda d'exempció de 1904) es declararan ermes, quan en realitat una bona part es dedicava a conreus més productius i només unes poques es convertirien en bosc. Del conjunt de les 170 parcel·les pertanyents als 46 propietaris que demanen rebaixa

fiscal, 117 són de vinya americana , 3 de vinya i 50 d'erm.

Aquestes baixes es faran finalment efectives entre 1901 i 1905, any en què s'observa la rebaixa de la quota municipal. Han passat més de deu anys després de l'arribada de l'hemípter a la comarca i ja hi ha hagut temps perquè la capacitat de recuperació de la vinya comenci a notar-se.

A Pallejà passa quelcom semblant, el quadre següent resumeix el valor de les baixes.

Quadre 8.16.

Demandes d'exempció tributària per fil.loxera. Pallejà 1905.

	(A)	(B)	(C)	
Vinya replant. Líquid imposable amb cep amerc. abans fil.loxera	Líquid imposable post-fil.loxera	Diferència absoluta	% de C sobre A	
183 Ha 78a 99c	11.391.22 pts.	733.34 pts.	10.657.88	1553.33

Aquest quadre és un breu resum de demandes individualitzades que consten al llibre d'actes de Pallejà del dia 23 d'abril de 1905. La demanada efectiva s'efectua un any després que a Molins de Rei però, globalment, totes els dades convergeixen a ratificar que entre 1900 i 1905 es van reconèixer finalment les baixes per fil.loxera als pobles de la comarca. La tendència a la baixa tributària a Pallejà encara s'accentuà més al 1910, no sabem però si era reflex dels mecanismes de compensació fiscal que els pobles organitzaven arran del reconeixement tan tardà de les baixes per fil.loxera o bé simplement que la crisi agrària no començà a superar-se fins als anys vint (56).

A partir de 1907 aproximadament els enginyers responsables de la comprovació de l'estat dels terrenys fil.loxerats actuaren amb molta més duresa que no ho havien fet fins aleshores.

b) Ocultació fiscal i inspeccions post-fil.loxera.

A Fallejà i a Molins de Rei ,als anys 1908 i 1909, hi hagueren inspeccions fiscals, orientades en principi a comprovar l'estat en que es trobaven els terrenys fil.loxerats però que implicaren la riquesa rústica del municipi, en la mesura que una part dels terrenys fil.loxerats no es dedicà a la replantació amb ceps americans sinó a altres cultius. Aquest fet serví per posar al descobert quins tipus d'ocultació fiscal es practicaven a la zona, i, sobretot, quin tipus d'engany tributari propicià la crisi de la fil.loxera i també va servir per observar els cultius substitutoris de la vinya fil.loxerada.

A Molins de Rei ,dos anys abans de la inspecció, la junta pericial va ressenyar meticulosament les altes i baixes per ramaderia, potser en un acte d'aparent seriositat per tal que els enginyers no fixessin la seva mirada en la riquesa rústica. El resultat d'aquell llistat d'altes i baixes de ramaderia ens porta a la conclusió de que l'ocultació es manifestava sobretot en cavalls i vaques, i que, en canvi en mules i ases quasi no existeix (57).

Al 1909 l'ambient estava caldejat abans de la inspecció. Abans de l'acte del 4 de setembre de 1909 -que recull el resultat de la inspecció- havíem observat advertiments de l'enginyer-inspector dient que "la Brigada no ha descubierto aun terrenos ni finca que se hallen comprendidos en ninguno de los casos a que hacen referència los articulos del Reglamento citados" (58) i demanava que la junta pericial nomenés dos vocals per acompanyar la Brigada a comprovar els terrenys fil.loxerats "en su trabajo para comprobar y compensar las bajas producidas en la riqueza rústica de este pueblo por concepto de viñedos filoxerados". Uns mesos després (el 23 d'agost) es torna a reclamar el nomenament dels dos vocals. És a dir, els treballs d'inspecció anaven endavant i la junta pericial no s'ho prenia de bon grat, però finalment va nomenar els vocals (59).

Quadre 8.17.a

I. Resultat de la inspecció fiscal. Molins de Rei, 1909.

Cultius	Hect. declarades			Hect. inspecció			Hect. amb ocultació		
V	14	95	20	94	53	05	79	57	85
FCR	1	10	17	2	47	88	1	37	71
FCS	0	0	0	5	75	34	5	75	34
CR	5	4	95	10	92	55	5	87	60
CS	15	57	59	16	4	49		46	90
E	6	78	36	7	76	29		97	93
O	9	97	91	9	97	91	0	0	0
B		48	96		48	96	0	0	0

TOTALS	53	93	14	147	96	47	94	03	33

Aquest primer quadre (60) ens situa davant d'una realitat quantitativa bastant clara: segons la brigada de comprovació, de les 147 hectàrees investigades, en què hi hagué disminució de riquesa imposable per baixes de fil.loxera als anys anteriors, n'existeixen 94 en què es practica l'ocultació fiscal. La proporció és elevada: un 25,59% si considerem la superfície del terme i un 63,55 % del terreny inspeccionat.

El fet que les hectàrees inspeccionades siguin menors a les de l'expedient de la fil.loxera, que eren 152,55 hect, no és estrany, perquè també és inferior el nombre de propietaris inspeccionats que el que consta a l'expedient (46 al 1904 i 35 al 1909). Molt possiblement l'explicació rau en el fet que els petits propietaris que la brigada no ha inspeccionat no oferien sospites d'ocultació.

El següent quadre ens permet reflexionar sobre el caràcter qualitatiu de l'ocultació, perquè d'ocultació absoluta estricta n'hi ha molt poca (és el terreny no declarat del quadre b :6 hect 85 a.).

Quadre 8.17. b

II. Resultat de la inspecció fiscal. Molins de Rei, 1909.

Cultiu declarat per l'inspector (hectàrees).

	V	CR	CS	FCR	FCS	E
Cultiu declarat pel contribuent						
VA	54 93 29		46 90		5 38 62	
E	24 64 56					
CR				1 37 71		
CS					36 72	
No declarat		5 87 60				97 93

Totals	79 57 85	5 87 60	46 90	1 37 71	5 75 34	97 93

Les 79,57 hect declarades ermes o plantades amb mallol americà són en realitat, sempre segons la brigada de comprovació de terrenys fil.loxerats, vinya adulta. Quasi 6 hectarees plantades amb mallol americà són, en realitat, de cereals de secà i de fruiters- cereals de secà. Conreus mixtos són declarats com a conreus únics: els cereals de regadiu són en realitat cereals-fruiters de regadiu i els cereals de secà són cereals fruiters de secà (61). Finalment, des del punt de vista del valor de la riquesa produïda, les 5,87 hectàrees de cereals de regadiu no declarades són molt importants .

Quadre 8.17. c

III. Resultat de la inspecció fiscal. Molins de Rei, 1909.

	(A)	(B)	(C)	
Terres	Liquid imposable	Liquid imposable	Increment	% de
	abans inspecció	després inspecció	absolut	C sobre A
Hi ha ocultació	3698.32	10079.91	6381.59	172.55

No hi ha ocult.	220.77	220.77
Total	3919.09	10300.68

Aquest tercer quadre ens indica com va augmentar la riquesa imposable del municipi després de la inspecció: 6381.59 pessetes. Aquest valor quasi coincideix amb la quantitat en què s'incrementa la riquesa imposable de rústica entre 1910 i 1915 (6515 pts.). Una conclusió, almenys per al cas de Molins de Rei, s'imposa: la inspecció fiscal tingué la seva efectivitat, si bé no de manera immediata i, durant els anys següents, el líquid imposable de rústica s'incrementà. La resposta conjunta que, el 28 de maig de 1908, l'Ajuntament i la Junta Pericial de Pallejà fan a les certificacions de l'enginyer en cap de les brigades comprovadores de vinya fil.loxerada de Catalunya, és un document sintetitza els diferents tipus d'ocultació fiscal practicats a la comarca, per això hem cregut convenient de presentar-lo com a annex d'aquest capítol.

Arran de les inspeccions post-fil.loxèriques, l'Administració posà de relleu fraus i ocultacions qualitatives que ben segur eren pràctica habitual a la comarca. Declarar el secà per regadiu, classificar els terrenys en una categoria inferior a la real, l'ocultació absoluta de terres justificada per les riuades, la pràctica encoberta de conreus molt remuneradors a les portes de la gran ciutat com les hortalisses, en són algunes mostres. Però el conflicte obert que s'entrevéu en el document és la polèmica entorn l'exempció fiscal dels terrenys fil.loxerats. Segons la inspecció, per canvi de cultius s'han d'efectuar moltes altes. La Junta Pericial opina que els deus anys d'exempció que preveu la llei han de començar a comptar des del moment en què es concediex la baixa i que, per tant, la majoria dels terrenys inspeccionats són baixes. Molts fil.loxerats van haver de continuar pagant la contribució quan la vinya no produïa, mentre s'hi replantaren vinyes, es deixà la terra erma o bé es plantaren fruiters,

quan encara no se'ls havia reconegut la baixa tributària. I quan, finalment, aquesta fou reconeguda, els inspectors, en les seves visites, descobrien que la vinya ja estava en plena producció o que el nou cultiu alternatiu estava ben arrelat i pretenien que deixés de fer-se efectiva l'exempció. Aleshores les Juntes Pericials i els Ajuntaments rebutjaven, amb arguments semblants als que ho fan els homes de Pallejà, els resultats de la inspecció practicada per les Brigades de comprovació de terrenys fil.loxerats de Catalunya.

8.3.4. La substitució de la vinya fil.loxerada.

L'arribada de la fil.loxera al Baix Llobregat es produí quan la replantació de vinya amb peus americans ja s'havia imposat. Però no tots els terrenys fil.loxerats foren ocupats un altre cop per vinya. A la comarca, ultra els mallols americans, que servien únicament de peus d'empelt, la fruita i els cereals de secà ocuparen terrenys que al 1890 estaven dedicats a la vinya. Les terres marginals, que s'havien plantat de vinya durant els anys que la fil.loxera havia destruït els ceps francesos, es convertiren en erms o es reboscaren. A les millors terres de secà hom hi plantà fruiters. ¿Però, quin pes tingué la reconstitució de la riquesa agrícola postfil.loxèrica cadascun dels conreus alternatius?. Intentarem respondre a aquest interrogant amb les dades que tenim sobre els cultius posteriors a la crisi (62).

a) La vinya americana.

La cronologia tardana de l'arribada de l'insecte explica que el procés replantador comencés de seguida i amb més garanties que les que hom tenia quan es començà a fer a l'Empordà. Quan el Baix Llobregat començà a plantar mallols americans, que hom empeltava amb espècies del país, la qüestió que es debatia no era si s'havia de plantar o no

ceps americans, sinó quins d'aquests s'adaptaven millor als diferents sòls i donaven més bons rendiments.

L'any 1893 la Comissió Inspectora de Planters de Vinya americana de la província de Barcelona, dependent de la Diputació, explicava que la replantació amb ceps americans "marcha de manera satisfactoria". També posava de relleu la manca de mitjans econòmics de molts petits viticultors i denunciava l'obstacle que representava per a la reconstitució del vinyar "una desatentada cuestión social", és a dir les restitucions del domini útil de vinyes a l'antic propietari que adoptaren diverses formes segons la comarca i el tipus de contracte dominant. L'informe explica que, en general, la replantació es fa als terrenys més adequats, malgrat que l'aparició de clorosis, en alguns casos, i la poca resistència dels ceps híbrids a la fil·loxera, en altres, provoqui algunes decepcions.

A Castellbisbal, la Riparia donava bons resultats i desplaçava a l'Othello i al Jacquez. Al Fapiol, a la propietat del Sr. Joan Barba, s'havien plantat peus de Rupestris i Riparies, però l'empelt amb ceps del país havia resultat un fracàs a causa de la clorosis i el Jacquez no havia resistit la fil·loxera a les propietats d'Antoni Amigó (Can Millet), de Bartomeu Fagès (Can Adjutori), de Josep Calopa (Can Tintorer). La tendència a replantar amb peus Rupestris i Riparies, que s'adaptaven millor al terreny i podien ser empeltats de ceps dels país, s'anava imposant. Als altres pobles de la comarca, citats en l'informe de la Comissió, les valoracions variaven en funció de l'adaptació al sòl.

El problema a resoldre era que les Riparies i Rupestris, ceps americans purs, resistien bé la fil·loxera, però en terrenys calcaris era freqüent que hi aparegués la clorosi. En canvi, dos híbrids que no tenien aquest defecte, el Jacquez i la Berlandieri, perquè es mostraven resistents als sòls calcaris, tenien en contra altres inconvenients. El

Jacquez era poc resistent a la fil.loxera i al Berlandieri li costava arrelar bé i els seus empelts es desenvolupaven molt poc.

En resum, cap a l'any 1893, aquestes eren les orientacions de la replantació a la província de Barcelona: triomf dels peus americans purs i introducció de peus híbrids (cep americà amb Vinífera) quan la composició del sòl no acceptava cap altra alternativa (63).

Els tres anys que separen la redacció del Mapa vitícola de la província, de Roig Armengol, de l'informe comentat foren definitius per a l'afirmació de la Riparia i la Rupestris, ja que al mapa són citats com a bons ceps per empeltar i resistents a la fil.loxera, però sense el to emfàtic que utilitza l'Informe de la Comissió Inspectora. Roig Armengol recomana la Riparia en quart lloc i la Rupestris en vuitè i últim lloc. Per tant, l'aveng en la replantació de ceps americans entre 1890 i 1893 va ser definitiu (64), ja que és sabut que foren aquests peus els que protagonitzaren la replantació, juntament amb una participació menor del Berlandieri .

Intentem quantificar una mica aquestes reflexions. A Sant Feliu sabem que al 1894 hi havia 45 mujades replantades amb ceps americans, la qual cosa representava un 17,11% de la superfície fil.loxerada, que coincideix quasi amb l'extensió màxima que havia assolit la vinya al 1886 (128.29 hect). A Molins de Rei, al 1904 sembla que el 53,39 % de la vinya havia estat replantada amb ceps americans (65). A Pallejà, al 1905, només 183 hectàrees entraven a l'expedient d'exempció, que representaven un 53,14 % del total del sòl dedicat a vinya (66). Al mateix poble, la Junta Pericial protestava per les certificacions de la inspecció de 1908 i explicava que no poden haver-hi altes per canvi de cultiu perquè, segons la llei, hanvien d'haver passat deu anys des de la replantació que no havien passat. Per tant, al 1908 la replantació sembla que era recent, no sabem si de vinya o d'un altre arbrat.

b) Els conreus alternatius

A les dues ribes, la vinya no recuperà les terres ocupades abans de la fil·loxera, en perdé aproximadament la meitat. En alguns pobles, les vinyes de les terres planes foren menys atacades per la fil·loxera, però la humitat afavoria altres malalties que destruïen el fruit. Aquestes vinyes del frescal, conegudes en els documents fiscals de mitjan XIX amb el nom d'emparrats, es dedicaven bàsicament a la producció de raïm fresc per abastir Barcelona i només, excepcionalment, a la vinificació.

El "Resumen d'Agricultura" corresponent al 1894 explica com a les planes baixllobregatines la fil·loxera no havia fet tant mal com en altres comarques veïnes "però allí s'abaten damunt la vinya el mildiu i el black-rot, especialment en els raïms" (67). Rememorar l'especialització en fruita de la comarca, on les peres i les pomes jugaren un paper cabdal durant el segle XIX, al costat del raïm de taula, té per objectiu recordar que quan hom substituïa antigues vinyes per fruiters enllaçava amb una vella tradició de la comarca. Però la producció de fruita fins aleshores s'havia fet majoritàriament en terres de regadiu. Davant dels terrenys desallotjats de vinya per la fil·loxera hom s'enfrontava a un nou repte: consolidar l'especialització de fruita al secà.

Als pobles d'ambdues ribes, el creixement dels fruiters de secà fou general, juntament a un tímid increment dels cereals de secà i del conreu mixt cereals-fruïters. També va créixer l'erm i el bosc als pobles més allunyats de la gran ciutat, en canvi, als pobles més propers a Barcelona s'observava l'ocupació de sòl agrícola de secà per a usos urbans.

Aquestes foren les alternatives a la vinya que s'anaren consolidant. La més significativa, i que més ens interessa perquè

repercutirà de manera positiva en l'estructura agrària de la zona, és la intensificació i l'extensió de l'especialització de la producció de fruita. Pel que sembla, en principi eren els ametllers els que, com a fruiters de secà, anaren ocupant mujades a la muntanya (68). La bona adaptació dels peus d'ametller a aquelles terres va fer generalitzar l'empelt de presseguer (els famosos pressecs de vinya!) i d'altres fruiters i, d'aquesta manera, no únicament les terres de regadiu contribuïen a abastir de fruites Barcelona, sinó que ho començaven a fer les millors terres de secà. Així creix l'àrea dedicada a la producció de fruita a la vall mitjana, a la riba dreta les fruites que prenen més volada són les cireres i prunes i, a la riba esquerra, els pressecs i les prunes. Mentrestant al regadiu les pomeres i pereres de vella tradició continuaven sent importants, al costat dels emparrats, i barrejades amb cereals i hortalisses.

Un altre tret diferencial entre ambdues ribes és que a la dreta el reboscament fou més intens, els cereals de secà hi ocuparen més terres fil.loxerades i que el garrofer començà a expandir-se pel samuntà més aviat que a la esquerra.

Al delta, la vinya no fou mai tan important per causes edafològiques: hom reservava els sòls de llims al.luvials, sòls durs i profunds, per al conreu intensiu i, quan la vinya si estengué fou sobretot en forma d'emparrats. Tanmateix, la vinya s'havia estès per les zones muntanyosos del Miramar i del Garraf. Aquí tampoc no es tornà a recuperar el terreny fil.loxerat, però mentre a les zones planes del delta la vinya va desaparèixer, en les terres de muntanya es mantingué, tot i que retrocedint. Pel que sembla, els terrenys ocupats per antigues vinyes fil.loxerades foren destinats, en part, a la replantació de vinya americana, en part, a cereals i fruiters -aquest conreu amb molta menor extensió que a les dues ribes-, al creixement de l'erm, i, sobretot, es dedicà a l'extensió del garrofer, que a la zona

muntanyosa dels pobles dèltics ja tenia una certa tradició -a mitjan segle XIX és un conreu que trobem a tots els amillaraments, fet que no s'esdevé en els pobles d'ambdues ribes- i a un procés de reboscament bastant intens, la qual cosa ens fa suposar que en aquesta àrea les terres marginals van ser abandonades després de la crisi.

8.3.5. Conseqüències socials de la plaga i restitucions de domini útil, baixes per contribució i vendes.

E. Giralt va posar de relleu les conseqüències socials negatives de la crisi de la fil·loxera a Catalunya, amb implicacions jurídiques al voltant del contracte de la rabassa morta a les comarques vitivinícoles (69). Els estudiosos que posteriorment han analitzat el problema han coincidit amb Giralt en explicar com la mort dels ceps facilità la reversió del domini útil al titular del domini directe i com això comportà desnonaments i misèria a les comarques rabassaires (70). Recentment, al Congrés sobre el Centenari de la Fil·loxera alguns treballs presentats analitzaren la degradació de la rabassa i la conflictivitat social entorn de la reconstitució dels vinyars catalans postfil·loxèrics (71).

Al Baix Llobregat, molt abans de la crisi finisecular i del flagell de la fil·loxera, la degradació de la rabassa ja s'havia començat. L'ambigüitat jurídica que tendia a protegir al domini directe i que es posa de manifest en els contractes postfil·loxèrics de les comarques vitivinícoles de la Catalunya central (72) s'hi manifestà molt abans. A mitjan segle XIX quasi no es feien rabasses estrictes, la parceria a parts de fruits era el contracte dominant, i, als pobles més propers a Barcelona, la vinya fins i tot s'arrendava.

Al Baix llobregat, la parceria va ser el contracte emprat majoritàriament per l'expansió de la vinya. Aquest contracte adoptava

trets de rabassa en la mesura que hi havia una cessió de domini útil de caràcter gairebé emfitèutic. Tot i no ser la rabassa el contracte vitícola dominant, els efectes socials de la greu crisi vitivinícola es deixaren sentir també en la desposseïció dels petits cultivadors directes en les formes següents: 1) reversió del domini útil de parcera a propietaris, 2) canvi de nom de la contribució de peces de terra dedicades a vinya de l'arrendatari a l'arrendador i 3) venda de petites propietats vitícoles.

Hem elaborat uns quadres sobre aquesta problemàtica social per a Sant Feliu i Fallejà que ens ajudaran a seguir el procés (73):

Quadre 8.18.

Restitució del domini útil de parceries. Sant Feliu (1887-1925).

Propietari	Parcer	any	hectàrees	liq. imp.
Joan Batllori	Jaume Molins	1888	0,7344	35
Joan Batllori	Josep Montané	1888	0,7344	35
Miquel Ricart	Francesc Cumellas	1891	0,4896	30
Miquel Ricart	Francesc Cumellas	1891	0.6732	27,50
Miquel Ricart	Pere Campderros	1896	? 0,7344	37
Joana Riera	Ventura Colominas	1899	0.7650	43,25
Miquel Ricart	Antoni Salabert	1900	0.4896	25
Miquel Ricart	Francesc Ximenis	1901	1,8361	90
Ricard Grases	Llorenç Ribas	1904	0,7344	45
Ricard Grases	Ramon Guiu	1904	0.3672	18,75
Ricard Grases	Elies Molins	1904	0,7344	45
Pere Torres	Antoni Comas	1924	0,5508	57,50
Joan Planas	Pere Campreciós	1924	0,4896	56,25
Josep Ricart	Bonaventura Raspall	1925	1,1017	45,63
TOTAL			10,4348	590,88

Les quatre primeres parceries que restitueixen el domini útil entre

1888 i 1891, no esmenten explícitament la fil·loxera com a causa de destrucció de la vinya; segurament ho deuria ser, però no oblidem que les altres malures de la vinya, com el míldiu i el black-rot, feia temps que la fuetejaven. A partir de 1896, en les restitucions queda ressenyat que és a causa de la mort dels ceps provocada pel temible hemípter que el domini útil retorna o es restitueix als propietaris. Els tres darrers casos, de cronologia molt tardana, s'han d'analitzar dins d'una altra òptica: els parcers (antics emfiteutes- rabassaires ?) van continuar pagant tota la contribució de la peça que conreaven i, per tant, el seu domini útil sobre la terra va quedar protegit. B.Raspall, malgrat que era parcer, era un pagès il·lustrat que tenia un lloc de treball no-agrícola. Els seus recursos econòmics aliens a l'agricultura li van permetre fer front al fisc i preservar el domini útil de la seva vinya fins al 1925 (74). Finalment, la família Ricart, que és la família santfeliuena que més es beneficia del procés de recuperació del domini útil, aconsegueix la plena propietat de les terres que posseïa Bonaventura Raspall: havien passat trenta-cinc anys des que es va declarar la fil·loxera a Sant Feliu.

Quadre 8.19.

Vendes de vinyes per quinquennis. Sant Feliu de Llobregat 1890-1925.

	Nombre vendes	vinyes	% Total	RDU
1890-1895	15	9	60	3
1896-1900	11	5	45	2
1901-1905	7	4	57	4
1906-1910	16	13	81.25	
1911-1915	14	12	85.71	
1916-1920	16	5	31.25	
1921-1925	35	24	68.57	3

Aquest quadre ens indica com davant de la impossibilitat econòmica

de reconstruir les vinyes, procés que exigia una forta capitalització, i de fer front, al mateix temps, a les càrregues tributàries alguns petits pagesos opten per vendre. Les crisis de malvenda dels primers anys del segle també degueren tenir la seva incidència en aquests moviments de vendes de vinyes (75). Al quinquenni 1901-1905 hi ha un reflux de vendes, atribuïble possiblement al fet que durant aquells anys es van reconèixer les baixes tributàries per culpa de la fil·loxera. De 1911 a 1915 s'assoleix el percentatge de vendes més alt dins el conjunt de totes les vendes del municipi (85,71%), però el nombre de vendes més elevat en xifres absolutes correspon al quinquenni 1921-1925. No s'ha d'oblidar, però, que havia començat la Dictadura de Primo de Rivera i que això, sens dubte, va fer que les vendes es registressin amb major rigor, paral·lelament a l'enduriment de la fiscalitat.

A Pallejà, entre 1894 i 1899, hi ha també diverses renunciacions per part de "arrendatarios aparceros" al domini útil sobre vinyes, la primera que es realitza, de 1894, no esmenta encara la fil·loxera com a causa de la restitució, però a partir de l'any següent el fet que les vinyes estiguessin "infestadas totalmente de filoxera" és la causa adduïda per restituir.

Quadre 8.20.

Restitució del domini útil de parceries. Pallejà (1894-1898).

PROPIETARI	PARCER	ANY
Jacint Bosch (Terrassa)	Francesc Sala, Pj	1894
Fau Xancó Juncosa, Pj	Josep Juncosa Cardona, Pj	1895
Pere Bosch (Terrassa)	Sebastià Ollé Roca (Cervelló)	1896
Pere Bosch "	Antonio Riba Grau "	1896
Pere Bosch "	Josep Campderros "	1896
Jacint Bosch "	Salvador Roca Petit "	1897

Els beneficiaris d'aquestes restitucions són els grans propietaris, la família Bosch de Terrassa -emparentada amb els Tobella- és la més afavorida, però Eulàlia Parés era la vídua d'un gran propietari pallejanenc, J.Albareda.

Quadre 8.21.

Baixes de contribució de parcers. Pallejà (1903-1905).

Nou contribuent, propietari	Parcer-baixa	any
Mercè de Sentmenat i Despujol,B	Joan Parera Carreras	1903
Josepa i Francesca Roldan ,B	Pau Llorens Via	1903
Francesca Tobella (Terrassa)	Antoni Albertí	1904
Pau Madorell ,MR	Pau Urpinás	1905

Desconeixem exactament a partir de quines relacions contractuals es realitzen els canvis de nom de contribuents a favor del domini directe. En principi, les altes tributàries es fan a partir de "arrendamientos", però com que en dos casos es parla de parts de fruits pensem que en realitat eren parceries considerades com arrendaments, perquè aquesta fórmula jurídica afavoria la recuperació de la propietat absoluta per part del domini directe. Els arrendataris que, segons la llei, no els tocava pagar la contribució malgrat la llei l'havien pagat Però davant de la situació de crisi econòmica ,la responsabilitat tributària es traspassa a l'arrendador, no sabem si per incapacitat econòmica de l'arrendatari-parcer o a causa d'una estratègia conscient per part del domini directe.

Encara cal treballar molt per treure l'entrallat de les conseqüències socials negatives de la crisi fil.loxèrica a la comarca . Aquestes dades de Sant Feliu de Llobregat i de Pallejà poden servir de pautes a seguir al moment de fer un treball més sitemàtic i aprofundit sobre el tema. Una reflexió, però, sembla prou clara. A la riba

esquerra, l'existència de llocs de treballs a la indústria va suavitzar les conseqüències de la crisi finisecular (pensem amb l'exemple concret de Bonaventura Raspall). En canvi, als pobles més eminentment agrícoles l'expulsió de la terra dels petits cultivadors directes, els parcers o xermataires com hom els anomenava, tingué una incidència negativa més intensa. El sector vitícola, però, no recuperà la importància que tenia poc abans de la fil·loxera, quan Sant Feliu de Llobregat era el quart partit judicial de Catalunya en extensió de vinya.

8.4. La sortida de la crisi: creixement de la riquesa agrícola veïna.

L'increment de la riquesa agrícola veïna durant les primeres dècades del segle XX que hem observat analitzant la documentació fiscal, pot ser degut a una erosió del sistema tributari tendent a afavorir la gran propietat forastera gràcies a actuacions caciquils. Tanmateix, el títol d'aquest apartat atorga a la recuperació de la riquesa agrícola veïna un paper positiu de protagonista en la sortida de la crisi. En que ens basem per defensar aquesta hipòtesi?

En primer lloc, el fenomen és massa general i massa intens per atribuir-lo únicament a una distorsió del sistema fiscal a favor dels grans propietaris. A més, altres fonts no fiscals contribueixen a ratificar la idea que, a partir de la segona dècada del segle XX, la petita i mitjana propietats baixllobregatines, especialment la de les dues ribes, van viure uns anys d'expansió i creixement gràcies a una recuperació econòmica notable, com ho demostra la seva participació en l'exportació d'hortalisses i fruites.

L'anàlisi de sèries que relacionen la riquesa imposable de rústica i pecuària segons que els contribuents siguin forasters o veïns ens dóna una visió global i dinàmica del fenomen. A partir dels resums

municipals del "Repartimiento individual...." de gravació de la riquesa hem pogut elaborar-les (76). Ens hagués agradat tenir les sèries 1850-1930 completes de tots els pobles, però no ha estat possible per manca de documentació. Malgrat tot, oferim també les sèries incompletes quan aquestes són significatives (77).

En l'anàlisi dels quadres cal tenir present que la riquesa forastera està composta majoritàriament per la riquesa dels propietaris barcelonins. Territorialment les dades indiquen que la propietat forastera tenia molta importància en els pobles propers a Barcelona. El Prat, Sant Joan Despí i Sant Boi són els pobles que tenien els valors absoluts més alts de riquesa forastera, destacant el cas del Prat on el control de la riquesa rústica estava quasi totalment en mans barcelonines (78). A aquest conjunt hi podríem afegir Cornellà, poble per al qual no hem pogut elaborar el quadre per manca de dades, del qual sabem que a mitjan segle XIX, la propietat forastera era molt important i que va assolir nivells semblants o superiors als de Sant Joan (79).

La presència de la propietat forastera era dinàmica i anà canviant durant el llarg període estudiat que va de 1850 a 1930. Per facilitar l'anàlisi d'aquest procés hem subdividit el període en dos, que coincideixen amb els que hem establert en l'estudi de l'evolució de la riquesa imposable i la quota de participació tributària: primer període de 1850 a 1890 i segon període de 1895 a 1930.

Reflexionem, primerament, sobre els quadres de la riba esquerra, tenint presents el períodes estipulats, les dades no les oferim desglossades en els dos períodes per manca de documentació.

Quadre 8.22.

Riquesa rústica de veïns i forasters. Sant Joan Despí (1885-1915).

1-forasters 2-veïns ratio de 1/2

1885	47.705,00	14.751,00	3,23
1890	48.997,00	13.481,00	3,63
1895	48.483,00	13.995,00	3,46
1900	48.210,00	14.168,00	3,40
1905	48.568,00	14.045,00	3,46
1910	55.282,00	15.487,00	3,57
1915	54.844,00	15.950,00	3,44

Durant el primer període (1850-1890), la propietat forastera creix, i justament ho fa més en el poble on ja era més elevada : Sant Joan. Respecte a aquesta població podriem afirmar al 1890 els veïns només controlen una quarta part de la riquesa .

En canvi, durant el segon període (1895-1930), la tendència s'inverteix ja que sembla que la propietat forastera reculi. A Sant Joan l'índex F/V es manté bastant homogeni amb tendència a la baixa i lleugeres oscil·lacions , però la sèrie s'interromp al 1915 .

Quadre 8.23.

Riquesa rústica de veïns i forasters. Sant Feliu de Ll.(1855-1930).

	1-forasters	2-veïns	ratio de 1/2
1855	40.390,50	47.465,25	0,85
1870	25.584,00	25.392,75	1,01
1880	28.312,20	22.760,00	1,24
1888	26.177,00	23.797,38	1,10
1900	27.716,38	22.367,63	1,24
1910	28.049,65	22.435,13	1,25
1920	43.919,20	34.844,80	1,26
1930	65.105,40	57.962,60	1,12

A Sant Feliu i a Molins de Rei fins al 1925 la propietat forastera guanya terreny , però al 1930, en ambdós pobles havia retrocedit davant la veïna. Cal remarcar aquí el cas de Molins de Rei perquè és l'únic

poble de tots els estudiats en què la riquesa veïna no és mai sobrepassada per la forastera, tot i la lleugera tendència a augmentar d'aquesta darrera.

Quadre 8.24.

Riquesa rústica de veïns i forasters. Molins de Rei (1850-1930).

	1-forasters	2-veïns	ratio de 1/2
1850	8.611,50	61.121,25	0,14
1860	1.481,25	36.127,00	0,04
1880	4.676,45	36.357,88	0,13
1885	5.323,70	35.011,00	0,15
1890	10.529,00	29.926,00	0,35
1895	6.215,00	35.508,00	0,18
1900	8.882,00	32.841,00	0,27
1905	7.103,00	34.635,00	0,21
1910	17.362,50	17.899,50	0,97
1915	18.682,50	23.094,50	0,81
1920	33.875,50	34.101,50	0,99
1925	41.000,50	45.021,44	0,91
1930	35.199,26	71.512,07	0,49

Podem doncs defensar la hipòtesi que Molins de Rei es troba a l'extrem oposat del Prat. Mentre que en aquest poble dèltic la riquesa forastera assoleix els valors més elevats, Molins de Rei és el poble que té una riquesa agrícola veïna major.

Què succeeix a l'altra riba? El comportament de la riquesa forastera és molt similar. De l'interval 1850-1890 només tenim dades suficients de Santa Coloma de Cervelló i de Sant Boi i, en ambdós pobles, es repeteix la tendència a l'alta de la riquesa forastera

Quadre 8.25.

Riquesa rústica de veïns i forasters. San Boi de Ll. (1850-1930).

	1-forasters	2-veïns	ratio de 1/2
1850	96.761,00	53.239,00	1,82
1875	71.606,00	46.448,00	1,54
1885	77.680,00	35.220,00	2,21
1895	76.242,00	34.286,00	2,22
1900	76.422,00	34.036,00	2,25
1905	77.772,00	33.353,00	2,33
1910	89.376,00	29.377,00	3,04
1915	90.416,00	28.337,00	3,19
1920	88.147,50	30.605,50	2,88
1925	102.532,75	45.908,25	2,23
1930	127.933,45	57.618,55	2,22

El cas de Sant Boi ens crida particularment l'atenció : amb deu anys, de 1875 a 1885, l'índex passa d' 1,54 a 2,21. Sembla com si la crisi cerealícola -existien més de 1000 h. de cereals al 1861 que representaven el 47,92 % del sòl cultivat- i les malures "noves" de la vinya, es a dir a l'oidium i al black-rot, que ocupava 401 h. (19,1 %), haguessin fet trontollar la capacitat econòmica dels pagesos santboians molt abans de l'arribada de la fil·loxera. A Sant Boi, a més, per aquestes dates, s'observa una forta davallada demogràfica que pot ajudar a explicar aquest canvi: durant el quinquenni 1873-1877 el creixement vegetatiu és negatiu (-54,49). El mal estat sanitari del poble i una població molt envellida poden explicar aquesta situació, però tant la pèrdua de població en termes absoluts com en creixement vegetatiu són els valors més baixos dels tretze pobles estudiats.

Quadre 8.26.

Riquesa rústica de veïns i forasters. Santa Coloma de C. (1860-1930).

	1-forasters	2-veïns	ratio de 1/2
1860	3.649,50	25.981,75	0,14
1865	3.225,00	26.352,50	0,12
1870	2.864,00	26.724,00	0,11
1875	2.695,74	26.892,00	0,10
1880	2.696,24	26.892,00	0,10
1885	15.596,81	15.912,19	0,98
1890	15.707,00	15.802,00	0,99
1895	14.954,00	14.689,00	1,02
1900	13.669,00	15.974,00	0,86
1905	17.022,00	12.621,00	1,35
1910	12.390,35	10.255,65	1,21
1915	17.361,98	12.281,42	1,41
1920	16.198,00	13.445,40	1,20
1925	22.248,47	14.805,53	1,50
1930	27.429,30	18.888,70	1,45

L'increment de la propietat forastera a Santa Coloma de Cervelló entre 1880 i 1885 correspon quasi exclusivament a la compra dels terrenys de la futura Colònia Güell, per part de Joan Güell i Ferrer. Entre 1895 i 1900 sembla que la riquesa veïna es recupera, però la tendència a l'increment de la riquesa forastera serà constant els anys posteriors excepte l'interval 1925-1930 on de nou la riquesa veïna es revifa.

Quadre 8.27.

Riquesa rústica de veïns i forasters. Fallejà (1890-1930).

	1-forasters	2-veïns	ratio de 1/2
1890	10.525,50	17.519,50	0,60
1895	13.361,00	14.684,00	0,91
1900	15.385,50	12.659,50	1,22
1905	16.670,25	10.906,50	1,53

1910	8.478,92	8.631,08	0,98
1915	17.406,34	10.288,66	1,69
1920	18.629,96	9.027,54	2,06
1925	22.597,45	11.974,55	1,89
1930	28.521,13	14.693,87	1,94

Quadre 8.28.

Riquesa rústica de veïns i forasters. Sant Vicenç (1895-1930).

	1-forasters	2-veïns	ratio de 1/2
1895	20.088	28.051	0,72
1900	20.819	27.320	0,76
1905	21.631	26.820	0,81
1910	21.943	26.508	0,83
1915	22.950	25.501	0,90
1920	22.360	26.091	0,86
1925	32.795	27.103	1,21
1930	33.433	41.439	0,81

Globalment al període de 1895 a 1930 la propietat forastera decau. Als quatre municipis, durant les dues primeres dècades del segle XX, la riquesa forastera es manté a l'alça i assoleix els màxims entre 1915 i 1925, però durant aquest interval baixa a quasi tots els municipis. A Pallejà, que com s'indica en analitzar els índexs de concentració era el poble que havia sofert un procés de concentració més important durant el canvi de segle, és on augmenta més la riquesa forastera, arribant al màxim al 1920. Tanmateix, als anys següents torna a davallar. Sant Vicenç i Sant Coloma assoleixen el màxim de riquesa forastera l'any 1925 i inicien als anys posteriors l'increment de la riquesa veïna. La riquesa veïna de Sant Boi continua disminuint fins al 1915, any en què arriba a un índex F/V molt elevat: 3,19. Tres quartes parts de la riquesa agrícola santboiana estava en mans de forasters,

majoritàriament barcelonins. En els anys posteriors a Sant Boi hom observa una recuperació de la riquesa agrícola veïna.

Així doncs, el comportament global de les dues ribes és bastant semblant: increment de la riquesa agrícola forastera -tendència que s'inicia a finals del segle XIX i es manifesta fins a inicis de la tercera dècada del segle XX- seguit d'una recuperació de la riquesa veïna quan hom comença a sortir definitivament del llarg túnel de la crisi, canvi que en alguns pobles no es reflecteix tributàriament fins a les portes de la Segona República.

Vegem ara quin és el comportament del pobles del delta.

Quadre 8.29.

Riquesa rústica de veïns i forasters. El Prat. (1880-1895).

	1-forasters	2-veïns	ratio de 1/2
1880	125.679,15	11.230,96	11,19
1885	113.823,59	19.767,77	5,76
1895	116.872,82	18.034,75	6,48

Durant el primer període, el Prat té un comportament diferenciat: aquí la riquesa rústica forastera tendeix a baixar, però la sèrie és incompleta i no podem oferir una visió global. Tinguem present únicament que era el poble que tenia una riquesa rústica més depenent dels forasters, fet que queda corroborat observant els quadres sobre la gran propietat forastera del poble (apartat 7.2.1 c).

Quadre 8.30.

Riquesa rústica de veïns i forasters. Viladecans (1870-1930).

	1-forasters	2-veïns	ratio de 1/2
1870	33.412	17.555	1,90
1875	33.927	15.000	2,26
1880	33.736	14.862	2,27

1885	33.935	14.655	2,32
1890	33.401	15.197	2,20
1895	34.193	14.405	2,37
1900	34.076	14.522	2,35
1905	34.372	14.343	2,40
1910	34.060	14.245	2,39
1915	34.306	14.409	2,38
1920	31.428	17.417	1,80
1925	36.628	24.880	1,47
1930	46.253	30.633	1,51

Quadre 8.31.

Riquesa rústica de veïns i forasters. Castelldefels (1859-1890).

	1-forasters	2-veïns	ratio de 1/2
1859	13.773	8.227	1,67
1870	13.737	7.952	1,73
1875	14.290	7.592	1,88
1880	15.861	5.998	2,64
1885	15.665	6.206	2,52
1890	15.750	6.171	2,55

A Viladecans i Castelldefels hom constata la mateixa tendència que a les dues ribes: increment de la riquesa rústica forastera fins els anys noranta. A partir de 1895 només disposem d'informació completa per a Viladecans. La ratio F/V d'aquest poble augmenta des de 1870, amb oscil·lacions i davallades però globalment a favor dels forasters, fins a l'interval 1915-1920 i en que s'observa un canvi de tendència a favor de la riquesa rústica veïna. A Viladecans, doncs, a partir de la segona dècada del segle XX, la riquesa agrícola forastera també perd terreny, igual com succeeix a les dues ribes i malgrat el lleuger increment de la ratio a favor dels forasters entre 1925 i 1930, la riquesa veïna

s'havia més que doblat en relació als anys més dolents de la crisi, procés que no s'observa en la riquesa forastera.

Del segon període només disposem d'una dada del Prat, corresponent al 1895, que indica un canvi de tendència en relació als deu anys anteriors: la ratio F/V ha passat de 5,76 a 6,48, és a dir, la riquesa forastera ha tornat a incrementar-se. Desconeixem el comportament posterior d'aquest municipi -no hem trobat la residència dels contribuents a cap llista ni a la refundició de 1925-, ara bé el creixement observat en el grup de la petita propietat entre 1862 i 1925 es reflexa possiblement d'un procés similar al de Viladecans de creixement de la riquesa agrícola veïna.

Es fa difícil generalitzar amb dades tan fragmentàries, però si el comportament de Viladecans és semblant al de l'àrea dèltica bé podríem concloure dient que al llarg de la dècada dels anys vint, quan s'havien superat els efectes negatius de la llarga crisi finisecular, començaren a manifestar-se els elements positius que possibilitaren la sortida de la crisi. Un d'ells fou l'augment del control sobre la riquesa agrícola per part dels pagesos baixllobregatins, control que protagonitzaren conjuntament la petita i mitjana propietats sobretot a les dues ribes de la vall mitjana, i, en menor grau, al delta. Fiscalment parlant aquest procés queda reflectit possiblement uns anys més tard al procés real, per tant bé podem concloure defensant la hipòtesi que durant les primeres dècades d'aquest segle la propietat pagesa baixllobregatina, integrada majoritàriament per petits i mitjans propietaris, es consolidà, en front d'un propietat forastera, majoritàriament gran propietat barcelonina, que perdé força.

8.5. Conclusions.

L'evolució de la fiscalitat baixllobregatina entre 1850 i 1930, i, particularment durant els anys que seguiren a la crisi ens porta a defensar les hipòtesis següents:

- La Restauració va encobrir actuacions caciquils a la comarca, que afavoriren tributariament als grans propietaris. Però quan la crisi agrícola finisecular començà a quedar enrera, la petita i la mitjana propietats veïnes, sobretot a les dues ribes, també es beneficiaren del desgavell fiscal del sistema polític restaurador, a través del control del poder local, ajuntaments i juntes pericials.

- Tot just superades les conseqüències negatives de la crisi, l'agricultura baixllobregatina visqué uns anys on la pressió fiscal fou molt menor en relació a les dècades anteriors i justament en una conjuntura positiva per l'exportació a Europa. Entre 1910 i 1920 la disminució de la pressió fiscal sobre l'agricultura, gràcies al reconeixement efectiu de les exempcions tributàries i a la consegüent disminució de la quota municipal, i el dinamisme d'un associacionisme pagès impulsor de l'exportació als mercats europeus, feren possible una major capitalització de les explotacions baixllobregatines i fomentaren una lenta recuperació de la propietat veïna.

- A partir de la dècada 1910-1920 hom constata a través de la documentació fiscal un augment general de la riquesa rústica veïna a tota la comarca, i, proporcionalment, una pèrdua de importància de la riquesa de rústica forastera. Aquest increment de riquesa veïna explica l'augment o consolidació dels grups de la petita i mitjana propietats veïnes que s'observa en els canvis en l'estructura de la propietat entre 1860 i 1920-30.

- L'escassa documentació fiscal existent entre 1873 i 1923 a la comarca indica que els pobles del Baix Llobregat intentaren

escapolir-se de les obligacions fiscals i no van seguir les directrius de l'Administració que obligaven a elaborar nous amillaraments. Durant la dècada 1880-1890 trobem referències a morosos, embargaments per deutes fiscals, llistes d'incobrables, que s'intensifiquen durant la darrera dècada del segle. Tot plegat sembla indicar que va existir una veritable resistència fiscal passiva durant aquells anys.

- A les darreries dels segle XIX, al Baix Llobregat, la pressió tributària directa sobre l'agricultura arribà a absorbir una quarta part de la seva riquesa imposable. L'augment de la pressió fiscal sobre l'agricultura s'afermava justament quan aquesta vivia unes dècades crítiques. Aquest fet provocà que el canvi de segle, tan al Baix Llobregat com a tot Catalunya, estigués envoltat d'un fort malestar fiscal.

- Entre 1875 i 1880 es donaren a més protestes a causa del impost de consums, que hem estudiat en el cas de Sant Vicenç. Així als mateixos anys en què hem detectat una tendència a la resistència fiscal en la tributació de rústica també hi va haver malestar amb la contribució de consums, tot i que era molt menor en quantia que la territorial. No tenim prou elements per determinar la causa d'aquestes protestes però possiblement la malfiança envers un impost que molts grans propietaris amb l'argument de ser forasters no pagaven i la manca d'equitat en el repartiment n'eren l'origen.

- El malestar fiscal a la comarca, concretat en actituds de resistència fiscal passiva i en les portestes per consums, existia molt abans de l'arribada de la fil·loxera. La fil·loxera únicament féu més agut un malestar preexistent, en no reconèixer l'Administració les exempcions tributàries pels ceps morts fins ben entrat el segle XX.

- L'arribada de la fil·loxera al Baix Llobregat es situa entre 1886 i 1890, moment en què l'alternativa de replantar amb peus americans s'estava consolidant i els viticultors baixllobregatins

estaven resignats a la mort dels ceps, perquè coneixien la manera de reconstruir la riquesa vitícola gràcies a les desgràcies i fracassos que havien viscut les comarques que l'havien precedit en la invasió.

- La mort del cep anà seguida de restitucions de domini útil de parcers a propietaris, de vendes de petites vinyes i de demandes d'exempció tributària. Durant els primers anys del segle els enginyers responsables de la comprovació dels terrenys fil.loxerats actuaren amb duresa practicant inspeccions fiscals i intentant evitar les exempcions per fil.loxera. Finalment, a la dècada 1900-1910 es van reconèixer les baixes per fil.loxera als pobles de la comarca.

- En resum, l'estat de la Restauració, fonamentat durant els primers anys en el sufragi censitari íntimament lligat al repartiment tributari, no va saber o no va voler imposar la seva autoritat en l'aspecte fiscal. Aixó va comportar que la Restauració fos, en l'aspecte tributari, un dels períodes més inoperants de l'estat lliberal del XIX, malgrat la progressiva pressió fiscal exercida sobre l'agricultura durant els anys més aguts de la crisi. La manca d'autoritat fiscal reflectia simplement la feblesa política i moral de l'Estat, situació que s'agreujà cap a finals de segle. El desgavell fiscal i el buit de documentació que hi ha entre 1873 i 1923 al Baix Llobregat, corrobora la crisi del sistema de la Restauració en aquest aspecte.

- Quan a l'estructura socio-econòmica, durant les primeres dècades del segle XX, l'increment de la riquesa agrícola veïna que hem observat pot ser degut a una erosió del sistema tributari tendent a afavorir la gran propietat forastera gràcies a actuacions caciquils, però la recuperació de la riquesa agrícola veïna era un factor social nou i positiu que va caracteritzar la sortida de la crisi. L'augment del control sobre la riquesa agrícola per part dels pagesos baixllobregatins el protagonitzaren conjuntament la petita i mitjana

propietats veïnes sobretot a les dues ribes de la vall mitjana, i, en menor grau, al delta. Fiscalment aquest procés quedà reflectit possiblement uns anys més tard al procés social real, per tant bé podem concloure defensant la hipòtesi que durant aquells anys la propietat pagesa baixllobregatina, integrada majoritàriament per petits i mitjans propietaris, es consolidà, en front d'una propietat forastera, majoritàriament gran propietat barcelonina, que perdé força.

NOTES

1. La crisi agrària de 1879/1900: la fil·loxera a Catalunya , Ed.62, Barcelona,1968. p.221-231 .
2. La comunicació sobre Santpedor, que presentaren conjuntament Carme ALVAREZ ARRONIZ i Llorenç FERRER ALOS al Congrés Històric Internacional del Centenari de la Fil·loxera i el Cava, Sant Sadurní d'Anoia, octubre de 1987, "La fil·loxera al Bages: demografia ,canvis en la propietat i desnonaments" demostra que la quota de rústica disminueix.
3. R.O. del 24 de març de 1902.
4. GARRABOU ,R. "La crisi agrària espanyola de finals del S.XIX :una etapa del desenvolupament del capitalisme " Recerques, n.5, Barcelona, 1975, p.163-216.
5. ACA .Fons d'Hisenda.TER-1. Cartilles Avaluatòries.
6. Ressenya en defensa de las vinyas a rabassa morta y modo práctic de amillararlas .Barcelona,1861, p.31.
7. MARTINEZ ALCUBILLA Diccionario de la Administración, Madrid ,1877 i ESCRICHE, J. Diccionario razonado de legislación y jurisprudencia , Madrid, 1874, vol.4.
8. Ministerio de Fomento, Congreso de Viticultores, junio de 1886, Madrid, p.80 .
9. A un poble, Molins de Rei, hem localitzat cèdules d'amillarament amb paper encasellat i omplertes a mà ,però en cap cas hem trobat una còpia relligada de les mateixes en forma de nou amillarament, ni als Arxius Municipals ni al Arxiu de la Corona d'Aragó, el que ens indica que a la comarca no es feren nous amillaraments durant aquest període.
10. ROIG I ARMENGOL, R. Memòria acompanyatòria al Mapa regional vinícola de la provincia de Barcelona, Barcelona, 1890, pp.10 i 11.
11. Als pobles del Baix Llobregat hem observat que la reflexió de Calderó en relació al percentatge de gravació de la riquesa imposable es complia, d'un 11% de gravamen es passa a un 22 o 25% es a dir la quarta part del líquid imposable. F.X.CALDERO,"Información acerca de la crisis agrícola abierta por la Diputación Provincial de Barcelona ". Memòria por..., Barcelona, 1895
12. Isidoro AGUILO CORTES La tierra labrancia y el trabajo agrícola en la provincia de Barcelona, Madrid 1897, pp.119 i 121.
- 13 "Informe del ex Diputado Provincial y á Cortés D.José Roig y Bergadà" dins la Memoria de la Diputación Provincial de Barcelona, 1899, pp.52-55.
14. Aquests informes, igual que l'escrit d'en Roig i Bergadà, estan a un annex titulat "Información", a la Memòria de la Diputació de Barcelona de 1899 i corresponen als pobles següents: Campins, Canet de Mar, Fonollosa, Gavà, Martorell, Masnou, Terrassa, Sitges, Villafranca del Penedés, de la provincia de Barcelona, i Reus, de Tarragona.
15. En aquest punt però l'acord no és total ja que mentre pobles com

Fonollosa reclamen que el percentatge per premi de cobrament baixi del 5 a 2 %, Vilafranca clama en contra de que disminueixi el percentatge del "premi" d'un 1,5% a un 0,78% ja que automàticament això farà augmentar la recaptació. Sembla com si als pobles petits aquest percentatge de "premio de cobranza" fos més elevat però aquest és un punt que se'ns fa difícil de comprovar amb la documentació que hem consultat. Habitualment aquest percentatge està inclòs en el global de gravació de la riquesa rústica "Contribución para el Tesoro al... por 100 sobre la riqueza rústica, colonia y pecuaria imponible de este término municipal ,con inclusión del premio de cobranza".

16. La protesta pels recàrrecs la fa únicament l'Ajuntament de Terrassa que és l'únic que explicita que els seus acords municipals els va prendre "previa convocatoria de los mayores contribuyentes de este término, que acogieron la idea con entusiasmo".

17. Diputación Provincial de Barcelona, Memoria referente al proyecto de que se encarguen a esta corporación los servicios de repartimiento, cobranza e investigación de Contribución directa de la Provincia, Barcelona, 1899.

18. Recordem com F.X.Calderó afirmava que era general que la quota tributària representés una quarta part del líquid imposable, es a dir un 25%, que es el percentatge aproximat de gravació sobre la riquesa imposable que s'aplicava als pobles del Baix Llobregat (Veure apèndixs del capítol).

19. Veure capítol 10 dedicat als cultius.

20. Només incorporem en el present anàlisi alguns dels pobles que tenen les sèries completes. La informació d'altres pobles, completa o parcial, confirma les tendències per zones que apuntem.

21. A Sant Feliu al 1864 representaven un 47,49% sobre la riquesa total, sent el valor de la urbana molt superior a la industrial. A Molins de Rei (1863) el valor de la riquesa industrial estava molt per sobre de la urbana i, en conjunt, ambdues representaven 53,82% sobre la riquesa total.

22. Haguéssim pogut elaborar un càlcul desglossat de la riquesa imposable de rústica per aquest període però hem preferit respectar les dades que ens donaven els documents, hem convertit els rals i els escuts a pessetes per poder comparar els valors. L'aplicació de la Reforma fiscal de Villaverde, de l'any 1893, va fer que es donessin per separat els valors de la riquesa rústica de la riquesa urbana i industrial, això permet que a partir de 1895 poguem elaborar els quadres de la riquesa rústica desglossada.

23. La primera gran disminució de 1850 a 1855 sembla que correspon a una menysvaloració de la riquesa urbana juntament amb una lleu disminució de la rústica, però els decreixements i la tendència a l'estagnament posteriors estan provocats per la rústica.

24. AMG- Llibre d'Actes 1854.

25. No utilitzem els quadres de classificació de contribuents que hem elaborat per aquells anys -a partir de les llistes i resums de contribuents localitzats als diversos Arxius Municipals - i en els que el límit del primer grup de contribuents l'hem establert en 25 pst., per què era aquesta la quantitat que permetia exercir el dret de vot.

26. Aquest sistema censitari pot actuar com a corrector fiscal en la mesura que pagesos que estan a la frontera de les 25 pessetes vulguin arribar-hi -o algú interessat en treure més vots en aquell districte vol que hi arribin- per tal de poder votar, al mateix temps que pot actuar d'incitador al caciquisme. A l'AMSV per exemple hem trobat una sol.licitud d'en Gabriel Llopart, gran propietari, que demana que s'incloguin a la llista d'electors 31 contribuents, però l'Ajuntament ho denega, i en Gabriel Llopart trameta la sol.licitud a l'autoritat superior. Situacions com aquesta es repeteixen a tots els Ajuntaments. El treball inèdit, presentat a la XXXI Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos, L'Hospitalet, 1986, "Comportament electoral al Baix Llobregat: Corts Generals i Diputacions entre 1875 i 1890" de OLLE, M., RENDM, M., SANTACANA, C. i TRIBO, G., tracte en part aquesta problemàtica

27. Veure els treballs referents a aquesta problemàtica Guerrilles al Baix Llobregat .Els "carrasquets" dels segles XVIII, i els carlins i els republicans del segle XIX, Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1986.

28. És bastant difícil de creure que existeixin amillaraments d'aquells anys després de la pacient i municiosa recerca de documentació fiscal primer a l'ACA i després a tots els Arxius Municipals del tretze pobles estudiats, tots els indicis apunten a que no es van elaborar. Tenim constància que les cédules individuals que tenien que precidir-los van ser omplenes al menys a un poble (Molins de Rei), però si altres pobles les haguessin confegit fora versemblant haver-les trobat a algun lligall d'Hisenda, ja que l'Administració en tenia que tenir còpies. Aquestes cédules, quan van ser omplenes es va fer de manera incompleta: no hi constaven tots els contribuents o bé no eren enviades a la Comissió d'Estadística. A més hem de tenir present que pot haver dificultat la seva conservació al no quedar guardades com a llibre ben relligat -tal i com succeeix amb els amillaraments-.

29. El Prat 1877, Molins de Rei 1917, Gavà 1919-20, Castelldefels 1918. Més informació sobre la documentació fiscal localitzada als apartats 2.1.3 i a 6.1.2.

30. Es tracta de Molins de Rei. Existeixen estudis sobre l'estructura agrària d'aquest període per altres indrets de l'Estat espanyol que han utilitzat aquestes cédules, per exemple R.VILLARES La propiedad de la tierra en Galicia (1500-1936), Ed. Siglo XXI, Madrid, 1982.

31. Per aquests anys n'hem localitzat una, molt deficitària, per Sant Joan (1879), al 1881 una a Sant Feliu, una a Molins de Rei i una al Papiol, i al 1888 una a Molins de Rei, una Pallejà i una a Castelldefels

32. Tota la documentació que citem a continuació l'hem extreta de l'AH de Sant Vicenç, de papers sense classificar i que es troben en un precari estat de conservació.

33. A finals de 1877 -30 de desembre- hem trobat una carta, que creiem que mai es va enviar, de l'alcalde de Sant Vicenç al President de la Comissió d'Estadística en la que li diu que li envia el duplicat de les cédules, i li explica que tot són xifres exactes.

34. A la primera reunió, 16 de gener, no va haver-hi assintència i la segona va celebrar-se el 24 de gener.

35. L'Ajuntament de Pallejà havia enviat algunes cédules de veïns seus

contribuents de Sant Vicenç. El 31 d'octubre l'Ajuntament de S. Vicenç envià una carta a Ajuntaments veïns que tenien contribuents de S. Vicenç que no havien entregat les cèdules, aquest eren: Molins de Rei, Sant Boi, Cervelló, Martorell, Papiol, Sants, Sant Feliu, Pallejà i Corbera.

36. Quan hom parla de qüestions tributàries una constant que surt a tots els informes sobre la crisi agrícola és el greuge comparatiu que viu l'agricultura en relació als altres sectors econòmics que estan en més bona salut i menys garvats.

37. Manifiesto del Instituto de Fomento del Trabajo Nacional. Al país productor y contribuyente, p.10.

38. F.B. 10215, Ministeri d'Hisenda, R.D. del 23 de maig de 1845.

39. El concepte grup l'emprem com a sinònim de relació de fidelitat i servilisme al voltant d'un individu, generalment gran propietari, que agrupava al voltant seu des de molt petits contribuents fins a individus d'un nivell de renda equivalent al seu. És un concepte molt proper al de clientela que hom utilitza en analitzar les estructures caciquils. El que més difereix però no és el concepte en si sinó la realitat socio-política a la qual s'aplica dominada per unes estructures polítiques molt primàries i on la gran propietat hi juga un paper protagonista. En canvi el Baix Llobregat, tot hi tenir trets similars, la importància de la petita i mitjana propietat, sobretot a les dues ribes, madiatitzava llur aplicació. Els pobles baixllobregatins, malgrat ser un conjunt de comunitats eminentment rurals a mitjan XIX, durant la segona part del segle alguns van viure un procés d'industrialització, el que va fer que els idees federals hi arrellessin i d'altra banda, en altres, hem detectat mecanismes de defensa de la col·lectivitat davant la gran propietat barcelonina, i on això succeeix -Sant Boi de Llobregat i Sant Feliu- la propietat mitjana veïna adquireix un gran protagonisme com a conformadora de la vida política local. A Molins, poble on la gran propietat era veïna, era aquesta la jugava el paper de vertebrar la vida política local.

40. Les dades per 1903 de consums (AMG, Llibre d'Actes 1903) sumen en total 11754 pts. i el cupo de rústica 36227, per tant la contribució territorial és més de tres vegades superior a la de consums.

41. Els signants de la primera carta semblen homes vinculats a les professions lliberals, en Joan Martí Trenchs era farmacèutic i en Melcior Ferran era parcer però vivia en una bona casa (cotitzava 390). Els 23 signants del segon document són un grup integrat per petits contribuents -la majoria censataris o parcers- i algun gran propietari veí (Joan Parellada i Ribas). El signant solitari, en Ramon Ros, és un molt gran contribuent veí: propietari de 5 cases i de més de 61 hect, la meitat de les quals donades a parceria a 14 parcers, sembla un home influent dins la vida política local. Al 1880 fou nomenat per l'Administració membre de la Junta Pericial en representació dels majors contribuents.

42. Arxiu Ministeri d'Agricultura, lig.15, Ministerio de Fomento. Comisión Central de Defensa contra la Filoxera. Estadística de la invasión filoxerica correspondiente al año 1890. Partido Judicial de Sant Feliu de Llobregat.

43. J. IGLESIES La crisi agrària a Catalunya de 1879/1900 la fil.loxera a Catalunya, Barcelona, Ed. 62, pp.60 i següents i 127 i següents.

44. Xifra obtinguda de multiplicar la mitjana de ceps per hectàrea de Sant Just pel nombre d'hectàrees. En un altre document corresponen a l'any 1890, del llig.15 del AMA, es notificava que a 24,5 hect, corresponents a 21 vinyes fil.loxerades de Sant Just, hi existien en total 132800 ceps. Aquestes dades no es contradiuen amb les de la llista general on hi ha una informació del enginyer provincial de Barcelona en que remarca que a Sant Just es calculava que aquell any existien 43 hect. fil.loxerades que són les que consten a la llista .

45. R.ROIG ARMENGOL , op. cit, p.61.

46. Per exemple entre 1860 i 1880 a Cornellà, Sant Joan , Molins de Rei i Pallejà, creix la superfície dedicada a vinya, l'únic poble en que no creix és a Sant Feliu, i la causa és potser dels majors estralls de les malures de la vinya d'aquell poble. Recordem que V.Balagué deia que a Sant Feliu havien afectat molt intensament. Vegeu apèndixs capítol deu.

47. R.ROIG ARMENGOL , op. cit, p.25. Les dades que dóna pel partit judicial de Sant Feliu de Llobregat i que corresponen aproximadament al 1887 són: 197550 hectolitres, 14306 hectàrees, i un rendiment per hectàrea de 13,8 hectolitres.

48. Per exemple Molins de Rei, al 1882, la vinya representava un 51,04 % de les terres cultivades i a Pallejà al 1887 el 52,48%.

49. A Pallejà no hem trobat una menció explícita de la fil.loxera fins una restitució de domini util d'una parcel·la de vinya del any 1895, evidentment si la fil.loxera havia "infestado totalmente" la vinya, segons diu el document, dueria fer de dos a tres anys que hi era -tres anys són els que tarda a matar la vinya-. A Molins de Rei no es demanen exempcions fiscals fins al 1901, el que no demostra gran cosa ja que si Santa Creu d'Olorde estava infectada al 1890, es fa difícil pensar en que no s'extengués la plaga a Molins de Rei durant els mateixos anys.

50. AHC-SFLL- Apendixs d'Amillaraments-Annex 1894-95.

51. L'Informe de la Comisión Inspectora de viveros y plantaciones de vides americanas, creada por la Excm. Diputación de esta Provincia, Barcelona, 1893, p.3, en parlar de la segona visita que la Comissió inspectora de planters americans féu a les zones de replantació, exposa que durant l'any 1893 la fil.loxera s'havia estés "favorecida en su desarrollo por una extraordinaria sequía, -la cual, á la vez, ha contrariado la emisión de raíces de las plantas invadidas - ha puesto en deplorable estado la mayor parte, la casi totalidad del viñedo de esta provincia. Haciendo excepción de una reducida franja en la costa de Levante, la parte llana del Llobregat, los alrededores de Tarrasa en el Vallés, algunos municipios próximos á Vilafranca del Panadés y limítrofes a la provincia de Tarragona, y la zona de Villanueva, Sitjes y Ribas, defendida con entusiasmo por medio de sulfuro de carbono, el resto del viñedo está perdido, pudiendo decirse que ha desaparecido ya".

52. P.J.GIRONA Y TRIUS "La invasión filoxérica en España" Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona , nº557, Vol XXVI, Barcelona, 1942, p.164.

53. A Sant Feliu hem fet un buidatge sistemàtic dels Apèndixs dels Amillarament des de l'any 1887 -any en que comencen a registrar-se les altes i baixes regularment i de manera ordenada- fins al 1925, aquest buidatge ens dóna una visió dinàmica sobre vendes, restitucions de

domini útil, canvi de nom de contribuents ,etc... que són directa o indirectament fruit de la crisi fil·loxèrica, no disposem però del llibre d'Actes de la Junta Pericila d'aquells anys. A Pallejà existeixen els dos tipus de documents però discontinuus en els temps. A Molins el Llibre d'Actes està molt ben fet, però els apèndixs són molt irregulars.

54. La xifra de 128,37 hectàrees de vinya fil·loxerada coincideix amb l'extensió de vinya del terme del resum de cultius de 1886, que dona 128,29 Hectàrees.

55. Al 1882 Molins de Rei tenia 202,34 hect de vinya, per tant si la febre plantadora continuava malgrat l'avenç de la fil·loxera la xifra no està gaire lluny de la veritat.

56. Es clar que hi ha situacions ben curioses com la de la Joaquim Albareda Parés, gran propietari de Pallejà, que al 1931 cursa encara un expedient de fil·loxera de 8,32 hect de vinya que de correspondres'li-hi 648,5 pessetes passen a correspondres'li-hi 38,75 -el que al 22,13 % equival a unes 8 pessetes de contribució territorial- i, el més greu, és que deu anys després, en plena postguerra, el Sr. Albareda, al 1942 pagui encara per aquelles 8,32 hectàrees unes 8 pessetes en concepte de terres delmades per la fil·loxera.

57. AMMR-JP, Acte del dia 31 de maig de 1907, hi ha 91 altes en front de 77 baixes. En cavalls les altes són de 32 en front de només 14 baixes i en vaques les altes són 20 enfront de 11 baixes, en canvi en mules i burros les baixes superen a les altes.

58. AMMR-JP, Acte del dia 30 d'abril de 1909, els Reglaments a que fa referència són els de 30-IX-1885 i la R.O. del 24-III-1902.

59. Els dos vocals nomenats tenien bastant terreny fil·loxerat: en Josep Mas i Barbarà, unes 15 h. i en Miquel Costa Canals, unes 8 h.

60. AMMR-Elaborat amb les dades de l'inspecció fiscal que estan al Llibre d'Actes de la Junta Pericial, 4-IX-1909.

61. Ens reconforta comprovar aquestes tendències a l'ocultació qualitativa gracies al treball de les inspeccions fiscals post-fil·loxera, perquè ens confirmen la nostra hipòtesis sobre la importància de l'ocultació qualitativa a la comarca (apartat 6.1.3).

62. Utilitzem com a base de la nostra reflexió les dades dels apèndixs per pobles sobre evolució dels cultius que estan al final del capítol deu.

63. Remetem a qui vulgui conèixer més amb detall el procés replantador de la província de Barcelona a la lectura del Informe del qual hem extret part de la informació Informe de la Comisión Inspectora Diputació de Barcelona, 1893.

64.R. ROIG ARMENGOL ,op. cit., p.137.

65. AMMR-Llibre d'Actes i Demanda d'exempció. Càlculs realitzats a partir del quadres que hem elaborat amb aquesta documentació. Al 1901 es declaren 221 hect fil·loxerades al terme, al 1904 sabem que de les 152 que consten en l'expedient d'exempció 118 eren ceps americans que representen el 53,39% esmentat.

66. El percentatge és sobre l'extensió de vinya existent al 1887, abans que es declarés la plaga al poble, que era de 344,5 h.
67. J. IGLESIES, op. cit, p.160 .
68. La demanda d'exempció tributària durant 10 anys afectava també a la plantació d'arbres fruiters, això feia que els propietaris tinguessin que sol·licitar-ho a la Junta Pericial. Hem trobat demandes de plantació d'ametllers: AMMR-JF,23 d'agost de 1909. Caldria comprovar si els consells que al 1889 l'agrariista Emili Pasqual donava recomanant l'ametller com conreu alternatiu a la vinya en terrenys fil·loxerats tingueren incidència en el camí seguit per la riba esquerra.
69. E.GIRALT RAVENTOS "El conflicto "rabassaire" y la cuestión agraria en Cataluña hasta 1936", Revista del Trabajo, Madrid, 1958.
70. A.BALCELLS GONZALEZ El problema agrari a Catalunya (1890-1936). La cuestión rabassaire, Barcelona, Ed. Nova Terra, 1968.
71. Especialment les comunicacions: "La contractació agrària de la vinya després de la fil·loxera a la comarca del Bages" de C.SANMARTI I ROSET i LL.FERRER I ALOS , "La fil·loxera al Bages: demografia, canvis en la propietat i desnonaments " de C.ALVAREZ I ARRONIZ i LL.FERRER I ALOS , i "Fil·loxera i propietat en una explotació agrícola :el mas Paloma d'Artés" de LL.FERRER I ALOS; però també en les comunicacions de J.COLOME I FERRE , de M.GUTIERREZ FOCH i de A.MAYAYO I ARTAL, es plantejen aspectes socials relacionats amb la contractació agrària post-fil·loxèrica.
72. Carme ALVAREZ ARRONIZ i Llorenç FERRER ALOS , "La fil·loxera al Bages :demografia, canvis en la propietat i desnonaments" , p.17.
73. ACSFLL i AMPJ, Apèndixs dels Amillaraments dels anys corresponents.
74. En els Annexos al capítol adjuntem el text de restitució de B. Raspall de 1925. En B.Raspall va donar informació a Maspons i Camarasa sobre exportació de fruita de Sant Feliu de Llobregat a inicis de segle Geografia General de Catalunya dirigida per F.Carrerres Candi, Vol. "Catalunya", p.645, nota 276. La importància dels treballadors mixtes a la riba esquerra queda palesa en l'article publicat a Arxius, degut als enginyers agrícoles J.LLOVET MONT-ROS i J.Mª RIU VULART "El conreu de la terra com a ocupació secundària dels no agricultors", Barcelona, 1936, que fa referència al cas concret de Sant Feliu de Llobregat.
75. J.PUJOL i ANDREU, "Les crisis de malvenda del sector vitivinícola català entre 1892 i 1935", Recerques n.15 , 1984, p.57-78.
76. La primera pàgina de les Llistes de contribuents, on la riquesa es classifica per conceptes i segons la residència dels contribuents, ens ha servit per elaborar aquests quadres "Repartimiento individual de las cantidades que han de gravar en el referido ejercicio la riqueza rústica del término municipal , por Contribución Territorial a saber : Por cupo del Tesoro , por el Recargo del 16 po 100 para atenciones de Primera Enseñanza y por los demás conceptos que se expresan ..".
77. La única sèrie incompleta que excloem és la del Papiol, poble del que tenim repartiments entre 1871 i 1884, anys en els qual la ratio F/V és manté inalterable en 0,84.
78. Com queda reflectit en el quadre muncipal al Prat al 1880 tenia una

ratio F/V de 11,19, es a dir la riquesa rústica veïna representava únicament l'onzava part.

79. G. TRIBO TRAVERIA "Propietaris barcelonins al Baix Llobregat a mitjan segle XIX: una aproximació als casos de Cornellà, Sant Boi i Viladecans", Comunicació al IIon. Congrés d'Història del Pla de Barcelona, Institut Municipal d'Història, Barcelona, 1985.

ANNEXOS CAPITOL 8

Annex 8.1.

Llistat de propietaris de vinyes de Sant Coloma de Cervelló, 18 de juliol de 1880, utilitzat per fer un repartiment tributari extraordinari de 84,2 pessetes amb l'objectiu de combatre la fil·loxera.

Annex 8.2.

Informes favorables de dos Ajuntaments baixllobregatins, Gavà i Martorell, d'agost i setembre de 1898 al projecte del Foment del Treball de que la Diputació fos la responsable de les contribucions directes.

Annex 8.3.

Informe de la Junta Pericial de Pallejà, del 28 de maig de 1908, en el que s'exposen discrepàncies en relació a les certificacions que l'enginyer en Cap de la Brigada comprovadora de les vinyes fil·loxerades havia fet a Pallejà.

Annex 8.4.

Resum d'una cartilla avaluatòria de Gavà, poble en el que des de 1862 no es retocà el líquid imposable per unitat de superfície, on queda clar que els augments efectius de la tributació per rústica es feren durant la Dictadura de Primo de Rivera. Possiblement durant l'interval 1862-1922 va viure en una situació de degradació fiscal progressiva.

Annex 8.5.

Restitució de domini útil de B.Raspall de Sant Feliu de Llobregat a J.Ricart, núm, 12, del apèndixs de l'amillarament de 1924.

Annex B.1.

Número de orden	NOMBRES	VEGINDAD	CAPIDA DE VIÑAS EN		CORR. SPONDE	
			Hectáreas	Metros cuadrados	Por alas	Cdnas.
1	Artigas, J. Felice	Barcelona	1			50
2	Bovich, Daudilio	De este pueblo	1			50
3	Buzquets, José	Valledora	5		7	50
4	Caldés, Miguel	De este pueblo	2		2	
5	Cerdonari, Pedro	"	6		3	
6	Comas, José	"	4		2	26
7	Comas, Pablo	"	4		2	
8	Fulguet, Pablo	"	1			50
9	Galabert, Jaime	"	9		4	
10	Galabert, Jaquim	"	4		2	
11	Gualt, José	Barcelona	10		5	
12	Guill, Eusebio	"	34		17	
13	Jover, Eusebio	"	12		6	
14	Julia, Herod de Pofact	De este pueblo	12		6	
15	Maz, Herod de Argente	"	1	5000		75
16	Mitjans, Herod de San	Barcelona	2		2	
17	Pascual, Jaime	De este pueblo	19		9	50
18	Pascual, José	"	18		16	50
19	Quins, Toratja	"	20		11	
20	Ramona, Ramon de	Barcelona	6		3	
21	Vall, Miguel	De este pueblo	1	1596		50
22	Ventura, José	"	1			50
		TOTAL	168	1596	84	92

Annex 8.2.

- Ajuntament de Gavà, agost de 1898 .

Excmo. Sr.- El Ayuntamiento de mi presidencia, en Consistorio del 13 del actual, acordó, por unanimidad, adherirse a los deseos formulados por las importantes Entidades que menciona V.E. en la comunicación a que se contesta, dirigidos a procurar se confíen a ese alto Cuerpo, mediante el oportuno concierto con el Gobierno, los servicios de repartimiento, recaudación e investigación de contribuciones directas de esta provincia, pues de lograrse lo expuesto, sería sin duda la completa satisfacción de la Provincia en general, ya que con ello podrían los Ayuntamientos todos contar con lo que, legítima y legalmente, les corresponde, como es el 16% de recargo municipal sobre las contribuciones directas, cuya cantidad no se liquida definitivamente, ni de una manera cierta, lo cual dio lugar últimamente a un recurso al Excmo. Sr. Gobernador civil de la Provincia por la totalidad de los Ayuntamientos de este Partido, aparte de la manera con que se trata a los expresados Ayuntamientos, dignos de mayor consideración de la que se les guarda.

Dios guarde a V.E. muchos años.- Gavá, 23 de agosto de 1898.- Juan Amat.- Excma. Diputación Provincial de Barcelona.

- Ajuntament de Martorell, setembre de 1898.

Excmo. Sr.- Habiendo dado cuenta oportunamente a este Ayuntamiento de la atenta comunicación de Vucencia, de fecha 23 de julio último, en la sesión correspondiente al día quince de los corrientes, la Corporación municipal adoptó, respecto a tal particular, el siguiente acuerdo: -"Habiendo manifestado el Sr. Presidente debía darse contestación a una Circular del Excmo. Sr. Presidente de la Diputación Provincial de Barcelona, demandando informe acerca la conveniencia de encargarse a aquella Corporación, mediante el oportuno concierto con el Gobierno, de los servicios de repartimiento, recaudación e investigación de las contribuciones directas en la Provincia, después de haberse deliberado y discutido sobre dicho asunto, el Ayuntamiento acordó por unanimidad, se manifieste al Excmo. Sr. Presidente de la Diputación Provincial ser de apremiante necesidad, si se quiere evitar la ruina o fraccionamiento del Estado Español, el que una Entidad regional de prestigio, ajena a toda mira política e inspirándose tan solamente en la equidad, previas las correspondientes estadísticas, que deberán ser formalizadas por personal idóneo e independiente del caciquismo central y local, con perfecto conocimiento de la riqueza tributiva, consigne periódicamente y mediante el oportuno concierto con el Estado, las cantidades con que, en estricta justicia, deba contribuir la región a los gastos generales; pues se da el caso que, desde hace algunos años, estando las comarcas vitícolas devastadas por la filoxera, y en su consecuencia, no obteniendo los propietarios renta alguna de sus fincas, antes al contrario, exigiendo éstas gastos de consideración para su replanteo, no obstante y gracias a los inconvenientes del centralismo imperante, tributan dichas comarcas cual

en los tiempos de su mayor producción, sin que haya sido posible que el Estado atendiera las justísimas y múltiples reclamaciones que, tanto por los particulares, como por las Entidades populares, se le han hasta hoy dirigido en tal sentido; observándose, por otro lado, el irritante privilegio de que ha gozado un parte de la grande propiedad y de la industria manufacturera en grande escala, de las que apenas ha percibido el Estado cantidad alguna y, en ningún caso, la que según las leyes correspondía.

"Sería, no obstante de desear, que la Corporación o Entidad a quien se confiara tan delicada misión, fuese la representación natural y genuina de la comarca o región, y no una Entidad artificiosa y convencional, nacida del centralismo, en cuya virtud sería lo procedente se buscara desde luego la fórmula para lograr una representación real y verdadera de las cuatro provincias catalanas, que concertara con el Poder central, en nombre de la Región o comarca, natural e histórica, Cataluña, las cantidades con que en justicia deba ésta contribuir a las cargas de la Nación Española.

"Respecto de los servicios de repartimiento, recaudación e investigación de impuestos, entiende la Corporación municipal: que el primero debe ser de la exclusiva competencia de la Entidad Regional, de acuerdo con los respectivos municipios; que es material que la misma Entidad se encargue o no de la recaudación de impuestos, mediante el que ésta respondiera, en otro caso, a una administración ordenada; y en cuanto a la investigación, que no habría inconveniente alguno en que la efectuara el Estado, previa audiencia de la Entidad regional en cada caso concreto, pero partiendo de la base de que el personal en quien delegare las funciones fiscales fuera idóneo y honrado.

"Y que, en el sentido expuesto, se informe al Excmo. Sr. Presidente de la Diputación Provincial, en contestación a la comunicación de 23 de julio último."

Cuyo acuerdo tengo el honor de trasladar a V.E. cumplimentando y evacuando el servicio que en su atenta comunicación se sirvió encomendarme.

Dios guarde a V.E. muchos años.- Martorell 19 de septiembre de 1898.-El Alcalde, Jaime Elías.- Excmo. Sr. Presidente de la Diputación Provincial de Barcelona.

En el pueblo de Villegas a veinte y ocho de Mayo de mil novecientos ochos. Reunidos en la Casa Consistorial. previa convocatoria al efecto los tres de la Junta Pericial de la contribución territorial anotados al margen al objeto de celebrar sesión extraordinaria bajo la presidencia del Sr. Alcalde D. Juan Molinero Parera por quien se declaró abierto el acto por ser la hora de convocatoria.

Seguidamente manifestó dicho Sr. Presidente que el objeto de esta sesión era el de darse cuenta de las certificaciones expedidas por el Sr. Ingeniero Jefe de la Brigada comprobadora de riego de Villegas de Cataluña.

Puestas de manifiesto dichas certificaciones correspondientes a los expedientes de baja de riqueza rústica imponible de este término municipal, entiendo la Junta que los diez años de beneficio que la ley les concede. deben principiar desde la fecha en que se conceda la baja, prestando luego su conformidad al resultado de las expresadas certificaciones, excepto esta conformidad, a las certificaciones de riego Florent, Lúcer, Toros, Florens Alberola-Agustín, Gran, Ponsch y Vidul cuyos terrenos entiendo la Junta deben permitir la baja de contribución por haber sido inundados por la filoxera y replantados de nuevo de viña y los que no habiendo sido replantados son susceptibles de este cultivo y no haber varando la clase de terrenos. Las de Nubiola, Olivella y Terruella opina la Junta deben aprobarse lo relativo a viña.

En cuanto a los terrenos que se encuentran (exceptuando de esta a los propietarios de Villegas y Jorals) no tiene esta Junta intervención de discutir la pericia del Sr. Ingeniero Jefe, por lo que se constata que el exceso de terreno que se encuentra en algunas fincas (y en otras hay desamortización) es consecuencia de que posterior a las riadas de 1999 y 1901 se hicieron grandes defensas a la badera del Río Florent gastándose de doce a catorce mil pesetas por cuyas defensas y posterior a 1901 se conquistaron algunas trojes de terrenos las cuales empezaron ya a desaparecer por haber desaparecido dichas defensas de resultas de las riadas de

cultivos ultimos, fecha por tener a la vista de la brigada
investigadora, a mas de haber acusado dicha riada
la muerte de miles de arboles frutales y demolicion de
terrenos, ademas desaparecieron los terrenos arboles a los
requeridos si no gastan los propietarios otras doce o ca-
torce mil pesetas en la construccion de muros defensas.
La pieza de tierra de p.^{ta} Pochi entiendo la punta que no
hay ocultacion de terrenos.

Respecto al terreno clasificado de regadio nos am-
ta por experiencia que dicho regadio nos consta a even-
tual, importa de gastos al año por mojado, por instala-
cion de noria y accesorios, riegos, regueras, demas acen-
tuando pesetas, cantidad exorbitante que disminuye
en gran manera el producto liquido.

Respecto al huerto asignamos que dicho cultivo
no es tan escaso que ni merece consignarlo porque tan-
solo sirve dicho cultivo para el consumo del propietario
o arrendatario. Este cultivo en grande escala no daría
resultado beneficioso en este terreno, por no haber consumo
y resultar caro llevar las hortalizas a la Capital. Respecto
al regadio irria tampoco se hace este cultivo en todo el
terreno por cuanto a mas de ser muy costoso seria por
judicial para las copas.

Con respecto a la clasificacion de terrenos que se
hace en la certificacion expresada de ocultacion no la en-
mendamos los que informan equitativa porque la expe-
riencia nos ha enseñado y conocer los terrenos palmos
a palmos que aquellos deben clasificarse de 1.ª, 2.ª y 3.^a
pues se ve claramente en muchos piezas de tierra
que hay trosos de terrenos mas fructiferos que otros, por
consecuente, no pueden ser todos de una misma cla-
se o sea de primera, como asi ceso resulta en dicha
certificacion.

El cambio de cultivo observado en algunos terre-
nos entiendo la punta que no puede ser motivo de
abuso en ocultacion de regadio hasta haber transcurrido
los diez años que previene la ley y reglamento de la
contribucion agraria, terrenos que no ha transcurrido

No segun dicha certificacion.

La Junta que informa al estar en discrepancia con dicha certificacion de oculacion no tiene animo de ofender ni discutir los reconocidos conocimientos agronomicos del mencionado Sr Ingeniero, hace el informe por las razones y practica que tiene de los mencionados terrenos cuya discrepancia tal vez desapareceria con los datos y explicaciones que pudiera dar detalladamente a dicho Sr Ingeniero o a quien fuere si se dignara hacer un nuevo reconocimiento a los terrenos mencionados, de cuyo resultado y contando con el claro criterio del expuesto Sr Ingeniero se declararia rectificadas en todo o en parte la certificacion que nos ocupa.

No teniendo otro objeto esta sesion se dio por terminada el acto del que se estienda lo presente que firmen todos los concurridos de que el secretario certifica. Tal esta en contra del contenido de dicha certificacion.

Juan Molinos

José Badia

Juan Puigventós

Juan Masca

Antonio Poda

Martín Colva

Francisco G.

En el pueblo de Pallegà a veinte y tres de Agosto de mil novecientos diez Reunidos en la Casa consistorial los Srs de Ayuntamiento y vocales de la Junta provincial al efecto de celebrar el acto de eleccion de un representante de la provincia de Tarragona para el primer distrito tener fin quien se declara abierto el acto por ser la hora de convocacion. Cito

AYUNTAMIENTO D. GAVA.

CARTILLA EVALUATORIA, aprobada en el año 1862 que rige en este término municipal con los aumentos en el líquido imponible decretados por la Ley de 20 de Julio de 1922 y R. D. Ley de 25 de Junio de 1928.

CLAS. S DE CULTIVO	Líquido imponible según el amillaramiento.		Líquido imponible ino- cluidos los aumentos Ley de 26-7-22 y R. D. 25-6-26.			
	Ptas.	Ct.	Ptas.	Ct.		
REGADIO.	Huerta.....1ª	150	==	234	37	
	2ª	125	==	195	31	
	Naranjos.....1ª	150	==	234	37	
	2ª	125	==	195	31	
	Frutales.....	1ª	150	==	234	37
		2ª	131	25	205	08
		3ª	100	==	156	25
	Cereales.....	1ª	40	75	63	67
		2ª	31	25	48	83
		3ª	18	50	28	90
	Viñales.....	1ª	37	50	58	59
		2ª	32	50	50	7 8
3ª		18	75	29	30	
S. CAÑO.	Algarrobos.....1ª	40	==	62	50	
	2ª	30	==	46	87	
	3ª	20	==	31	25	
Olivares.....	1ª	37	50	58	59	
	2ª	27	50	42	97	
	3ª	15	==	23	44	
Bosque constr.....	1ª	15	==	23	44	
	2ª	10	==	15	62	
	3ª	7	50	11	72	
Bosque tall.....	1ª	16	==	25	==	
	2ª	11	25	17	58	
	3ª	8	75	13	67	
Bosque fajina.....	1ª	8	==	12	50	
	2ª	5	50	8	59	
	3ª	4	50	7	03	
SECAÑO.	Yermos.....1ª	2	==	3	12	
	2ª	1	50	2	34	
	3ª	1	==	1	56	
POBUNA ERA ENLADRILLADA....	12	==	19	53.		

Número del amillanamiento o apéndice de rectificación	Ideas que tienen en el último reparto	Letra del pago o Zona y número de las Bucas	NUMERO Y NOMBRE DE LOS CONTRIBUYENTES causas de las alteraciones, sus fechas, y autoridades que las acordaron
			<i>Suma anterior</i>
			<i>N.º 11</i>
125		X	<p>Se hace constar, que la pieza de tierra seca, plantada de viña, de cal del ojo de las mundinas, equivalente a hectáreas, de áreas, de hectáreas que todavía consta a nombre de D. Juan Antonio Pascual Pacheco en el pueblo llamado vulgarmente "Hina de Vicart", de la cual, en cuanto a una mojada de mundinas correspondía al ex termino municipal de 1.ª Cruz de Olmedo agregado al de esta villa de S. Felis de Lebrija y en cuanto a la restante mojada de mundinas al de esta ya citada villa, cuya "mojada", según el amillanamiento, tiene asignada una riqüenza líquida imponible de 14 ptes, y la última de 22'50, total 26'50 ptes, que son el 25 pps de aumento según el presupuesto del Estado, asiendo tambien en punto, a 15'63 ptes como base del Repartimiento, si bien consta todavía a nombre de dicho D. Pascual, ello fue debido al convenio de que este satisficiera la contribucion correspondiente a aquella, siendo solo como aparcero y por durante el tiempo que lo fuera, conforme lo verifico; pero siendo el verdadero y unico propietario de la mojada pieza en todas sus partes D. José Vicart Lassa, este en calidad de heredero universal nombrado por sus tres difuntos padres mediante capitulos matrimoniales que otorgado existen inscribidos y satisfechos los derechos a la Hacienda, por haber hecho el referido D. Pascual cesion de toda la citada pieza de tierra debido a la ruina de las cepas por la filoxera, al actual dueño de ella, e sea al nombrado D. José Vicart Lassa, quien la ha aceptado, es por lo que debe pasar a favor de este la totalidad de la pieza de referencia por corresponderle, asi como una vez verificado debe pasar la contribucion que le correspondia según el líquido imponible con el 25 pps de aumento expresado que consta en el vigente Repartimiento, en cumplimiento del mandado D. Pascual, conforme procede.</p>
			<i>Total abax</i>

**9. SISTEMES DE TINENÇA DE LA TERRA
I RELACIONS D'EXPLOTACIO.**

9. SISTEMES DE TINENÇA DE LA TERRA I RELACIONS D'EXPLOTACIÓ.

Les relacions d'exploració al camp català es recolzaven en un complex sistema jurídic on molt sovint possessió i propietat es confonien, com és en el cas de l'emfiteusi, model de cessió del domini útil del qual se'n derivaren altres formes d'exploració com ara la rabassa i, en menor grau, la parceria. Durant el segle XIX a més d'aquestes tres formes d'exploració l'arrendament i la manca d'obra a jornal eren les relacions d'exploració més esteses al Baix Llobregat.

La manca de polarització social del camp català, així com la inexistència d'un procés de concentració de la terra s'atribueixen sovint a la persistència de l'emfiteusi, de la rabassa o fins i tot de la parceria. R.GARRABOU i E.SERRA diuen al respecte "el procés d'expropiació pagesa i de proletarització a partir de la caiguda de l'antic règim, adquireix uns ritmes molt lents i possiblement menys intensos que en altres zones de l'estat" (1). M.ARTOLA, a l'estudiar l'exploració indirecta, ha indicat que a Catalunya la "confusió institucional de las relaciones económicas con los aspectos sociales del dominio señorial" fa que les relacions d'exploració de la terra conservin un cert caràcter feudalitzant fins l'època contemporània (2). Ll.FERRER, al reflexionar sobre la introducció de les relacions capitalistes al camp català, exposa com aquests processos no passa per la concentració de la terra sinó per la generalització de formes d'accés a la terra com ara la rabassa "que consolidava la petita exploració que va sobreviure fins a finals del XIX i desnaturalitzada fins a mitjans del segle XX" (3).

J.CODINA, historiador agrarista del Baix Llobregat, ha insistit en diverses publicacions que el proletariat rural era ja una realitat al XVIII i que aquesta relació d'exploració s'intensificà al llarg del segle XIX, segle en el qual a la comarca s'accentuaren les

diferències socials i la mà d'obra a jornal s'incrementà (4). Si a la hipòtesi de J.Codina hi afegim la nostra propia hipòtesi de que la petita emfiteusi encobria a treballadors agrícoles que dedicaven la major part de la seva força al treball assalariat, hauriem de concloure dient que el model social baixllobregatí es força més polaritzat que el que generalment hom ha pensat per Catalunya.

El conjunt dels tretze pobles estudiats del Baix Llobregat donen una imatge complexa de les relacions d'explotació (5). En els capítols dedicats a l'estructura de l'explotació hem abordat el problema des d'un punt de vista quantitatiu. Als pobles on els "amillaramientos" especificaven les parceries hem pogut copsar com l'explotació de la terra a través d'aquest sistema de tenença era bastant estesa i hem pogut estudiar separadament l'estructura de l'explotació de l'estructura de la propietat, agregant als propietaris les parceries corresponents i fent-ne un tractament informàtic. Això no sempre ha estat possible i en un bon nombre de pobles, probablement aquells en que l'arrendament era més extès, no hem pogut separar l'estructura de l'explotació de l'estructura de la propietat.

Les fonts que hem utilitzat per analitzar les relacions d'explotació són diverses, tant provinents d'arxius privats com de públics. Entre els primers hem emprat documentació de l'Arxiu Ginebreda de Molins de Rei i de l'Arxiu Mercader de Cornellà (6). També hem fet servir informació del fons de Protocols de l'Arxiu Comarcal de Sant Feliu de Llobregat, del Registre de la Propietat de Sant Feliu, del fons de la Comptaduria d'Hipoteques de l'Arxiu de la Corona d'Aragó i, quan ha estat possible, dades dels "amillaramientos" de mitjans del XIX.

En aquest capítol intentarem copsar la complexitat de les relacions d'explotació des d'un punt de vista qualitatiu, malgrat que la informació quantitativa és també abundant. Quina importància tenia

l'emfiteusi ? Es feien rabasses a aquesta zona? Estava molt extesa la parceria? Quines característiques tenien els arrendaments? La proletarització agrícola era molt extesa? No estem en condicions de respondre de manera totalment satisfactòria aquests interrogants, la informació que tenim es desigual i discontinua, però si que podrem avançar algunes reflexions parcials , a vegades interessants , sobre aquests problemes .

Al 1825 a Sant Feliu de Llobregat el 47,9 % eren explotacions directes , la resta eren explotacions realitzades per mitjà d'arrendaments (7) . A partir de càlculs que hem efectuat l'explotació directa de les grans finques barcelonines menades per un administrador quant a riquesa produïda representava al 1859 al mateix poble un 46,75 %. Un 38,1% correspon a petites propietats veïnes , es a dir també explotacions directes , però en aquest percentatge s'inclou la riquesa produïda pels parcers (8) .Es difícil fer càlculs globals de les diverses relacions d'explotació de la terra que convivia en un mateix poble i jerarquitzar-ne la seva presència . Els administradors, que governaven les millors propietats de regadiu llogant mà d'obra a jornal, o bé els parcers en les terres de secà eren tipologies exteses arreu del Baix Llobregat, tant en l'àmbit municipal (9) com en el món més petit d'una hisenda . Les propietats de Sant Feliu de Llobregat dels Lupresti o dels Falguera a , o bé Can Mercader de Cornellà poden fornir-nos uns bons exemples .

Al 1849 els Lupresti, d'Allella, tenien en total unes trenta dues mujades de les quals unes disset eren donades a parceria i dedicades majoritàriament a vinya i unes 15 de regadiu ,estaven explotades a arrendament en peces més petites que les parceries. El parcer Carles Vallhonrat que ell sol cultivava més d'onze mujades a règim de parceria , explotava alhora més de cinc mujades de regadiu el que ens fa pensar que tenia forçosament de llogar mà d'obra a jornal

i que actuava com a encarregat-administrador de les terres dels Lupresti (10) .

Uns quans anys després, al 1855, les més de 56 mujades de la finca Falguera estaven totes arrendades, fins i tot les 8 mujades 8 mundines de vinya s'explotaven en arrendament en metàl·lic .Els Falguera també percebien rendes en concepte d'urbana i censos però els ingressos més importants provenien de la riquesa rústica. A Sant Feliu el mateix any existien 37 forasters amb finques arrendades i 23 amb finques "de su cuenta" ,sobre un total d'unes cent explotacions de rústica. La majoria de finques d'administració directa eren les grans hisendes organitzades a partir de la figura de l'administrador i/o encarregat com les propietats Falguera o Lupresti i que utilitzaven mà d'obra a jornal. En canvi els primers arrendaments eren de dimensions més petites i la relació explotador-propietari més directa . Aquestes dades comparades amb les de 1825 indiquen que durant el segle XIX, al menys pel període 1825-1855, la tendència a donar terres en arrendament augmentà , potser a causa de la major intensificació del treball que exigia l'expansió del regadiu.

A Can Mercader al 1864 encara hi trobem quatre parceries que ocupaven unes 6 mujades i la continuació d'una rabassa d'unes cinc mujades, que durant aquells anys estava en mans de dos pagesos. Ara bé la resta de la finca , que sobrepassava amb escreix les 50 mujades, estava explotada en arrendament (11). Tots aquests exemples concrets ens ratifiquen en la hipòtesi que al Baix llobregat les millors terres de la plana dèltica i de la vall mitjana , regades o no pels canals, s'explotaven majoritàriament en petits arrendaments o bé , quan es tractava de grans finques, per mà d'obra a jornal.

L'historiador J.Codina ha afirmat que a la zona dèltica la parceria ja havia desaparegut en arribar a mitjan segle XIX (12) ,hipòtesi que compartim però que voldriem matisar, tant territorialment

com cronològicament . Es cert que a la zona dèltica no es donen parceries ,però Codina treballa bàsicament amb dades del Prat quan fa aquesta afirmació . Ara bé, als pobles dèltics que estan adossats a les muntanyes del Garraf el tipus de contractació al samuntà no era el mateix i allí les parceries no havien desaparegut .A Viladecans, però sobretot a Gavà i Castelldefels, la parceria a les terres de secà de muntanya era encara una realitat ben extesa a mitjans del segle passat.

Així doncs, a una comarca com el Baix Llobregat, amb condicions edafològiques dispars i amb unes potencialitats agrícoles diverses , nasqueren unes relacions d'explotació força complexes . En aquest sentit la tipologia del vell mas de muntanya que cedia terres en explotació a través de la parceria sembla vàlida a les terres de muntanya , però a les terres regades del plà l'arrendament en metàl·lic era ,a mitjan segle XIX , la relació d'explotació més extesa .Recordem però que Zamora ,a finals del XVIII, ja afirmava que l'arrendament era la forma d'explotació dominant a les millors terres cerealícoles de la plana .

Parceries i arrendaments , però també petites emfiteusis i alguna rabassa, convisqueren al llarg del segle XIX i durant le primeres dècades del XX a la comarca amb el protagonisme d'una o altra forma d'explotació segons la fesomia del paisatge agrari. A les terres al·luvials de la vall mitja o de la plana dèltica , on es localitzaven les terres regades d'alts rendiments dedicades a cereals ,fruites i hortalisses predominava l'arrendament .En canvi les terres de muntanya , dedicades a vinya o a fruiters de secà, eren explotades majoritàriament a parceria , però hi hem localitzat també alguna rabassa i , en les terres marginals, alguna petita emfiteusi .

9.1.La pervivència de l'emfiteusi i de la rabassa.

Sobre aquestes dues formes d'explotació de la terra s'ha escrit bastant aquest darrers anys. No volem entrar en polèmica però la confusió jurídica que com a fet d'origen comporta la rabassa es per ella mateixa conflictiva: és o no és la rabassa una veritable emfiteusi?. Aquest punt ja va fer vessar tinta a la segona meitat del segle XIX, quan hom discutia la proposta de Codi Civil de 1857. Una bona sistematització de la polèmica la trobem l'any 1861, resumida en la "Ressenya en defensa de las vinyas a rabassa morta y modo práctic de amillararlas" de 1861, publicada a Barcelona. Així doncs, molt abans dels 50 anys de durada que concedí el Codi Civil de 1889 a la rabassa i molt abans de l'ambigüetat jurídica amb que es redactaren els contractes per replantar la vinya fil.loxerada, la polèmica jurídica entron de la rabassa ja existia (13).

Podem considerar la rabassa com una cessió de domini útil amb l'objectiu de millorar el terreny, característiques que comparteix amb l'emfiteusi, i únicament es diferencia d'aquesta per la seva temporalitat ja que només dura mentre els ceps estiguin vius. Però a partir del segle XVIII, amb la generalització de les tècniques dels colgats i capficats, la qüestió es complica ja que és quasi impossible demostrar que els primers ceps han mort als 50 o 60 anys, període aproximat de vida dels ceps europeus. Com diu l'autor de la "Ressenya.." els ceps de primera plantada amb aquestes tècniques no moren mai "per las milloras que se donan al vinyar ab lo us de la facultat de fer colgats y capficats sa duració ha de considerar-se casi perpetua" (14).

Tant l'emfiteusi com la rabassa estaven presidides per dos principis, l'un el de la divisió de la propietat entre el domini útil que es cedeix i el domini directe que es reserva, i l'altre el respecte al treball empleat de bona fe en la millora de la terra cedida. L'element diferencial rau en la temporalitat de la rabassa,

temporalitat que els juristes que volen imposar els cinquanta anys de durada defensen i que neguen els qui volen assimilar la rabassa a una veritable emfiteusi, tal i com fa l'autor de la "Ressenya" , al·ludint el caràcter d'establiment emfitèutic i a la possibilitat d'allargar la vida als ceps indefinidament . L'arribada de la fil·loxera facilità el camí als primers i els contractes post-fil·loxèrics ,que s'atorgaren per replantar vinyes ,tenien ben clara la clàusula de temporalitat .

El més interessant però és que aquests contractes es caracteritzaren jurídicament d'arrendaments, per tal que mai el domini útil pogués fer revertir a favor seu la propietat absoluta pel mecanisme d'assimilar la rabassa a un cens emfitèutic i per tant redimible a favor del cultivador. Aquesta situació l'hem comprovada pel Baix Llobregat, com també hem comprovat que , malgrat el desús en que sembla entrar l'emfiteusi durant al segle XIX se'n continuen atorgant per part dels grans propietaris com a mecanisme de control de les terres poc productives o com mitjà per facilitar el creixement urbà.

9.1.1.L'emfiteusi.

A Molins de Rei ,en el transcurs del segle XIX ,tres grans propietaris del terme els Castellví , els Ginebreda i els Roca atorgaren establiments emfitèutics pel creixement urbà (15). En relació a aquest tres propietaris hem localitzat una emfiteusi amb obligació d'edificar al 1818, una altra al 1831 i al 1854, quatre al 1868 i cinc al 1874 . L'únic establiment a perpetuïtat d'una propietat rústica és en realitat una ratificació de trasllat de domini útil de pare a fill en terres d'en Roca .

Durant el període que va 1837 a 1843 a diversos pobles de la comarca es realitzaren 8 emfiteusis ,20 per edificar i 8 per

establiments de rústica (16) .L'advocat barceloní i gran propietari baixllobregatí Antoni Font del Sol en fa onze a Sant Feliu amb l'obligatorietat d'edificar, la majoria l'any 1841. Però també se'n fan a pobles veïns com Esplugues, Sant Just o el Papiol i ja hem indicat com l'emfiteusi urbana també s'estava extenent a Molins de Rei. Ultra el lluïisme i la fadiga , que es reservava l'establidor del cens ,els propietaris que feren emfiteusis urbanes hi afegien una clàusula per la qual si l'emfiteute no pagava el cens durant els tres primers anys el propietari del cens podia reclamar 2/3 del seu valor -així per exemple s'estipula en les emfiteusi d'A. Font del Sol- . L'emfiteute tenia l'obligació de construir en el termini d'un any. L'entrada era simbòlica (dues gallines) i ,a diferència de les emfiteusis rústiques , el pagament es feia en una sola entrega, per Nadal o per Sant Joan.La contribució era responsabilitat dels emfiteutes. Les terres rústiques que es transformaven en sòl urbà per mitjà de la concessió d'emfiteusis estaven ocupades majoritàriament per vinya o olivera.

Curiosament les vuit emfiteusis de rústica són realitzades pel mateix propietari , en Salvador Borrás , metge que vivia a Barcelona però que tenia terres a Sant Feliu. L'any 1842 fa aquests vuit establiments perpetuus en terres dedicades a oliveres i vinya, situades a Xalapeira, Mas Lluhí , Can Cuyas i la Ferrera, a pagesos de Sant Feliu. El senyor eminent d'aquestes terres era el Marques de Vilafranca .A més de millorar el terreny, el censalista obligava als emfiteutes a conservar les oliveres i a replantar-les si es morien ,a donar una part de l'oli a la parroquia de Sant Creu d'Olorde -on per la toponímia pertanyien les terres - i a pagar el cens anual a casa seva a Barcelona, per Sant Joan i per Nadal.La contribució era responsabilitat dels emfiteutes i l'entrada simbòlica era de dues gallines per a tots els establiments.El propietari es reservava el dret a readquirir el domini útil si el censatari deixava de pagar durant dos anys , i també

gaudia del dret de fadiga i del lluisme. La peces establertes eren d'aproximadament una hectàrea i es dedicaven al conreu de mixt vinya-olivera.

La zona integrada pel Fapiol, Pallejà, Sant Vicenç dels Horts, Sant Coloma de Cervelló, i també, a l'àrea de Gavà i Castelldefels, sembla que la pervivència de velles formules contractuals com ara l'emfiteusi era notable. A aquests darrers pobles al 1832 l'emfiteusi era la fórmula contractual predominant per colonitzar els ermots de les Marines. (17).

Al 1862 a Sant Vicenç i a Pallejà abunden les terres a cens i a més algunes de les fraccions de parceria ens recorden vells censos emfitèutics com ara "de onze dos" o bé "de set dos". Un exemple són els censataris de Pallejà de terres dels Senmenat o els de Sant Vicenç a les terres de Francesc Mitjans. Entre amdos pobles al 1862 hi ha 22 parts de fruits a 2/7 i 17 a 2/11 (18).

A la segona meitat del segle XIX observem la utilització de l'emfiteusi, i també de la parceria o de la rabassa, per part de la burgesia agrària barcelonina en un sentit capitalista. D'una banda aquestes formules contractuals actuaven com a mecanisme de fixació a la terra de mà obra barata, quasi-proletària. D'una altra eren veritables mecanismes de contenció per impedir-los-hi l'accés a la plena propietat. Potser caldria començar a desmitificar l'emfiteusi com a formula màgica que permet arribar a la plena propietat a la pagesia. Aquest procés sembla clar pels grans emfiteutes que tenen els seu origen a la baixa edat mitjana o als segles XV i XVI. No està clar però que els petits emfiteutes assolixin sempre la plena propietat, ja que sovint eren subemfiteutes i, encara és més dubtós que arribin a la plena propietat els petits censataris que accediren a l'establiment emfitèutic al llarg del segle XIX, i, encara menys, els que ho feren després de les primeres lleis abolicionistes. Caldria per tant

precisar la cronologia i la tipologia del procés emfitèutic i així potser seriem capaços de fer-ne una anàlisi menys jurídica i més relacionada amb la complexa realitat social catalana del XIX.

Fem aquest raonament arrant que en la documentació fiscal per nosaltres emprada hem observat com els quasi-propietaris, que consten com a contribuents en els documents fiscals del XIX i que jurídicament se'ls tracta com a propietaris, són grans controladors de domini útil descendents de les velles emfiteusis realitzades entre el segle XIII i XV o membres de la burgesia barcelonina que durant els segles XVII i XVIII han comprat terra a la comarca. En canvi hi ha un altra tipus d'emfiteuta o quasi-propietari que en la documentació fiscal consten com a contribuents però no com a propietaris. Per què aquest tracte diferencial? Són petits emfiteutes, i això possiblement podria explicar-ho. De fet en recordar-los-hi la seva no-titularitat de les terres per les quals tributen reben un tracte injust, un veritable greuge comparatiu si tenim present l'oblit constant que d'aquesta condició de no-titularitat es fa als grans emfiteutes (19). Hem de tenir present, que en els pobles on la gran propietat és veïna, són aquests grans emfiteutes, terratinents o hisendats com els denominen les revistes de l'època, els que controlen l'elaboració de la documentació fiscal i que, a vegades, aquests petits emfiteutes són subemfiteutes del que hom ha denominat senyoria mitjana (20) o gran controladors de domini útil que consoliden a favor seu la plena propietat al llarg dels segles XVIII i XIX, al menys socialment parlant, per què jurídicament el procés no es clourà fins ben entrat el segle XX.

Grans emfiteutes que esdevindran plens propietaris de les terres que posseïxen per consens social, malgrat que el procés jurídic no s'acabí fins ben entrat el segle XX (21). Petits emfiteutes que de quasi-propietaris poden passar a quasi-proletaris per efectes de les

actuacions caciquils de la gran propietat durant la Restauració. Tant els antics senyors directes -sobretot si es tracta de l'aristocràcia mitjana vinculada al país com ara els Semnenat a Pallejà- com els grans emfiteutes veïns, com la burgesia agrària barcelonina es llencen sobre aquests petits emfiteutes com aus de presa per tal de usurpar-los el domini útil de possessions ben petites.

La manca de registre dels títols de possessió, fet que denunciaven els registradors de la propietat en res afavorí als petits emfiteutes. Al 1886 el partit judicial de Sant Feliu de Llobregat era el que tenia menys finques rústiques inscrites de tota la província (aproximadament un 40%) ,mentre que les finques urbanes estaven inscrites en un 90 % i ,i per aquest concepte ,és situava en segon lloc deprés de Barcelona (22). Aquesta dada ens indica que al partit judicial de Sant Feliu de Llobregat la propietat rústica es trobava en un lamentable estat d'embrull jurídic, inscripcions de possessió que no deixaven prosperar registres de propietat i registres de propietat que invalidaven títols de possessió. Si hi sumem la gran subdivisió de la propietat-explotació , les fragmentació de les velles emfiteusis subemfiteutades- a vegades en cascada- ,o cedides a rabassa o a parceria,i fins i tot parcel.lades en petits arrendaments, entrem part de les dificultats que hom troba al partit judicial de Sant Feliu per inscriure al Registre de la propietat una finca de rústica. En canvi, les finques urbanes, la majoria filles de l'expansió demogràfica del XVIII i del creixement contradictori del XIX, si que estan ben registrades, possiblement per mimetisme a la gran ciutat , on la propietat urbana estava registrada al cent per cent. A més les elevades minutes dels notaris , els drets reals, el valor de les redempcions de censos , la complicació d'haver d'anar al Registre de la Propietat a partir de 1863 per una població analfabeta també ho dificultaren. A vegades però, l'endeutament pagés i la coacció política

fóren les eines socio-polítiques que utilitzaren els grans propietaris per tal d'engrossir les seves propietats amb petites emfiteusis.

El que succeí als establiments emfitèutics realitzats a inicis del segle XIX a Gavà i a Castelldefels per tal de colonitzar definitivament les Marines es ben significatiu . Durant la "revolució" de 1868 les fites que delimitaven les propietats dels barons de les d'en Josep Carreres d'Argerich havien estat destruïdes pels camperols (quasi-propietaris o quasi-proletaris?) Al 1877 encara hi havia litigis entre els pobles i la Baronia per les servituds dels boscos del Castell . Els senyors directes volien eliminar tots els obstacles jurídics que encara existien per assolir la plena propietat de les terres de la Baronia. Si els antics Barons no reixiren del tot en convertir-se en plens propietaris si que hi reixiren homes com en Manuel Girona i Agrafel, que comprà les terres de la Baronia a finals del XIX, o bé homes com en Josep Carreras d'Argerich que d'apoderat de les terres de la Baronia esdevingué gran propietari gavanenc a la segona meitat del segle XIX i, ja entrat el segle XX, els prohoms de la Lliga . La fi d'aquests petits emfiteutes fou ben trista ,ja que pel que sabem durant les primeres dècades del segle XX, els que no pogueren demostrar la titularitat de les terres o no les volgueren vendre a testaferros foren expulsats de les seves petites emfiteusis a causa de la compra del litoral per prohoms de la Lliga (23).

Un altre fet que corrobora la hipòtesi de la fragilitat social del petit emfiteuta es que a la segona meitat del segle XIX la majoria de les emfiteusis que es realitzen només es recullen en documentació privada, el que treu validesa jurídica a l'hora que el establiment vulgui fer revertir el domini directe al dimini útil i esdevenir propietari absolut de la seva possessió. Ho hem observat a Gavà i a Molins de Rei , però creiem que el procés és general : l'emfiteusi esdevé una formula contractual en retrocés sobretot després

de les lleis d'abolició de censos . A més de registrar-se privadament, a partir d'aleshores, se'ls hi afegeix clausules defensives davant la nova legislació (com ara "censo irredimible..") .I sense constar al Registre de la Propietat ,ni fer-ne escriptura pública, la defensa legal del petit emfiteuta davant d'un conflicte era ben feble (24).

Entre l'any 1924 i 1929 a Viladecans dos rics barcelonins, Federico Camps Guiu i Miquel Rius Vives ,intentaren fer-se responsables de les càrregues tributàries de dues finques "Asensats o Murtra " i "Marines o Murtra" , terrenys pels quals en principi no contribuïa ningú, com a via per accedir a la plena propietat de quasi unes cinquanta mujades . Aixó creà malestar al poble, sembla que alguns d'aquests terrenys eren cultivats per pagesos del poble que s'escapaven del fisc. La Junta Pericial de l'Amillarament i l'Ajuntament prengueren una posició clarament defensiva dels petits pagesos veïns. Aquesta sol.licitud d'alta a l'amillarament, que va provocar una forta oposició dels veïns afectats, va fer que es nomenessin dos vocals inspectors amb l'objectiu de lograr "un esclarecimiento de la situación tributaria ". Certament la titularitat de les terres no era clara i davant de la negativa de donar-los d'alta a l'amillarament en F.Camps i en M.Rius sol.licitaren simplement una trasllació de domini ,basant-se en un domini pro-indiviso de les finques que per herència constava a nom dels reclamants. Al juliol del 1928 i arrant d'aquesta nova situació es feu una relació de parcel.les de les dues finques no incloses a l'amillarament (13 parcel.les cultivades per pagesos de Viladecans) i un altre relació de les incloses al amillarament (i cultivats per 10 pagesos). Els pagesos argumentaren en la seva defensa que tenien les terres a cens perpetuu -es a dir eren petits emfiteutes- i, fins hi tot algun pagés assegurava pagar la contribució i tenir les terres inscrites al Registre de la Propietat. Malgrat aixó , davant la persistència de la reclamació i per tal de tancar l'expedient d'alta

que la Delegació d'Hisenda retornava a la Junta Pericial, aquesta, al juliol de 1928, prengué una resolució en relació al problema: 1- no donar d'alta globalment les finques reclamades, 2- de les parcel·les incloses al amillament i que, en principi tributen, es concedeix traslació de domini i, 3- les no incloses al amillament seran altes a favor dels reclamants. L'Administració de Contribucions retornà el document i al desembre de 1928, l'Ajuntament i la Junta Pericial donà d'alta 14 parcel·les del conjunt de les 23 descrites, altes que no estaven integrades estrictament a l'amillament, es a dir la Junta Pericial actuava bastant arbitràriament. Un any després davant d'una nova devolució per part de l'Administració de la relació d'altes la Junta Pericial, recolzada per l'Ajuntament, es refermà en la resolució presa al juliol de 1928, insistint en la idea que no podia envahir l'esfera dels tribunals de justícia, ja que a ells pertoca decidir "de la posesión o propiedad de unas fincas calificando la mayor o menor eficacia de unos títulos en frente de otros" (25). En aquest cas els petits emfiteutes, protegits per l'Ajuntament i la Junta Pericial, reeixiren en part en la seva aspiració a la propietat. Però hem de tenir present que les terres reclamades eren unes cinquanta mujades i que únicament se'n donaren d'alta a favor dels pagesos 29, el que ens fa pensar que finalment els antics detentors del domini pogueren fer-se propietaris de més d'una tercera part de les terres reclamades. Podriem ben bé dir que en aquest cas la lluita entre la possessió i el domini directe per convertir-se en propietat acabà amb un empat, amb lleugera avantatge pels petits emfiteutes, però en la majoria dels casos que hem estudiat el resultat final afavoreix al domini directe.

Al Baix Llobregat la influència de l'emfiteusi es deixarà sentir al llarg de tot el segle XIX: a mesura que avança el segle cada cop serà més infreqüent fer establiments a perpetuïtat, però alguns dels seus trets definidors seran presents en les noves relacions

jurídiques en tron de l'exploració de la terra . Com ha assenyala E. Giralt Raventós la redacció definitiva del Codi Civil, a l'any 1889, institucionalitzà en certa manera una característica pròpia de l'emfiteusi : el control del domini útil per part de l'explorador directe, al protegir al parcer del desnonament i al Baix Llobregat aquesta forma d'exploració de la terra era molt extesa a les terres de secà.

En relació a la redempció dels censos el comportament de la burgesia agrària de la comarca és contradictòria : la majoria són antiredempcionistes i al mateix temps són innovadors i introductors de noves tècniques agrícoles a la comarca (26). Aquesta posició contradictòria la interpretem com una defensa simultànea de dos objectius : impossibilitar l'accés a la terra dels petits emfiteutes i, al mateix temps, convertir-se ells en grans propietaris per la via de la legitimació d'una situació social que els considerava ja propietaris , sense tenir que reconèixer damunt cap senyor directe ni haver de fer cap despesa en redempcions.

Per què doncs continuar fent emfiteusi en plé segle XIX ? Diverses són les explicacions que hi trobem :

1- L'emfiteusi fixava al petit pagés a la terra , el convertia en contribuent i ,aparenment, li facilitava l'accés a la terra. A més, com les terres establertes eren de secà, deixava lliure al petit pagés durant molts dies l'any per què treballés a jornal a les terres de regadiu.

2- Alguns grans establents, sovint grans emfiteutes, intentaven controlar el procés de redempció de censos . Els petits emfiteutes i subemfiteutes del XIX hanvien pactat l'establiment amb clàusules com "censos irredimible" o "censo irredimible sin el consentimiento del propietario" . Així l'emfiteusi enlloc d'esdevenir un esglaió d'accés a la propietat servia per contenir l'accés a la

mateixa , sobretot a partir de la llei de 1837 i durant la segona meitat del segle, que es fan en documents privats.

3- Les emfiteusis del XIX al Baix Llobregat servien per posar en conreu terres ermes (Gavà i Castelldefels a inicis de segle) o bé per explotar les terres marginals de secà , que ningú cultivaria amb un altre tipus de contracte . S'estableixen entre grans propietaris barcelonins absentistes i petits pagesos . L'explotació d'aquestes terres a través d'arrendaments o de parceries hagués encarit el procés productiu excessivament , al exigir sovint la figura de l'administrador en l'arrendament i la participació en les despeses en la parceria.

4- L'emfiteusi es convertí en l'eina jurídica idònia pel desenvolupament urbà del XIX , així ho hem comprovat en els exemples de Sant Feliu de Llobregat i Molins de Rei . Antigues vinyes i oliverars passaren a convertir-se en sòl urbà . El propietari cedia l'ús del terreny perpetuament i el censatari és construïa la casa a canvi d'un cens anual. Així sense la despesa de la construcció nombrosos grans propietaris de rústica es convertiren en perceptors de censos urbans , que durant els primers anys de l'establiment eren quantitats respectables.

En resum , durant el segle XIX la utilització de petits establiments emfitèutics per part dels grans propietaris , barcelonins o veïns, prengué una orientació clarament capitalista : l'emfiteusi es convertí en una formula còmode i barata pels grans propietaris absentistes per explotar les terres de secà, fixava als petits emfiteutes a la terra, els quals alhora feien de jornalers a les millors terres de regadiu, frenava l'accés a la plena propietat als petits emfiteutes en la mesura que el procés de redempció era controlat pels grans emfiteutes, i, finalment, feia que els grans propietaris es beneficiessin de l'expansió urbana .

Podem doncs concloure afirmant que les petites emfiteusis

,realitzades al llarg del segle XIX , encobreixen un veritable procés de proletarització rural, procés similiar al d'algunes zones del País Valencià on hi dominava també l'agricultura intensiva de regadiu (27).

9.1.2.La rabassa morta.

La rabassa morta, o plantació a primers ceps fins la mort d'aquests, era un contracte en desús al Baix llobregat.Els conreus de secà , majoritàriament vinya, però també conreus mixtes com vinya-oliverar o l'olivera, s'explotaven habitualment a parceria contracte extés a mitjan segle XIX a la part alta de la comarca i que no hipotecava tant la reversió del domini útil al propietari com ho feia la rabassa.

En aquest sentit el Baix Llobregat fa de zona peonera en relació al que succeirà en els contractes post-fil·loxèrics : la substitució de la rabassa per altres formes contractuals com ara la parceria .

Al llarg del segle XIX hem trobat poques rabasses en documentació pública. Tanmateix pensem que , d'haver existit ,les hi hauriem localitzat doncs la cessió de domini útil que comportava era a llarg termini i sempre es registraven en escriptura pública (28).

Hom emprava la rabassa quan la situació de crisi impelia als propietaris a oferir bones condicions d'explotació . A l'Arxiu Ginebreda hem localitzat tres rabasses una a Esplugues, del 1822, per fer una nova plantació de ceps i fins que aquests morissin (29) , la segona al 1877 a 60 anys - en document privat com la tercera- i l'altra al 1899 en terres de Molins de Rei a 50 anys, ambdues a un terç dels fruits .

A Can Mercader entre les parceries de tres anys de durada , que es practicaven al 1861 , i les que s'imposaran a partir de 1862 de

cinc anys de durada i rebaixant fins i tot la part de fruits (passant de 1/3 a 1/4) hi trobem una rabassa filla d'un antic establiment de 1827 . Aquesta rabassa, tot i ser única , portarà maldecaps a la casa Mercader ja que al 1901 hi havia encara obert un expedient de deshauci contra els descendents del primers establients de 1827 .Entre el Registre de la Propietat i el fons de protocols de l'Arxiu Comarcal de Sant Feliu de Llobregat a més d'una rabassa de 1815 (30) ,hem localitzat deu rabasses de la dècada dels quaranta, algunes per transformar terres campes amb vinyes , altres per mantenir el conreu mixt vinya-olivera i la majoria en terres de Molins de Rei (31) .

En el contracte de rabassa el cultivador assumia un conjunt d'obligacions que anaren canviant al llarg del segle XIX si comparem les 16 rabasses localitzades entre 1815 i 1899 .També variarà la durada del contracte i la reserva de drets del propietari .

Quan a la durada del contracte és general afirmar a primers ceps, es a dir mentre estiguin vius els ceps plantats pel rabassaire . A vegades s'especifica mentre no es morin les 2/3 parts dels ceps plantats. Des d'un punt de vista jurídic a mesura que avança el segle la rabassa es va allunyant més de l'emfiteusi, fins que s'acaba transformant arreu de la comarca en parceria. Un primer esglaó d'aquesta transformació era excloure la fórmula "a primers ceps" , que podia convertir la rabassa en indefinida temporalment , per mitjà de la tècnica dels colgats o capficats , o començar a imposar una durada limitada , diferenciant-la així més clarament de l'emfiteusi (32). En principi el contracte de rabassa té per objectiu plantar vinya, però el de 1841 es fa en una vinya vella, el que comporta que la part de fruit sigui de 1/4 en lloc d'un terç que és la fracció habitual. Unicament tres rabasses marquen una temporalitat clara i totes són de la segona meitat del segle :50 anys, la de 1862 de Can Mercader i la de 1899 de Can Ginebreda , i 60 anys la d'aquesta darrera casa del 1877.

La de Can Mercader-1862 adjunta clàusules defensives davant la possibilitat de que el domini útil pugui fer revertir a favor seu el control plé de la terra. Realment en Joaquim de Mercader i Belloch , que aleshores era el propietari de la finca, era conscient que calia emparar-se jurídicament davant les pretensions redempcionistes de censitaris i rabassaires. Fa una sola rabassa i deixa ben clar que el domini directe era l'únic que podia aspirar a la plena propietat , molt abans del conflicte jurídic-social plantejat per la fil·loxera .A la clausula 13 de la rabassa després d'assegurar que es tractava d'un cens irredimible ,malgrat que es promulguessin lleis en sentit contrari diu "lo único que podria exigir el enfiteota seria que al consolidar-se ambos dominios directo y útil en el Sr. de Mercader, le abonase en metálico lo que a juicio de peritos uno por parte y tercero en discordia correspondiese al arrendatario" .

En realitat la rabassa de Can Mercader de 1862 és continuïtat d'una efectuada el 18 d'abril de 1827 de 5 mujades , partides entre en Jaume Santacana i Josep Bargalló , ambdos d'Esplugues.Aquesta primera i en realitat única rabassa resultà molt conflictiva. A la part cultivada per Jaume Santacana correspon una rabassa signada al 1836. Dos anys abans de la rabassa que estem analitzant,al 1860, hi hagué una demanda de conciliació de la casa Mercader amb els descendents dels primers rabassaires en la que se'ls adverteix que "se abstengan de entrometerse personalmente ni por tercera persona por ningun pretexto en dicha viña, respetando la posesión de la viña que corresponde al demandante" . Joan Santacana s'oposà a la conciliació per què volia continuar menant la vinya amb els mateixos pactes i protestà dels costos .Les altres vinyes de la casa Mercader s'explotaven amb parceries de tres anys de durada, es lègic que el Sr. volgués doncs aconseguir millors condicions. En canvi els descendents de Bargalló acceptaren la conciliació a condició de poder arrencar la collita i els ceps. La

rabassa de 1862 es deuria fer en les dues mujades i mitja que es logrà la conciliació .En les altres dues , que cultivava J. Santacana , al 1866 es fa una cessió de domini útil a favor d'en Joan Galtés .és interessant constatar com al mateix any 1866 d' aquesta part de rabassa s'inscriu la possessió al Registre de la Propietat de Sant Feliu .

Al 1894 existeix una escriptura de restitució de la rabassa de 1862, però probablement no tingué conseqüències jurídiques efectives ja que al 1901 per "falta de pago de la parte de frutos estipulada o su precio equivalente desde mas de 10 años a esta parte" (coincideix amb la cronologia aproximada d'arribada de la fil.loxera a la zona : 1889-90) i la Casa Mercader reclama el deshauci de la vinya de 5 mujades establerta a rabassa morta el 18 d'abril de 1827. Els descendents d'aquells primers rabassaires no es presentaren al judici , aleshores s'acceptà el deshauci procedint a registrar la finca a nom del Sr. Mercader al Registre i cancel·lar el títol de possessió que feren els rabassaires. Ens preguntem : quans rabassaires i quans petits enfiteutes havien fet el pas d'inscriure el títol de possessió? Si tenint-lo els rabassaires de Cornellà perderen la terra: que deuria passar als que no el tenien? .

La clausula d'irredimibilitat i en general el comportament jurídic del domini directe al Baix Llobregat , ens fan ser prudents per tal de no caure en una sobrevaloració del control del domini útil per part de rabassers i petits enfiteutes .

En aquest sentit creiem interessant senyalar les similituds entre els petits viticultors malaguencs i alguns rabassaires catalans arrant de la crisi fil.loxèrica .La reconstrucció del vinyar exigia una capitalització elevada i molts rabassaires catalans així com els petits viticultors malagencs , fossin propietaris o arrendataris, no gaudien de capacitat econòmica per sortir de la crisi. A Malaga l'actitud abandonista de la burgesia mercantil feu que els petits viticultors no

poguessin reconstruir la vinya .A Catalunya molts petits rabassaires foren expulsats de les vinyes , a causa de la mort dels ceps, o bé protagonitzaren una reconstrucció de la vinya sota unes relacions d'exploració que deixava desprotegit el domini útil enfront del domini directe . Aquest fet explica la identificació del moviment rabassaire amb el republicanisme federal durant la darrera dècada del segle XIX, que durant aquells va irrompre amb força al Baix Llobregat on si bé la rabassa no era gaire extesa si ho eren la parceria i la mà d'obra a jornal (33).

En relació a les obligacions econòmiques del rabassaire predominava el terç de fruits que aquest havia de donar al propietari, tot i que tres eren al quart (rabasses de 1841, 1843 i 1844).A vegades s'eixigia els quart de fruits "de tota mena" durant els primers anys (AG-1877) i a partir d'un any determinat un terç (en aquesta rabassa el novè any) .Així doncs el terç de tots els fruits, incloses les oliveres , els garrofers o les figueres quan existien ,era la fracció habitual . En aquest punt les rabasses estudiades s'assemblen a la parceria a un terç dominant a la zona . Si es cultivaven cereals s'acostumava a donar al amo la cinquena part (1844)i a vegades també s'esmentava l'obligació de donar garbons al senyor.

Les contribucions, tant les ordinàries com les extraordinàries, eren responsabilitat del rabassaire. I també ho eren els altres pagaments quan la terra està gravada per censos o censals. Les altres càrregues com delmes i primícies ,en cas d'existir, també eren responsabilitat del rabasser.

A vegades , com succeeix a la rabassa de 1844, es pacte que les contribucions ordinàries siguin responsabilitat del rabassaire i les extraordinàries del propietari. A Can Mercader la clàusula referent a contribucions era clara :totes eren a càrrec del rabassaire, malgrat que els primers anys de vida dels ceps, quan aquests encara no

produien ,el propietari hi contribuís parcialment (34). A aquesta rabassa s'hi afegeix la puntualització següent : "todo tributo o contribución que se exigiere deberá satisfacerlo el comprador , abonando este al Señor de Mercader Belloch cualquiera cantidad poca o mucha que se le exigiere a el directamente, aun cuando hubiese cualquiera ley o disposición en contrario a la que renuncia el adquirente".

A Can Ginebreda de Molins de Rei mentre que a la rabassa de 1877 de la contribució l'ha de pagar el rabassaire, a la de 1899 no diu res de contribucions .Les pagava totes el propietari per por a les pretensions del domini útil ? Les cobrava privadament el propietari del rabassaire , però les pagava formalment el propietari? De fet el document de 1899 és un paper privat que podia molt bé complementar-se a través de pactes orals entre ambdues bandes.

Habitualment el rabassaire pagava una entrada a la que atribuïm un valor simbòlic ja que el seu valor no era elevat i en realitat servia de reconeixement de domini. Aquesta entrada consistia normalment en una gallina o en un parell de pollastres.

Quan a tècniques de cultiu l'expressió a ús i costum de bon pagés ,amb l'obligació de fer colgats o capficats ,és present a quasi totes les rabasses. A la darrera de 1899 no s'esmenten els colgats i capficats, les tècniques post-fil·loxèriques eren diferents .L'únic que s'exigeix és que els ceps siguin de bona qualitat i que es plantin a la forma i distància acostumades , seguint cultivant la vinya a ús i costum de bon pagés , posant-hi adobs quan calgui - menció infreqüent abans de la plaga si exceptuem una rabassa de la mateixa casa en la que s'obliga a vallejar la vinya si aquesta no estava ben conreada- (35) . Els treballs que ha de rebre la vinya són: cavar, podar, esmagençar i, a vegades també, esbrollar-la. A la rabassa de 1841 hi ha una clàusula en que s'explicita que si una vinya durant dos anys no es cava pot

retornar al propietari . Normalment s'obliga a respectar les oliveres o altres arbres existents , únicament en una rabassa es permet arrencar oliveres , la llenya de les quals serà pel senyor (CM-1862) . Els primers anys de la plantació de ceps es permet sembrar cereals "grano de espiga " (CM -1862) . A vegades es permet sembrar llegum un any per altre (AG-1822) o plantar faves i favons (AHCSFLL-Protocols,1842).

El rabassaire no pot començar la verema sense avisar 4 ó 8 dies abans l'amo , per tal que pugui enviar al camp un home de confiança que assegurí una correcta repartició dels fruits .A vegades s'obliga a començar la verema un cop passat Sant Miquel de setembre. També és habitual la intervenció de l'amo en el control de la venda de raïm o vi .

La part de fruit que pertoca a l'amo s'ha de portar a casa seva a costes del rabassaire. En la rabassa de 1822 queda clar que les depeses de la premsa també eren responsabilitats dels rabassers . Si una terra a rabassa deixava de pagar durant uns anys (dos o quatre hem trobat les dues possibilitats), o no es cultivava, podia retornar a l'amo. El rabassers tenia també altres obligacions com deixar les rases netes i refer els danys causats per les aigües.

Els senyors de la seva banda a més de la fadiga i del del·luisme es reservaven drets que recorden drets senyorials : el dret de pas , de passejar-se per la vinya i collir fruit per ell i la seva família a més de la part de fruits a que els rabassers estaven obligats a donar. Aquestes reserves, juntament amb l'entrada i la reserva de llenya, ens recorden el reconeixement de domini del món feudal.

Finalment , com a resum senyalar que les rabasses que es feren durant la primera meitat del segle es pactaren sota la fórmula de "primers ceps" , es a dir mentre la vinya estigués viva o al menys les dues terceres parts . En canvi , les de la segona meitat tenen un termini limitat de 50 o 60 anys ,que fa que el domini útil,es a dir el

rabasser, estigui en condicions més precàries que en les rabasses de la primera meitat de segle. Però, durant el segle XIX la rabassa al Baix Llobregat era una relació d'explotació poc extesa, que tendia a desaparèixer, sobretot als pobles més propers a Barcelona. En aquest sentit la parceria assumirà el protagonisme de l'extensió de la vinya a la comarca, malgrat que a les zones planes i dèltiques quasi no existeixi com veurem a continuació en l'apartat dedicat a la parceria.

9.2.La parceria

La polèmica sobre la parceria que precedí la redacció del Codi Civil de 1889 seguia viva dins les pàgines de la "Revista Jurídica de Catalunya" durant les primeres dècades del segle XX (36). La picabaralla entre juristes era reflexa del malestar social entre els parcers. Aquests aconseguiren una clàusula a favor seu que els protegia del desnonament. Els primers casos de jurisprudència posteriors al Codi Civil es decantaren a favor de la parceria entesa com a contracte de societat i per tant hom no li podia aplicar el deshauci o desnonament (37). Però si alguns juristes eminents, com G.BROCA, es decantaren a favor de conceptualitzar la parceria com a contracte de societat, altres juristes, entre ells F.DURAN I CAÑAMERAS, estaven a favor d'entendre la parceria com un veritable arrendament i part tant el parcer podia ser deshauciat.

Al Baix Llobregat la parceria estava molt extesa en iniciar-se el segle XIX, però a mitjans de segle únicament la trobem en explotacions de vinya al secà i a les zones de muntanya, de manera que a la zona propiament dèltica era practicament inexistent.

Al reflexionar sobre l'ocultació fiscal hem vist com l'incompliment de les lleis fiscals, implantades amb la reforma Montsantillán de mitjan segle XIX, beneficiava al propietari que

s'escapolia dels seus deures tributaris parcial o totalment . Així els parcens es convertien habitualment en els responsables de tota la càrrega fiscal de rústica ,es a dir de més part de la que per llei els hi pertocava , ja que únicament ho eren de la part alíquota corresponent. Aquesta legislació fiscal ,que preveia el repartiment de la càrrega tributària proporcionalment entre parcer i propietari, ens ha permès reconstruir l'extensió de la parceria als pobles on aquesta relació d'explotació estava reflexada en la documentació fiscal, a vegades amb bastanta precisió però en alguns casos de forma molt deficitària. Sembla que la parceria estava extesa al samuntà i a les zones de secà de muntanya dels poble de la vall mitja i que l'arrendament i la ma d'obra a jornal eren les formes d'explotació de la terra habituals als pobles amb predominància de terres cerealícoles de regadiu .

Per tal de matisar la geografia de la parceria al Baix Llobregat hem contrastat les dades dels quadres fets amb documentació fiscal amb documentació privada. Aquesta indica que a mitjans dels segle XIX a Cornellà, el poble on el regadiu estava més estés, la parceria encara existia i que la vinya es cultivava amb aquest tipus de contracte i, excepcionalment, a rabassa, malgrat que a Sant Feliu, al 1855, hem trobat dos exemples de vinyes arrendades de la casa Falguera (eren potser emparrats ?). Els quadres elaborats amb documentació fiscal ens han permès una aproximació global i preponderanment quantitativa, mentre que l'anàlisi de la documentació privada -sobretot les parceries de Can Mercader - ens ha facilitat un coneixement qualitatiu.

7.2.1.L'extensió de la parceria a mitjan segle XIX.

Al Baix Llobregat, a mitjans del segle XIX, la parceria era

una relació d'explotació bastant difosa, sobretot pel cultiu de la vinya .En aquest sentit la comarca havia estat precursora de la desnaturalització jurídica de la rabassa que presidí la reconstrucció del vinyar posfil·loxèric i que fomentà l'expansió de la parceria.

Així doncs, la parceria era present a tots els pobles de la comarca a diferents nivells d'intensitat. Analitzem, territorial i desglossadament, els diferents trets de la parceria baixllobregatina a partir de dades fiscals. Els quadres de les dues ribes resumeixen les dades de Molins de Rei i el Papiol, per la riba esquerra, i de Pallejà, Sant Vicenç dels Horts i Santa Coloma de Cervelló per la riba dreta. Hem despreciat per incomplets els quadres del delta (38) .

Quadre 9.1.

Règim de tenença = Riba esquerra, 1863 (MR i P)

		Explotació en propietat i arrendaments	Explotació indirecta o parceria	Total
MR	Hect.	290.58	77.26	367.84
	%	79	21	100
P	Hect.	558.04	238.04	796.08
	%	70.1	29.9	100

TOTAL i %		848.62	315.3	1163.92

Quadre 9.2.

Règim de tenença = Riba dreta, 1862-1863 (Pj, SV I STC)

		Explotació en propietat i arrendaments	Explotació indirecta o parceria	Cens	Total
Pj	Hect.	441.14	211.63		652.77
	%	67.58	32.42		100

SV	Hect.	485.79	163.57	105.01	754.37
	%	64.4	21.68	13.92	100
STC	Hect.	539.42	52.51		591.93
	%	91.13	8.87		100

TOTAL		1466.35	427.71	105.01	1999.07
Percentatge		73.35	21.4	5.25	100

Quan a superfície ocupada per l'explotació en propietat i els arrendaments la proporció de terres cultivades a ambdues àrees és bastant semblant : el 72,9 % a la riba esquerra i el 73,35 % a la riba dreta .Una bona part d'aquestes terres eren eren boscos i erms , sobretot a la riba dreta. A Sant Vicenç existeixen 105,01 hectàrees a cens, petites emfiteusis i subemfiteusis, que representen el 13,92 % del terme municipal. Papiol, a la riba esquerra, amb 238,04 hectàrees explotades a parceria que representaven un 29,9% del sòl conreat, era el poble on la parceria estava més estesa, seguit de Pallejà, Sant Vicenç i Molins de Rei. El percentatge de parceries de Pallejà era superior al del Papiol, però a Pallejà dins el concepte parceria hi havia inclosos els censos.

Quadre 9.3.

Règim de tenença = Riba esquerra, 1863 (MR I P)

	Nº explotacions	%	Hect. superfície	%
Propiet/arrendaments	211	53.86	726.36	62
Mixtes:propiet/parcer.	67	17	270.08	23
Parceria	116	29.44	176.31	15

TOTAL	394	100	1172.75	100

Quadre 9.4.

Règim de tinença = Ribes dretes, 1862-1863 (Pj. SV I SIC)

	Nº explotacions	%	Hect. superfície	%
Propiet/arrendaments	151	29.32	1333.4	67.03
Mixtes: propiet/parcer.	85	16.50	257.73	12.95
Parceria o cens	279	54.18	398.2	20.02

TOTAL	515	100	1989.33	100

A la dècada de 1860-1870 quan a nombre d'explotacions a la riba esquerra predominava l'explotació directa i les terres arrendades, en canvi a la riba dreta l'explotació indirecta, majoritàriament parceria, era la més abundant. En relació a les explotacions mixtes el valor percentual era bastant semblant a les dues ribes. No es per tant arriscat defensar la hipòtesi que l'arrendament era una forma d'explotació de la terra més difosa a la riba esquerra que a la dreta, fet que és coherent amb el valor més elevat que tenien les terres de regadiu de la riba esquerra.

La situació varia si hom compara la superfície ocupada per les terres explotades en propietat i en arrendament. La riba dreta, que tenia un percentatge més baix d'explotacions en propietat i en arrendament (29,32%) que l'esquerra, tenia en canvi uns valors absoluts i relatius més elevats quan a nombre d'hectàrees cultivades amb aquests règims de tinença. Aquest fet reflecteix les majors dimensions de les grans propietats de la riba dreta en comparació amb les de l'altra riba -on l'expansió del regadiu va fer que, excepte algunes velles masies de muntanya, les grans propietats de la plana fossin més petites i més parcel·lades-, i reflecteix també la importància de la petita propietat a la riba esquerra.

Un altre fet que reforçava la preponderància de la petita

propietat a la riba esquerra era l'elevat percentatge de terres ocupades per explotacions mixtes, superior al de l'altre riba.

Les explotacions a parceria eren més nombroses a la riba dreta: un 54,18 % a la riba dreta, que correspon a 279 parceries, i un 29,44% a la riba esquerra, que correspon a 116 parceries. Les hectàrees ocupades per les terres donades a parceria també assolien valors més elevats a la riba dreta que a l'esquerra, però no guardaven proporció amb els percentatges d'hectàrees ocupades. Al 29,44% d'explotacions en parceria de la riba esquerra li corresponia un 15 per cent de les terres, i al 54,18% de parceries de la riba dreta li corresponia un 20,02% de les terres. Una conclusió es despren per ella mateixa de les xifres analitzades: les parceries de la riba dreta tenien una extensió mitjana inferior (1,42 hect.) a les de la riba esquerra (1,52 hect.), per contra l'extensió mitjana de les terres explotades en propietat o per mitjà d'arrendaments era més elevada a la riba dreta que a la l'esquerra.

9.2.2. Característiques de la parceria baixllobregatina.

Intentarem descriure els trets més significatius de la parceria baixllobregatina, malgrat que la diversitat de parceries, condicionades per la qualitat del sòl, la proximitat al nucli urbà i el tipus de conreu, fa difícil una sistematització de les seves característiques.

a) Les parts de fruits

Per analitzar les parts de fruits també emprem dades fiscals d'alguns pobles de les dues ribes, deixant fora del nostre objecte d'estudi el delta a causa de la deficiència de les dades en aquets aspecte. Aquest fet que per ell mateix indica que a aquella zona, a

mitjans del segle XIX, la parceria tenia menys importància.

Quadre 9.5.

Tipus de parceria - Riba esquerra, 1863 (MR i P)

Parts de fruits	Nº de parceries	%
1/3	257	50.1
1/4	128	24.95
1/5	124	24.17
2/7	4	0.78
2/11	0	0

513

100

Quadre 9.6.

Tipus de parceria - Riba dreta, 1862 (Pj i SV)

Parts de fruits	Nº de parceries	%
1/3	503	73
1/4	144	20.93
1/5	3	0.43
2/7	22	3.2
2/11	17	2.44

689

100

La parceria que predominava a les dues ribes era al terç, com succeïa a molts indrets de Catalunya (40). Ara bé, a la riba esquerra només representava el 50,1% de les parceries, mentre que a l'altra riba el percentatge era molt més elevat un 73 %. En canvi, a la riba esquerra el valor percentual de les parceries a un quart i a un cinquè era superior. La parceria a un cinquè quasi no existia a la riba dreta mentre a l'esquerra se'n donaven 124 casos que representaven un 24,17%

sobre el total de les parceries.

Les fraccions de parceria com ara els 2/7 o els 2/11 que ens recorden un cens emfitèutic o una vella rabassa, estaven localitzades majoritàriament a la riba dreta, en concret als pobles de Pallejà i Sant Vicenç, on en conjunt representaven un 5,62 % del total.

La diferent distribució territorial de les parts de fruits ens fa pensar que possiblement a la riba esquerra les parceries eren de cronologia més recent, ja que les fraccions d'un quart i un quint són parts de fruits habituals a les parceries de mitjan segle XIX, a més a aquesta zona més propera a Barcelona la parceria sembla que es reservava a les terres més dolentes de secà, el que explica que únicament hi hagin 257 parceries a un terç i, en canvi, a la dreta 503.

A la riba dreta la presència de parts de fruits que evoquen vells censos emfitèutics, així com el predomini de la parceria al terç, semblen indicar-nos una cronologia de l'expansió de la parceria anterior a la riba esquerra, abans de mitjans de segle quan les condicions d'expansió de la vinya eren favorables al parcer, i, possiblement algunes d'elles siguin continuació d'un vell cens.

b) La durada

Malgrat que en la documentació escrita, ja sigui en document públic o privat, a les parceries se'ls hi assigni una durada limitada, l'estabilitat de la relació contractual estava garantida per una clàusula, que s'explicita a totes les parceries, per la qual el contracte quedava prorrogat mentre les dues parts ho volguessin.

Tanmateix, és interessant observar la cronologia de les variacions en la durada del contracte i de les parts de fruits ja que són un reflexe de les alteracions de la conjuntura de la vinya, conreu principal a que es dediquen les terres a parceria. Així a una bona conjuntura vitivinícola li corresponen parceries a curt termini i amb

fraccions elevades, mentre que durant una mala conjuntura es tendeix a allargar la durada del contracte i a exigir una fracció menor de part de fruits. Observem el següent quadre (41) :

Quadre 9.7.

PARCERIES VINYES- CAN MERCADER (1838-1865)

Any	nombre	Part de fruits	Durada en anys
1838	1	1/2	5
1844	1	1/3	5
1847	1	1/2	3
	2	1/3	3
1848	3	1/3	3
	3	1/2	3
1850	2	2/5	5
1861	5	1/3	3
1862	1	1/3	5
1863	1	1/3	4
1865	4	1/4	5

24

La fracció que predominava a les parceries de Can Mercader era el terç, tal i com succeïa als quadres globals suara analitzats. Més de la meitat de les parceries ,tretze ,eren al terç, quasi una quarta part , cinc, eren a un mig, quatre eren al quart i dues a dos quintes. Si analitzem aquest factor conjuntament amb el de la durada observarem com el contracte de 1847 i els tres últims de 1848 eren els que oferien pitjors condicions pels parcers, ja que a més de la meitat dels fruits la durada era de tres anys Fins aquest any les parceries de Can Mercader, globalment i amb lleugeres oscil.lacions ,estaven pactades amb condicions més dures pel parcer que les que es feren a partir de

1850. Així podríem dir que entre 1838 i 1848 la bona conjuntura vitivinícola, que estimulà el creixement dels vinyars arreu de Catalunya, va fer que la durada de les parceries tendís a disminuir i que la part de fruits a augmentar, es a dir s'enduriren les condicions del contracte de parceria.

En canvi, a partir de l'any 1850 milloraren les condicions del parcer: la part de fruits disminuï i la durada del contracte augmentà. L'any 1865 es pactaren les millors condicions pel parcer: 1/4 dels fruits i cinc anys de durada. Possiblement els pactes favorables als parcers, concretats entre 1848 i 1850, es signaren sota la influència de l'arribada del mildium.

Les parceries de 1861 tenien un comportament contradictori ja que la millora que representava la disminució de la part de fruits quedava neutralitzada per la disminució de la durada. Globalment però, tant pel que fa a les cinc parceries de 1861 com per les dels anys següents de 1862, 1863 i 1865, la tendència era a millorar la situació del parcer, el que fa pensar que l'expansió vitícola havia tocat sostre i que s'iniciava la llarga conjuntura crítica que assolirà el seu punt àlgid amb el flagell de la fil·loxera, malgrat els moments d'eufòria anteriors a la seva arribada.

c) Els cultius

En un arrendament de 1862 de la Baronia de l'Eramprunyà s'utilitza com a sinònim de parcer la paraula xermataire "los parceros, vulgo xermataires" (42). Aixó significa que al Baix Llobregat la parceria servia per exarmar o artigar, procés pel qual zones incultes i boscoses passaven a ser cultivades. Els primers anys hom hi sembrava cereals i, més endavant hom hi plantava vinya, encara que no sempre ja que a vegades s'abandonaven les terres després d'uns anys de cultiu de cereals i tornaven a cobrir-se de la seva vegetació natural, fins una

nova rompuda o artigada. Per tant la parceria era la relació d'exploració que s'imposava quan hom volia arrancar de l'erm terres incultes i convertir-les en terres de conreu, terres en les que habitualment, després de sembrar-hi cereals durant 4 o cinc anys, s'hi plantava vinya.

L'anàlisi de les parceries de Can Mercader i de Can Ginebreda i el dels quadres elaborats amb documentació fiscal ens porta a la següent reflexió: la parceria s'utilitzà al Baix Llobregat per l'expansió de la vinya en terres de secà de muntanya.

A Can Mercader la vinya era el cultiu que protagonitzava totes les parceries, amb l'excepció de les cinc de 1861 i de la de 1863, en les que a més de vinya es feia menció de garrofers, dels quals també es devia un terç dels fruits.

Als municipis on hem pogut estudiar globalment la parceria la tendència es repetia: preponderància de la vinya en les terres donades a parceria. A les dues ribes, la vinya superava el 90% del conjunt de les terres a parceria excepte en el cas de Sant Vicenç (70%). A les explotacions mixtes, dels petits propietaris que a més d'explotar terra pròpia també cultivaven un tros a parceria, la proporció de terra dedicada a vinya era molt superior als altres conreus. Els quadres 9.8, 9.9 i 9.10, dels pobles de les dues ribes, resumeixen els percentatges de cultius en hectàrees segons el tipus d'explotació -en propietat i arrendament, mixte i a parceria- (43).

Quadre 9.8.

Explotació en propietat i arrendaments - Tipus de cultiu (1861-1863)							
	B	C	E	G	H	O	V
MR		38	4			3	39
P	11	14	23			3	47
PJ	29	9	36			2	17

SV	13	30	22		1	3	3	17
STC	38	20	13	1		4		14

Com hem pot comprovar els cereals es conreaven sobretot en terres explotades en propietat i en terres arrendades. El concepte cereals sabem que s'encobria conreus mixtes cereals-fruïters o altres cultius més productius com les hortalisses. L'erm era també abundant i amagava cereals de secà. Els boscos els trobem quasi exclusivament a les terres explotades en propietat. Molts d'ells són testimonis de les grans extensions boscoses dels antics dominis senyorials. Els fruïters i les oliveres també eren cultivats majoritàriament en terres de propietat.

Quadre 9.9.

Explotacions mixtes propietat-parceria = Tipus de cultiu (1861-1863)

	B	C	E	G	H	D	F	V
MR		1	6			7		83
P		4	13					81
PJ		4	2		1	3		86
SV		8	22			5	1	59
STC			4			1		94

Les explotacions mixtes oferien una fesomia de cultius semblant a les terres explotades exclusivament a parceria: disminució dels cereals i de l'erm i augment de la vinya, en relació a les terres explotades en propietat o en arrendament. L'únic poble que dissentia del model general era Sant Vicenç, fet que s'explica per la presència de petits censos emfitèutics en les explotacions mixtes que fan que el comportament dels pagesos, quan a cultius, sigui semblant al dels petits propietaris.

Quadre 9.10.

Explotacions a parceria - Tipus de cultiu (1861-1863).

	B	C	E	G	H	O	F	V
MR							5	93
P			7					92
PJ			1					97
SV		2	22			4		70
STC		1	2					94

A les terres donades a parceria s'hi cultivava majoritàriament vinya: a quasi tots els pobles sobrepassen el 90% de les hectàrees explotades a parceria. Excepte Sant Vicenç que, per les mateixes raons que hem al·ludit en parlar de les explotacions mixtes, tenia uns valors més baixos, però malgrat aquesta excepció una reflexió se'ns imposa: la vinya era el conreu predominant en el contracte de parceria i bé podem defensar la hipòtesi que, al Baix Llobregat, aquest tipus de contracte protagonitzà l'expansió vitivinícola dels segles XVIII i XIX, malgrat que l'existència d'algunes rabasses i algunes emfiteusis matisin un xic aquesta afirmació, així com també la matisen la presència d'oliveres i garrofers als marges d'algunes vinyes explotades a parceria.

d) Altres pactes

A més de la durada, el cultiu i la part de fruits el parcer pactava amb el propietari altres aspectes de l'explotació com els relacionats amb tècniques agrícoles i amb les responsabilitats tributàries, però també pactava aspectes jurídics com les reserves de l'amo. En general l'evolució d'aquests pactes fins a mitjan segle XIX segueix la tendència a l'enduriment i, a partir d'aleshores, les condicions del parcer milloren lleugerament.

Tècniques de cultiu.

En relació als sistemes de cultiu i a les tècniques agrícoles les parceries sempre expliciten que s'ha de cultivar la terra a "ús i costum de bon pages". Que vol dir això? La concreció varia en les diverses parceries analitzades. Al 1838 significava que el parcer tenia que herbejar sovint, fer colgats i capficats i femar. L'amo comprava els fems durant els cinc anys que durava la parceria i en pagava el transport els tres primers anys. El treball d'obrir i "colgar los valls" era responsabilitat del parcer. A la parceria de 1847 se'ns fa menció de "clavaguerons" com a mitjà que ha d'emprar el parcer per femar la terra (44).

L'amo prohibia explícitament el conreu d'altres cultius de "pesols, tapissots ni altre especie de fruit" (1838). En canvi a les parceries de 1847 i 1850 s'autoritzava la sembra de pesols nanos per evitar que els ramats entressin a pasturar a la vinya. Els contractes de 1864 i de 1865 diuen al respecte "Queda también prohibido ...el sembrar en la expresada vinya granos o legumbres, de cualquier clase que sean, pudiendo unicamente sembrar en ella algunos guisantes"

L'Amo es reservava la facultat de fer plantar oliveres, tenint els parcers que cultivar i cuidar els arbres "amb tot esmero". Als anys 1864 i 1865 es reservava també el dret de fer-hi plantar garrofers. El parcer en cap cas tenia dret a tallar, esporgar o podar aquests arbres, i si n'havia d'arrencar algun la brancada quedaria pel arrendatari i els troncs per l'amo. La reserva de llenya era una dret de l'amo, semblant a la facultat de reserva de camins o l'usdefruït de raïms per la família abans de la verema que recordava els antics drets senyoriais (45). A més, segons la quantitat de garbons -feixos de ceps resultanta de la poda- que l'amo exigia al parcer ens trobem davant d'una parceria més o menys dura, però també davant d'una vinya més o menys jove (46).

Les tècniques de cultiu anaren millorant al llarg del segle XIX : la poda, els diferents treballs de la vinya i l'aplicació de sofre es concretaren en els pactes de les parceries posteriors al 1838.

En relació a la poda, treball que no s'esmenta al 1838, la parceria de 1847 diu que en cas de no estar la vinya ben podada "tindra l'Arrendador la facultat de tornar-la a podar a costas del Arrendatari" Al 1850 la referència és més concreta "en cas de que al podar-la las espodacien o deixen los caps del cep més llargs de lo que s'acostuma , tindrà l'amo la facultat de tornar a podarlas a costas dels arrendataris". La poda anà perfeccionant al llarg del segle, al 1864 i al 1865 s'havia de fer "a satisfacció del Sr.Mercader" i sinó es feia així l'amo podia repodar a costas del parcer.

Els treballs de la vinya evolucionaren de la fórmula inicial de "a ús i costum de bon pagés" i la referència a netejar d'herbes, a mitjans de segle s'observa un treball més intensiu. El contracte de 1850 explicita "Tindran també obligació de fer los cabats , esmajençar, herbejar , conservar les rases,tenir sempre ben corrents los marges y ben cuidats tornant los que s'espatllin". Així doncs, els parcers a més d'herbejar era habitual que fessin més d'una cavada, esmajencessin i conservessin els marges (47).

Finalment, el mildiu i el oïdium que van atacar els vinyars catalans a mitjans segle XIX havien propagat l'utilització del sofre a la zona baixllobregatina. Al pacte 15 de les parceries de 1865 l'amo es comprometia a pagar la quarta part del sofre - la mateixa proporció de la part de fruits que percebia-, citem textualment "Atendiendo la costumbre que hay de poner azufre en las viñas ...pero si cesase la causa por la qual se pone dicho azufre... " el senyor deixaria de pagar-lo sense que el parcer pugués reclamar res.

De la meitat dels fruits que s'exigia a la primera parceria analitzada de 1838 al quart de fruits de 1865 els pactes de les

parceries havien variat molt i, en resum, bé podem afirmar que aquests canvis, a partir de la meitat de segle, tendiren a afavorir als parcers.

Responsabilitats tributàries

A principis del segle XIX el parcer pagava el cadastre i les contribucions ordinàries i l'amo les extraordinàries, a més de pagar a mitjes el delme i la primícia o els tributs substitutoris que imposes l'Estat en el seu defecte (parceria de 1838) (48).

A la parceria de 1850 el sistema de repartir les càrregues tributàries era més equitatiu i responia a l'esperit de la reforma fiscal de Mon-Santillan, per la qual en la parceria la contribució territorial tenia que ser assumida en relació a les parts alíquotes corresponents al parcer i a l'amo. El pacte referent a les contribucions deia així "Totas las contribuciones tant ordinàries com extraordinàries ..deuran pagarse a proporció dels fruits que cada un percebeix esto es tres parts los masovers y dos l'amo de modo que el amo pagadas las dos parts de contribuciones que s'encarregia tingia enterament netas y liquidas las dos parts de fruits" (49).

Al 1864, seguint la proporcionalitat de la part de fruits, el parcer estava obligat a pagar dos terços de totes les contribucions i l'amo el terç restant. L'any següent, a més d'haver-se rebaixat la fracció de fruits que percebia l'amo, s'havia alleugerit la responsabilitat tributària del parcer, ja que les contribucions ordinàries eren responsabilitat del senyor i les extraordinàries anaven a mitjes entre parcer i amo.

La participació del parcer en la càrrega tributària tendí, doncs, a disminuir al llarg del segle. En aquest aspecte, la parceria també seguí la tendència apuntada de millora de la situació del parcer. No hem d'oblidar, però, que aquest interès del propietari de fer-se

càrrec de pagar les contribucions ordinàries responia a l'interés que els propietaris mostraven per deixar clara la titularitat de la terra.

Reserves del senyor

Les clàusules en que es garantien les reserves de l'amo ens recorden els drets dels antics dominis senyoriais .Ultra la reserva de llenya dels arbres, plantats segons decisió els senyor, primer oliveres i a partir de mitjan segle garrofers, l'amo es reservava el dret de pas pels camins propers a la seva heretat i només permetia que el parcer hi passes quan necessitava fer-ho amb carro. També es reservava collir de les vinyes "tots los moscatells, pansas i altra especie de raïm que vulgui per menjar i penjar ", però amb el compromís de pesar-los per retornar-los als parcers descomptant-los de la part de fruit que li corresponia a l'hora de la verema (50) . Aquesta menció explícita a moscatell i pansas , juntament amb la cita de la vinya de picapolls , ens situa molt possiblement en les classes de raïm que aleshores eren exteses a la comarca.

L'amo es reservava també la decisió de partir els fruits , enviant un tècnic a la vinya abans d'iniciar la verema o acudint-hi ell mateix i per aquest motiu el parcer estava obligat a avisar tres o quatre dies abans de començar la collita del raïm (51) .

Caracterització jurídica

La participació de l'amo en la direcció de l'explotació i en les depeses de l'explotació, el pagament en parts de fruits, les reserves de l'amo així com el repartiment de la càrrega tributària són aspectes propis de la parceria que ens permeten distingir-la del arrendament.

A vegades una certa ambigüetat terminològica pot induir a confusió i no saber si ens trobem davant d'una parceria o bé un

arrendament. Sovint aquesta ambigüetat sembla conscientment buscada pels propietaris ja que en cas de conflicte podien argumentar que es tractava d'un arrendament i desnonar al parcer. D'altra banda, en tractar-se realment de parceries els propietaris s'escapolien de pagar drets reals i pagaven menys contribucions. En aquest tipus de relació d'explotació, al igual que a les rabasses, els drets reals corresponien als cultivadors (52) i les contribucions, legalment, eren una responsabilitat compartida.

El pagament en espècies, a diferència del arrendament que sempre era en metàl·lic, així com la coparticipació propietari-explotador en l'organització del treball agrícola, ens indiquen que ens trobem davant de veritables parceries. Però el concepte "arrendament a part de fruits" és l'emprat en la major part de documents per caracteritzar jurídicament les parceries analitzades i, sovint, al parcer se'l denomina arrendatari. A més dels arguments citats, per els quals podem afirmar que, malgrat la confusió terminològica, es tractava de veritables parceries, existeixen raons que ho ratifiquen: els parcers no podien subarrendar sense permís de l'amo -tret que les diferencia dels arrendaments-, tampoc podien demanar millora a la fi de l'"arrendament" -element que les allunya d'una emfiteusi i d'una rabassa-. Finalment, a les parceries dels darrers anys als cultivadors se'ls denomina obertament parcers, de manera que en lloc de pactar el cultiu de la vinya a ús i costum de bon pagés hom diu de bon parcer.

9.3. L'arrendament.

L'arrendament fou una de les formes contractuals que, juntament a la ma d'obra a jornal, serviren per explotar les terres al·luvials més productives de regadiu. Hem pogut estudiar la seva evolució per un ampli període que va de finals del segle XVIII a inicis

del present segle i de manera més aprofundida per les dècades centrals del segle XIX .

E.GIRALT ha explicat com foren precisament les comarques on el creixement demogràfic es donà paral·lelament a una agricultura intensiva on començaren a nèixer formes contractuals noves , molt diferents de les antigues emfiteusi (53) i, potser el Baix Llobregat pot servir d'exemple d'aquest procés .

El conjunt d'arrendaments estudiats depassa els 250 . Als quadres hi entren solament 235, alguns no els hem inclos per què eren deficitàris, però ens ahn estat útils per laguna matisasió.

La font emprada per estudiar quantitativament els arrendaments baixllobregatins ha estat el fons de Portocols de la Comptaduria d'Hipoteques de l'ACA, del que hem extret uns 120 arrendaments del període 1845-1865, que ens han permes reconstruir una visió territorial bastant amplia d'aquells anys (54). Per una aproximació qualitativa hem acudit als fons privats, entre els que destaca el de Can Mercader ,de Cornellà , que ens ha donat una visió diacrònica dels arrendaments, ja que únicament d'aquest fons en tenim un centenar d'entre 1754 a 1870 .Malgrat que dels primers anys del segle XIX en tinguem pocs, aquest fons ens ha permes analitzar l'evolució dels arrendaments a una finca molt important de la comarca. Complementen les dues fonts anteriors 14 arrendaments de l'Arxiu Ginebreda de Molins de Rei, el primer de 1858 i el darrer de 1920 ,i alguns arrendaments provinents d'altres fonts emprades repetidament en el present capítol (55) .

Als arrendaments sovint no es mencionen els cultius, però expressions com "terra campa" o l'exigència del propietari de quintars de palla ens indiquen que eren terres eminentment cerealícoles, però també les hortalisses hi eren presents així com arbres fruiters. Fins i tot la vinya , com veurem en el cas de Can Mercader i es comprova en

alguns arrendaments de la Comptaduria d'Hipoteques, fou explotada en arrendament.

Hem dividit l'estudi dels arrendaments en dos períodes per tal de facilitar l'anàlisi de les dades i la reflexió que d'ella se'n deriva .

2.3.1. L'arrendament des de mitjans del XVIII fins 1820.

Aquest primer període l'estudiem a partir de dades de Can Mercader, rica propietat de Cornellà comprada al 1748 per la família barcelonina Sadurní. Possiblement el canvi de mans de la propietat va fer endurir les relacions d'explotació .

A mitjans del segle XVIII a Can Mercader es feien arrendaments col·lectius a grups de varios pagesos i d'un conjunt de peces , o d'una explotació gran. En aquesta finca l'arrendament era global i estés tant a terres de secà com al regadiu. Dels arrendaments que tenim d'aquest període els tres primers corresponen a tota la finca , quatre són de l'heretat de Cornellà (gleva de la propietat d'unes 53 mujades, amb una zona de terres planes i humides dedicades a cereals, hortalisses i fruiters, que anava de la casa fins al camí reial, i una altra zona al samuntà de darrera de la casa, de vinyes i algun oliver) i cinc, dels mateixos anys que els anteriors, d'un conjunt de tres peces denominat Oriol de l'Empedrat (unes 48 mujades cerealícoles que s'extenien des del camí reial al riu, part de les quals pertanyien a l'Hospitalet) (56). Les terres d'aquesta segona finca eren més productives, per què malgrat que els valors mitjans per mujada eren semblants a la Torre de Cornellà hi entrava la casa, per tant l'arrendament de l'heretat de Cornellà podem considerar-lo una masoveria. Els quadres són valors mitjans d'aquestes finques.

Quadre 9.11.

Arrendaments Can Mercader, 1770-1820, Oriol de l'Empedrat (c.f)

Any	pessetes muj /any	Index	Durada
1770	26.7	100	5
1775	37.38	140	5
1780	42.72	160	5
1785	48.06	180	5
1820	69.42	260	3

Es interessant observar com , indistintament de la capacitat productiva de la terra , aquesta era tota arrendada a cinc anys i no hem localitzat per aquells anys cap rabassa ni i cap parceria. El fort salt en el valor mig de la mujada arrendada que es dona a les terres de l'Oriol de l'Empedrat entre 1785 i 1820 es deu a que les terres per sota del camí reial, zona a la que pertanyia la finca, podien regar-se amb les aigües del Canal de la Infanta , inaugurat al 1819 , i per tant es revaloritzaren molt. La primera i única rabassa és realitzà el 1827, any en el que els preu agrícoles assolien les cotes més baixes després de la llarga conjuntura bèl·lica de canvi de segle i la crisi agrícola que l'acompanyà (57). Aquesta única rabassa tingué una conflictiva continuïtat al llarg del segle XIX i XX. Els Senyors de la Casa Mercader no en concediren cap més i començaren ben aviat a atorgar a parceria les terres de vinya .

L'arrendament global de la Torra de Cornellà continuà fent-se al llarg del segle XIX a traves dels "pactes de jardineria", que mereixen una reflexió a part com a forma específica d'arrendament o, millor dit, com a forma específica de masoveria. Al mateix temps algunes terres de regadiu de l'antiga heretat i de la finca de l'Oriol de l'Empedrat es fraccionaren i es donaren en petits arrendaments .Així a mitjan segle XIX ,paral·lelament al procés de fragmentació de les terres de secà donades a parceria, les terres de regadiu de sota el

Canal sofriren un procés semblant a través de petits arrendaments.

Les tècniques de conreu pactades als arrendaments d'aquestes dues finques indiquen l'existència d'una agricultura molt intensificada. L'arrendament de l'Oriol de l'Empedrat signat al 1780 ens servirà de paradigma per l'anàlisi dels pactes.

La fórmula a "ús i costum de bon pagés" era la utilitzada habitualment per encapçalar els contractes d'arrendament, tant a les terres campes com als emparrats o a les vinyes de secà. Una altra clàusula comú a tots els arrendaments era que els arrendataris no poguessin reclamar cap millora al finalitzar el contracte. Aquesta puntualització potser s'introduïa per recordar als arrendataris que els drets que tenien en acabar el contracte eren inferiors als dels rabassers i emfiteutes.

En les terres de sembradura s'exigia tenir les terres netes d'herba "xercolar i escugular els sembrats", cavar dues vegades els llegums, i fer les "llaurons, goretts, conreus i femades" necessàries, i durant l'últim any de contracte només es podia de restoblar de civada una tercera part del terreny, afemant-les previament. Això significa que el restoble, és a dir el no deixar descansar la terra sembrant dos o més anys seguits la mateixa llavor, era una pràctica habitual, mantiguda gràcies a una bona aplicació de fems, al reg, i a un treball humà intensiu.

Les peces del Oriol de l'Empedrat es trobaven en una zona baixa, fàcilment inundable pel Llobregat, i això feia que als arrendaments es pactés l'obligació dels arrendataris d'escurar les valls, sèquies i regadores, de deixar les bores altes i de no arrencar excessivament les herbes. I per què les aigües del riu no se'n portessin les terres baixes s'havien de fer margenades de terra i plantar-hi salses a la distància "que disposerà dita Sra., per alzar aquell terreny i resguardar-lo de les ayguas". Si els arrendataris no

prenien aquestes mesures la senyora podia fer-ho a costes d'ells. També tenia relació amb el problema de les aigües l'exigència de trenta jornals d'home que havien de donar els arrendataris per tal de construir un terraplé a la partió d'en Vidal, clàusula que tornem a trobar a l'arrendament de 1785, i les clàusules que diu que no es concediran rebaixes per "estragos de les aigües" i la que adverteix que els propietaris no estan d'evicció davant de qualsevol infortuni "provinents del Divino y huma Poder".

Les tècniques relatives al arbrat són difícils d'interpretar ja que en realitat es tracta d'un sistema de cultiu, aleshores molt important al Baix Llobregat, però en l'actualitat desaparegut: els emparrats. Els arrendataris han de podar els pollancre i conduir els ceps o parras agafats a ells, si no estan ben conduïts o podats el propietari pot exigir el pagament de danys. Han de plantar cada any cinquanta "Flansons de Alba" -nom que rebien els planters dels albers o pollancre balncs-, en llocs on en manquen, regant-los sempre que el propietari ho cregui convenient. Els plansons que sobrepassin la cinquantena seran pagats pel propietari a raó d'un per unitat. Els cultivadors tenen també l'obligació de fer "reygadas en los arbres que ni falten o se han mort los ceps o parras y en los arbres nobells", suposem que significa orientar el creixement de les parras, que es recolzen en els arbres, imitant formes radiculars.

Els arrendataris no tenien dret a tallar arbres i si en caigués algun la llenya es tenia que repartir a parts iguals entre els arrendataris i el propietari.

Al 1780 a més del pagament del valor de l'arrendament (3842 lliures per els cinc anys, a raó de 16 lliures per mujada i any), que es tenia que fer en tres lliuraments, per la Mare de Deu d'agost, per Nadal i per Pasqua de Resurrecció, els arrendataris estaven obligats al pagament del Cadastre, de tots els talls reials o del comú com la palla

i el ferratge, als derivats de les antigues càrregues senyoriales com el delme i la primícia i al pagament en espècies de cent quintars de palla que s'havien de portar a Barcelona a la casa dels Sadurní per alimentar les mules del propietari. També havien de pagar els costos de notari, del registre i del ofici d'hipoteques.

Aquests cinc arrendaments de la finca Oriol de l'Empedrat es feren sempre a grups de tres o quatre pagesos, de Cornellà o de pobles veïns (Hospitalet, Esplugues i Sarrià). Sempre hi havia un pagès que havia estat a l'arrendament anterior i assegurava la continuïtat. Al de 1820, que és l'únic a tres anys, és fa a 9 arrendataris. Entre aquest any i l'arrendament anterior de (1785-90) havia disminuït la superfície dedicada a cereals (només se'exigeixen 47 quintars de palla) i, en canvi, els emparrats tenien tendència a créixer: s'exigia la plantació de com a mínim 70 plansons d'Alba.

La dècada de 1780-1790 deuria ser bona agricolament a les terres de Can Mercader . A la finca de l'Oriol de l'Empedrat l'arrendament de 1780-85 hem trobat ,en paper apart, un intent d'augmentar el preu de l'arrendament en cent lliures l'any i d'exigir 30 quintars de palla més ,situació que acabà amb l'acomiadament dels arrendataris.

Quadre 9.12.

Arrendaments Can Mercader, 1754-1820, Torre de Cornellà (c .v)

Any	pessetes muj /any		Index	Durada
	mitjana	secà regadiu		
1754	26.7		100	5
1759	37.38		140	5
1765		13.35 37.38	140	5
1770		21.36 45.39	170	5
1775		21.36 45.39	170	5